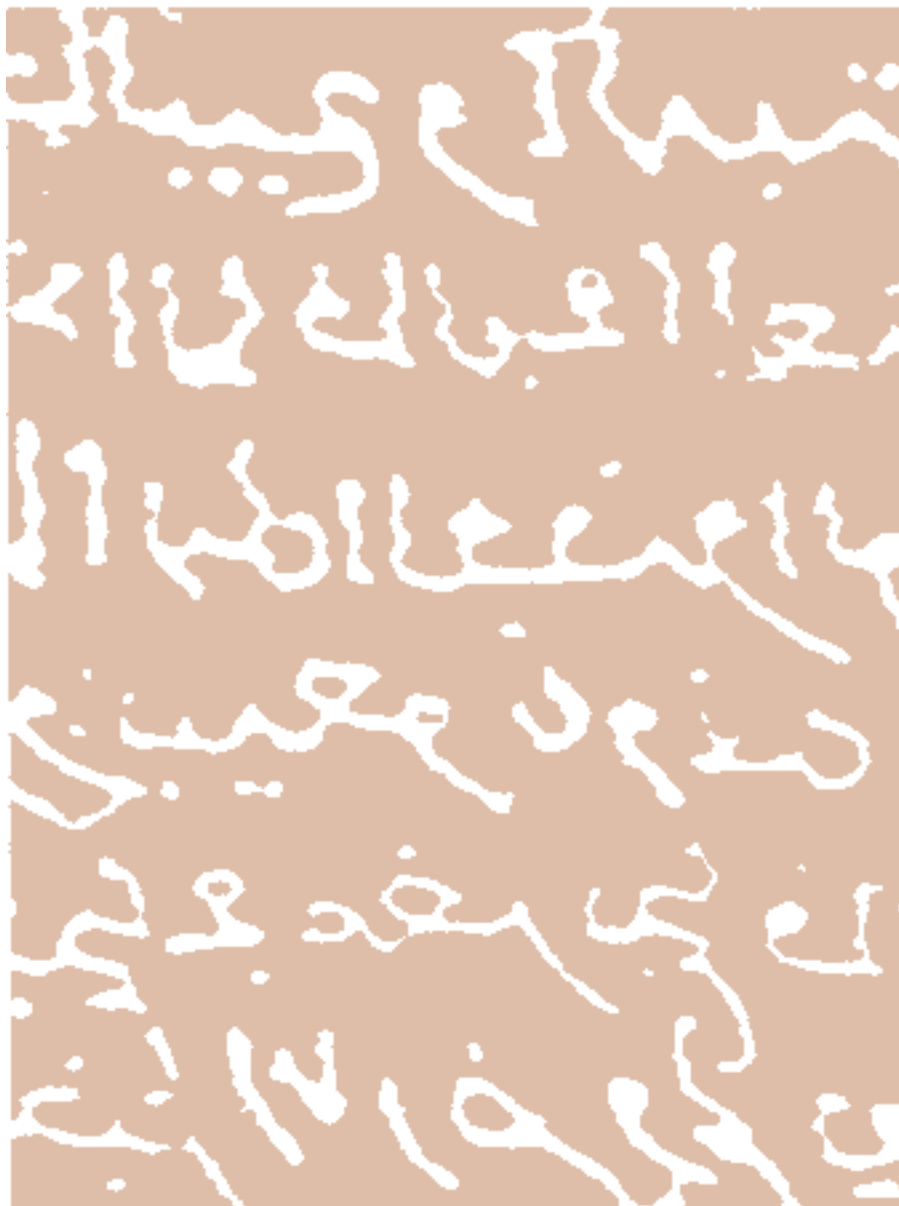

enfeiu carrear

DEUSTUKO UNIBERTSITATEKO EUSKAL KULTURA MINTEGIA

1.986.EKO NEGUA

2. ZENBAKIA

ZUZENDARITZA
Miguel Angel Elkoroberezibar
Xabier Santano

IDAZKARITZA
Nekane Arana
Sole Alberdi

EKONOMIA
Eneko Barrutia
Mikel Euba

TEKNIKA
Ander Ros
Fabian Laespada
Miren Uriarte
Iñaki Yurrebaso

DISTRIBUZIOA
Miryan Aranburu
Luis Belaustegi
Mireia Uribetxebarria

ERREDAKZIOA
Miguel Angel Elkoroberezibar
Nekane Arana
Eneko Barrutia
Ander Ros
Miryan Aramburu

Zabalkundea: ZABALTZEN.
Inprimategia:
EKEKEI.
L.G. BI-600-86
HELBIDEA:
658 Posta Kutxa BILBO.

Enseiukarrean zabalik dago beregana lezakeen edozein lan argitara emaiteko. Lanok makinaz eta tarte bikoitzez idatziak izango dira. Argikuluoi lagun diezaieketen irudiak egileak berak bidaliko ditu, berauen onspena erredakzio taldearen esku dagoelarik, hala nola, estilo zuzenketak egitea.

Aldizkariaren helburuetarik bat kanpora zabaltzea delarik, eskertzekoa litzateke artikuluoekin batera beronen laburpena beste bi hizkuntzetan jasotzea.

Artikuluotan agerturiko edukiaz egileak du erantzunkizun osoa.

Editoriala

Alferrik genbiltzake editorial honetan lehendabiziko aletik bigarren honetara egin diren aurrerapausuen berri ematen hasiko bagina. Oraingoan, aurrekoan ailegatu ez ginen barruti zabalago batzuetara hurbildu egin gara, hantxe hau izango da abiapuntua, hurrengoetarako erreferentziagunea.

Sasierako proiektua zehaztuz eta dekantatuz doala dirudi. Funtsezko akats batzuk zuzentzeari ekin zaio; zabalkunde eta itxura grafikoari dagokienak batipat. Lanen kalitatea ekinaren ekinez lortzeko gauza delakotan, aidez aurretik ezarritako maila aise gaindituko ez lukeen lanik, zorrozki zentsuratu ez, eta ongixko dauden beste batzuekin batera azaltzen dira. Haatik, artikuluak jasotzeko gutxienezko baldintza batzuk jarri ditugu aldizkariaren kontrazalean, bertan nora bidali behar diren argitzen delarik.

Baitezpadakoak zaizkigun, eta biziki eskertu nahi dizkizuegun kritika eta aholku batzuk ailegatu zaizkigu, baliagarriak benetan, beraz, ale honek posta-kutxa kritiken zain du.

*Bada noledade bat oraingo honetan,
separata edota liburu antzeko baten argitarapena,
nolabait ikertuta edo bestelako lan mardula-
goek euren txoko autonomoa izatea gain bait
da geure asmatariko bat; aldizkaria etertzaz
galn sasi editore eta lur hementxo ehitzen
antolatzaile izatea.*

AURKIBIDEA

enseiufilologia:

Aditzaren morfologia historikorako zenbait apunte kritiko: alokuzioa.	ander ros
Edgar Allan Poeren lan kritikoak	joseba urizar
XVIII. mendeko otoitz batzu	iñaki gaminde jose ramon garikorta

enseiuliteratura:

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako.	juanra madariaga
Larru gorria zuen trena	fabian laespada

enseiuitzulpena:

«Zeinu kotasuna» linguistikoaren hautaz kotasuna» F. de Saussure	mireia uranga
---	---------------

enseiudossierra

Edward Spencer Dodgson-en identitateari buruz zenbait ohar kritiko. («Heuscarologus Anglicanus». «Palamedes») 1857-1922. edota Edward Spencer Dodgson: Euskaltzale ezezagunaren 100 urte ospetsuak	miguel angel elkoroberezibar
--	------------------------------

enseiuliburuak

Hitzaren iraganbidea.	xabier santano
Bren «Acto para la nochebuena»	bittor uraga
«Gramatica H. ^a provenzal.	ander ros

*Aditz Morfologia
Historikorako
Onar Kritikoak:
Alokuzioa*

ander ros

Andoaingo ene llagun txintxoei

Mais l'histoire,
la diachronie si vous voulez,
a ses droits,
qui sont indéniables
quoique restreints.

L. MICHELENA.

AURKIBIDEA

0. LANAREN NONDIK NORAKOA.

1. ALOKUZIOA.

- 1.1. N -----> N N_k
- 1.2. N N_k-----> N N_i N_k
- 1.3. N (N_i) (N_k) -----> N (N_i) N_a (N_k)
- 1.4. ALOKUTIBOA GRAMATIKAN TXERTATZEN.

2. PRONOMINAL ALOKUTIBOAREN EZARTZEARI LAGUNTZEN DIOTEN TRANSFORMAZIOAK.

- 2.1. TRANSFORMAZIOEN STATUSA.
- 2.2. MATERIALAK.
 - 2.2.1 - a · a -
 - 2.2.2 - a · ja -
 - 2.2.3 - a · yja - < - a · ja -> -ai · ya -
 - 2.2.4 - ja -> - je -> - e -
 - 2.2.5 Palatalizazioa.
- 2.3. PALATALIZAZIOA ETA ASIBILAZIOA.
 - 2.3.1 Analisirako hipotesia.
 - 2.3.2 Tratamendu pertsonalen statusa.
 - 2.3.3 Azterketa fonologikoa.
- 2.4. BOKAL LUZAKETA.
 - 2.4.1 Analisirako hipotesia.
 - 2.4.2 Aldeko argudioak.
- 2.5. HIRUGARREN PERTSONEN ARAZOA.
- 2.6. IZANDAKO AZALPEN SAIOEZ.

3. BIBLIOGRAFIA.

0. **LANAREN NONDIK NORAKOA.** Michelenak, duela urte gutxi, euskarari buruzko ikerketen egitasmoez hauxe zioen:

«Il me semble sùr qu'une considération évolutive du verbe basque, en tenant surtout compte de la chronologie et de la géographie, telle qu'on la connaît dans des domaines plus favorisés, éclairerait d'une lumière nouvelle la courte histoire et la préhistoire récente de notre verbe.»

(MICHELENA 1981, 423. orr.)

Aditzaren barnean alokuzioaren alorrean aukera eginda, geografia kontutan hartzeko orduan, hutsune nabariak aurkitzen ditugu, Videgainen (1983, 645. orr.) hitz batzuk mailegaturik hartuz, esan genezake *alokutiboaren alorra zertan den jakiteko, tokian tokiko inkestak ezin bestekoak diratekeela*, eta I. Gaminde biltzaile porrokatuak lan handia egin badu ere, ia ikutu gabe dugu oraindik Iparralde debekatua

Kronologia hurbilena ere zehazteari ekiten hasteko, gure klasikoan flexionarioak egiteke diraute neurri oso handi batetan.

Hauek honela, saiatu gara dauden eta materialik gehienenez baliatuz, alokuzioaren historiarako oinarritzko ohar hauek paratzen.

Alokuzioaren definizioak berak eskaintzen digun funtsezko abiapuntuari helduz, alokuzioa zertan den eta nola antolatzen den finkatzeko orduan, erabide ezberdinak hautematen dira. Bereziarena, eta agian zaharrena ere, *izan* aditzaren paradigma oinarritzkoena dugu. Beste erabideetan, bi proposatzen ditugu, flexio datiboak, edota datiboaren desdoblamentuz har daitekeen pronominal alokutiboa dutenak erabiltzen dira. Azkenengo hauek gainerako markak erakusten dituzte, tradizionalki - *i* - morfema infijatu eta hirugarren pertsonaren *z* - pronominala aipatu izan ohi dira. Gure analisisian alokuzioari laguntzen dioten ezaugarri espresiboen aztarnatzat hartzen dira, alokuzioa berez espresibitatea markatzekoa baita.

Ezaugarri hauek bokal luzaketa eta modemoago dirudien palatalizazioa dira gure irudiko, lanean berauen eboluzioaren azterketa fonologikoa planteiatzen dugu. Alde batetik flexio alokutiboez desarrolatu zituzten bokal bikoitzek apoiu kontsonantikoa desarrolatzen dute, - *a · ja* - sekuentzia suertatuz orainaldian, denbora nagusi honetara mugatzen baita gure analisisia. Sekuentzia honen - *ja* - izan zuen bere soluzioetarik bat, zeinek 3. pertsonen pronominalaren *d* kontsonantearekin kontaktuan, asibilatu egin baitzuen. Halaber pronominalen palatalizazioan eragin zezakeen, baina palatalizazioa agertzen da, bizkaieraz, baina palatalizazio indize baxuak dituzten eremuetan batez ere, ezaugarri autonomo bezala. Beharbada palatalizazioaren ondorioz sortutako soluzioen morfologizazioa bitarteko suerta zitekeen.

Aztertzen da aurrerago, baina beti goragoko analisiari loturik, erregistro pertsonalen sistema, beronen erralizazio dialektal bikoitzaren genesia argitzen saiatuz.

Gero, bizkaierak 3. pertsonetan duen erresultatu berezia fenomeno biren konfuzioa dela argudiatzen dugu, *izan* aditzaren errearen palatalizazioa,

eta bokal bikoitzek desarroitatu apoiu kontsonantikoaren asibilazioaz sortutako elementuena, alegia.

Lana amaitzeko, izandako azalpen saioez mintzatzen gara, batez ere, gaur egunean bertan oraindik pisatzen duten Schuchardten zenbait puntu kritikatz.

1. ALOKUZIOA.

«**Alokutiboa:** Mintzo denaren hitzak norbaiti zuzenduak direlarik, norbait hori «alokutibo» da.

(UZEI Hizkuntzalaritza Hizt. I : 40. orr.)

«aditz-forma bat alokutiboa da, 2garren edo 5garren pertsonako marka hartzen duelarik, nahiz eta 2garren edo 5garren pertsona hori ez den aktante bat.»

(VIDEGAIN 1983, 627. orr.)

Alokutibo hori aditzean txertatzen da datiboa txertatzen den bezalatsu, edota datiboak berak betetzen du alokutiboaren papera. Modu beretsuan euskaraz eta beste hizkuntza askotan:

«Se trata por decirlo en pocas palabras del «dativo ético», conocido en tantos idiomas y que se ha ramificado del “dativo comodi”.»

(SCHUCHARDT 1893, 307. orr.)

«El proceso en que descansa aquella se nos presenta también en otras lenguas, principalmente en alemán. Si queremos llamar la atención de los demás en una conversación, entremezclamos el pronombre de 2.ª pers. en la forma de dativo.»

(SCHUCHARDT 1923, 68-69. orr.)

«Or il est certain eue la voix familière n'est qu' une variété de voix dative.»

(LAFITTE 1949, 63. orr.)

«Les formes dites allocutives sont différentes des formes à objet de référence alors que, en français par exemple il n'y a pas de différence.»

(LAFON 1943, 407. orr.)

«Bi flesio mota zeudekeen: Arruntak eta Hi-koiak, azkeneko hoiek HIRI-dun huts zirela.»

(OREGI 1977, 688 orr.)

Euskarak modu ezberdinak ditu alokutiboa eratzeko:

«hiru dira alokutibo baten kausitzekotan baliatzen ahal diren erai-
ketak.»

(VIDEGAIN 1983, 630. orr.)

Ados gaude hiru direla erabideak, baina ezin bat etorri hauek zein diren erabakitze orduan. Pronominal absolutibo, ergatibo, datibo eta alokutiboak **N**, **Nk**, **Ni** eta **Na** zeinuen bidez ordezkaturik, honela formula litezke:

1.1. N laguntzaileak darabilena dugu, indikatiboko orainaldirako behinik behin, beste denboretan gauzak aldatzen dira. Aparteko azterketa beharko luke indikatiboko lehenaldiak:

N ----- > N Nk

Pronominal ergatiboa sartu ezezik, aditz erroa ere aldatzen zaigularik:

izan ----- > *edun*

Zergaitik ageri zaigu aditz berria, eta ez Na edo N elementuen eransketa soila? Honen arrazoia, kanpotiko eraginetan baino, aditz sistiman gertatzen ari zen berregituraketa batetan dagoke, *ezan* laguntzailea indikatibotik baztertzeak abiarazitakoa alegia. *edun* laguntzaileak *ezan* laguntzailearen lekua ezezik, antzekoak ziratekeen *izan* aditzaren flexio alokutiboak ere ordezkatu zituen non-bait:

* *nazak* (alok.)
nazak (absol.) ----- > *naduk*

Antzeko zerbait interpreta liteke Schuchardten hitz hauetarik;

«La formación idéntica o análoga de *na - iz*, *d - a* y *d - ek* ha favorecido esta sustitución desde un principio»

(SCHUCHARDT 1893, 233. orr.)

Puntu honetaz zehaztasun gehiago ikus daiteke Rebuschiren artikuluan, euskal alokutiboaz inoiz idatzi den lanik hoberena dela esango genuke.

1.2. Alokutiboa eratzeko bigarren araua, N Nk laguntzailearentzat dabilguna dugu; datiboa itsatsiz lortzen dena hain zuzen ere:

N Nk ----- > N Ni Nk

baina aznenengo flexio hauek N₃ Ni Nk erakoak direnez, Leizarragarengan testatzen dizkigun NI Ni Nk sailekoak (*narauk, garauzkak, ...*) galdu zirenez gero, beti N₃ Nk flexioetarik abiatzera beharturik gaude:

dut ----- > *diat*

eta batzutan, beherago ikusiko dugun bezala; N₃ singularra denerako bakarrik. Videgainek ez du bigarren erabide hau ikusten, eta *dizi* forma, * *diuzu* batetik eratorri nahi du.

Bigarren erabide honetan ez da aditz errorik aldatzen, bizkaierak on-gixko erakusten digu:

dot ----- > *yoat*

Baina dialekto ezberdinen arteko diferentziak nabarmenak ditugu. Eskema soil honetan antzeman daitezke diferentziak

	<u>Bizk.</u>	<u>Erdi.</u>	<u>Ekial.</u>
dat. (nik hiri)	<i>deunat</i>	<i>dinat</i>	<i>deraunat</i>
alok. (nik, emak.!)	<i>yonat</i>	<i>dinat</i>	<i>dinat</i>

Mendebaldean, bizkaieraz alegia, (Ermuan ez baina, ekialdeko gisara egiten baita bertan: *dot* ----- > *duat*), alokutiboa palatalizaturik ageri da, hau da; alokutibo marka hartzeaz gain, beste euskalkietan ematen ez den transformazioa jasan du, hortara hirrugarren erabide batetan kokatzea inposatzen zaigu.

Erdialdean batera ageri dira datibo eta lokutiboa:

«En numerosas variedades de los dialectos guipuzcoano, alto-navarro septentrional y alto-navarro meridional, utilizan las mismas formas para las flexiones de ambas series.»

(YRIZAR, 1981, 5. orr.)

«No obstante presentan en conjunto la tendencia a distinguirse de éstas.»

gaineratzen digu Schuchardtek (1893, 329. orr.). Bereizketa pluralean gertatu da gipuzkeraz:

	<u>+alok.</u>	<u>+dat.</u>
s.	<i>d inat</i>	<i>d inat</i>
p.	<i>z etinat</i>	<i>d izkinat</i>

«Esta diferencia estructural entre las flexiones de singular y las de plural, se encuentra en el guipuzcoano en sus tres subdialectos.»

(YRIZAR 1981, 58. orr.)

Ekialdean bereizketa gaur egunerako tastatzen ez badugu ere, Leizarragarengan hauteman dezakegu beherago ikusiko bezala. Gipuzkoan bertan, hirigunetan flexio datiboek alokutiboak ordezkatzan dituztenez gero, bereizketa ezabatzen da, Yrizarrek lan berean apuntatzen digunez.

Nafarreran, Baztan lapurterarekin batera dagoelarik oraingo honetan ere, sinkretismoa erabatekoa da:

	<u>+alok.</u>	<u>+dat.</u>
s.	<i>diet</i>	<i>diet</i>
p.	<i>tiet</i>	<i>tiet</i>

Singularraren eta pluralaren arteko bereizketaren zergatia Schuchardten eskutik datorkigu, Yrizar bere diszipulua ados ez dagoen arren.

«estas formas de relación *con* sujeto plural no se remontan a las formas con sujeto singular.»

(SCHUCHARDT 1893, 313. orr.)

«estas formas alocutivas, así consideradas, proceden claramente de sus correspondientes comunes e indefinidas.»

(YRIZAR 1981, 52. orr.)

Erabide ezberdineei dagozkiela dirudi:

- a) N Nk ----- > N Ni Nk ----- > Npl. Ni Nk
dut *diat* *dizkiat*
- b) N Nk ----- > Npl. Nk ----- > Npl. Na Nk
dut *ditut* *ditiat*

Pentsa liteke oraingo honetan, Halle-rekin, dialektoen arteko diferentzia hau erregela berdinak aplikatzeko orden ezberdinean datzala.

Ekialdean bestaldetik, datiboa eta alokutiboa bereizteko joera argia da, 2.2.2 atalean aurreratuko dugun arrazoi funtzional bat dela medio, bata eta bestearen aditz erroak bide ezberdinetatik abiarazi dituena.

	<u>dat.</u>	<u>alok.</u>
Leizarr.:	<i>drauät</i> <i>drazuqiat</i>	<i>diat</i> <i>citiat</i>
Ithurry.:	<i>deraiiat</i> <i>derauzkiat</i>	<i>diat</i> <i>ditiat</i>
Salaburu.:	<i>dat</i> <i>dazkit</i>	<i>diet</i> <i>tiet</i>

Ikusten denez bereizketa garbia da, *derau* - zaharrak eman dituen forma laburtuek ere (*da* -, *dau* -, ...) diferentziaturik jarraitzen dute.

1.3 . Azkenez hedatuena den erabidea dugu, aditz trinko guztiek, eta Ni-dun eta NINk laguntzaileek darabiltena, Videgainek proposatu bigarren eta hirugarrena biltzen ditugu bertan; formulazio hau balia genezake:

$N (Ni) (Nk) \text{ ----- } > N (Ni) Na (Nk)$

Ni eta Nk aukerako elementuak izanik, parentesi artean doaz.

Aztertuko dugu aurrera gabe, Na izendatu dugun pronominal alokuti-boa, Bonaparte kolore horiz pintatu zuen laugarren pronominal saila zer den; hona ostera ere Schuchardten hitzak aurretik:

«Le cuadraría el nombre de dativo afectuoso ... / ... El primitivo sentido de dativo está muy obscurecido; sólo se nota aquí el signo de la conversación de confianza que podía muy bien haberse tomado de otra materia distinta.»

(SCHUCHARDT 1923, 68-69. orr.)

Datiboa ez, baina honen erreduplikazio modukoa dela esan liteke. Izan ere beronen segidan doa kokaturik, ergatiboaren markaren aurretik; elementuen hurrenkera honek lerratzeko joera handia erakusten badu ere.

$N (Ni) Na (Nk)$ formulatan agertzen den Na azken posizioan paratu ohi da, konpromisuzko soluzio bat ere sarri antzeman dakiekeelarik:

$N (Ni) \mathbf{Na} (Nk) \text{ ----} > N (Ni) \mathbf{Na} (Nk) \mathbf{Na} \text{ ----} > N (Ni) (Nk) \mathbf{Na}$

Bizkaieraz, lerradura hau ia orokorra da pluraleko hirugarren pertsonan, singularraren analogiari egoz lekiokena:

$yuae \text{ ----- } > yuek$

ZeanuriKo, Oñatiko eta Oletako *yoai*, *xuai* eta *dxoe* nahiko isladaturik agertzen zaizkigu. Pluraleko lehenengo pertsonan ere joera argia susmatzen da:

yoagu ----- > *yoguk*

Bigarren forma da Gamindek Orozkon eta Butroen, edo guk geuk Zor-notza edo Markinaldean sarri entzun duguna; Pujanak Gamizen bildu paradigma hau nahikoa adierazgarria izan daiteke:

GAMIZ

dxoat -*doana*
dxok - *dxoana*
dxoguk - *dxoguna*
dxuek - *dxuena*

Aipatu lerradura ia ez da singularreko lehenengo pertsonarako ematen. Lekeition jaso digu Gamindek:

(*zuat*) ----- > *zutak*

Alokutiboa femenino edota N plurala direnean maizago gertatzen da lerradura:

yonat ----- > *yotena*

Gainontzeko dialektotan antzeko eginkizunak ikus daitezke. Gipuzkeraz, bizkaieraz bezain orokorki ez bada ere, pluralean, 3. pertsonarako nagusi da al-daketa, ez delarik inoiz 1. pertsonarako ematen. Oso antzera gertatzen omen da lapurteraz ere:

diate ----- > *dilek*

Hego eta ipar goi-nafarreraz, bizkaieraz den bezalatsu, plural osoan kausitzen da, Bonapartek joan mendean Garesen eta Gamindek berrikitan Igantzin jaso paradigma hauek adibide:

GARES (GN heg.)

dial - *diñan*
dik - *din*
diaguk - *diagu*
ditek - *diten*

IGANTZI (GN ipar.)

dit
dik
diguk
ditek

Behe-nafarreraz, gipuzkeraren alderantziz, pluraleko 1. pertsonan bai, baina hirugarrenerako ez da lerradurarik azaltzen:

diagu ----- > *di (g) uk*

Erronkaria dugu lerradura pertsona guztietara hedatu duen euskalki bakarra, auzokoak dituen zuberera, zaraitziera eta aezkerak batere lerradurarik jasotzen ez duten bitartean. Garbiro hautematen da, gainera, erronkarieraz erdi-bideko fasea, Garesko paradigmaman ikusten dugun antzera:

ERRONKARI

diak - dian

dik - din

diaguk - diagu

deik - dein

Bestalde, alokuzioaren definizioak berak alokutiboa beti bigarren pertsona izatea eskatzen du, ezaugarri honek automatikoki diskriminatzen duelarik alokutiboa ez den beste edozein bigarren pertsonaren presentzia, noski.

Bistan dago halaber, hirugarren erabide honetako flexiorik gehientsuenak gainontzeko ezaugarriak badutena:

«alokutiboek zerbait gehiago hartzen dutela aditzera emaiten digute beste forma guzietan.»

(VIDEGAIN 1983, 630. orr.)

Bi atal nagusitan bilduko ditugu mementuz, aipatu ohi diren ezaugarri bana izanik ardatzak.

- A) «Hemen, dakusagunez, hikaren arazorik garrantzitsuena hasten zaigu agertzen, hots, kontsonanteen bustidurarena.»

(GAMINDE 1984, 22. orr.)

Bustidura esaten bada ere, palatalizazioa eta asibilazioa ulertu behar ditugu, behinik behin.

- B) Eta bigarren atala, bustidura honen eragiletzat hartzen den «*i*» baten presentziak markatzen du:

«La definición exacta hubieran podido encontrarla Van Eys y Stempf en Zavala, de cuya obra el primero se ha solido servir con frecuencia. Zavala dice (p. 62 § 32): «la *i* o la *y* son las características de la alocución familiar»»

(SCHUCHARDT 1893, 261. orr.)

«Las flexiones dialogadas presentan como primera característica una - *i* - infijada tras la consonante inicial.»

(BÄHR 1925, 110. orr.)

Neurri gabeko garrantzia eman zaio azken ezaugarri honi, - *i* - honen . jatorria asmatzeak alokuzioaren erabidea ulertzeko giltza emango ligukelakoan

aritu zaizkigu behin eta berriz tratadistak. Ahalegin hauek porrot egiteaz gain, analisia alokuzioaren jatorrizko zentzutik desbideratzea izan dute ondorio bakarra. Zorionez badago ezaugarri marjinal honi inportantzia gutxiago eman dionik:

«D'autres auteurs ajoutent un *i* au préfixe.»

(LAFITTE 1979, 249. orr.)

Aztertzen ari garen hirugarren erabide honen ezaugarri nabariena transformazio bat jasotzean den arren, ez dugu ulertu behar transformazioa beti ematen denik:

«En los dialectos bajo-navarros el signo de relación - *l* - no siempre se encuentra presente.»

(YRIZAR 1977,308. orr.)

«*i* hori ez da beti atxikitzen euskara mintzatuan.»

(TXILLARDEGI 1978, 425. orr.)

«Halere, erran behar da batzutan *i* izkia ez dela beti agertzen.»

(VIDEGAIN 1983, 637. orr.)

Erizkizundi Irukoitzak *dakik* ematen digu, - *i* - ren arrastorik gabe, Heleta, Ultzako Osteritz, txulapaineko Nabaz, eta Arabako Legutiorako.

Ez zubererari, aditz laguntzailean bederen, ez gipuzkerako hego men-debaldeko konfinetako zenbait hizkeratan ez dio inongo alaketarik laguntzen alokutiboaren ezartzeari. Zegaman, baina Legazpian batez ere, aditz trinko intransitiboek *d* - zein *dd* -, *n* - zein *ñ* - erakusten duten bitartean, transitiboek beti *d* - daramate. Osterantzean suertatzen da Elgoibar, Eibar, Soraluze eta Elorrión; intransitiboan beti *n*- eta *d*- soilak ditugun bitartean, *ñ* - eta *s*, *x* -, *j* -, dira transitiboan azaltzen diren bakarrak. Elorrión adibidez, *dak*, *datok*, *dabik*, *doiek* intransitiboan ondoan *xaukak*, *saka(r)t*, *sabi(II)k*, *xiñok*, *xaruek*, ... transitiboak aurkitzen ditugu.

Diogun bidenabar, alokutibotik kanpo, datiboan alderantzizko joera dugula bizkaieraren barruan, berriz ere Schuchardtek oherrarazi zuenez:

«Es curiosa la diferenciación entre los verbos intransitivos y transitivos en cuanto a la consonante dura.»

(SCHUCHARDT 1893, 294. orr.)

Hau ia zeharo egiaztatzen delarik aditz laguntzailean:

<i>yat</i> 'zait'	vs	<i>dost</i> 'dit'
<i>yakus</i> 'zaizkigu'	vs	<i>doskus</i> 'dizkigu'

ditugun datuek ez digute uzten aditz trinkorako ondorio orokor bera ateratzen zeren eta forma sabaikalduek ez baitira, inoiz seinatu bezain hedatuak:

«Solo en Placencia y Eibar dicen flexiones como datorkit y dator-
kigu por datort y datorku de las demás zonas.»

(AZKUE 1923, § 811, 577. orr.)

Eskierki hitzok ez datoz bat Rollok Markinarako eta Gamindek Elantxobe eta Butroerako emaniko datuekin, zeinetan bai transitiboan, bai intransitiboan *d*- ikusten den.

Izan ere laguntzaile intransitiboaren sabaikaria, beste esplikazioa baitu, datibodun trinko intransitiboetara hedatu da, baina ez Azkuek pentsatu bezain zabalkiro. Azken finean *d*- dutenak dira bizkaiera ofizialerako aukeratuak.

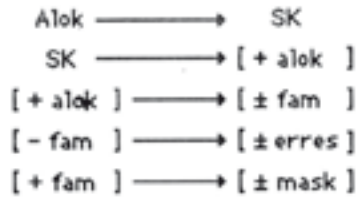
1.4. ALOKUTIBOA GRAMATIKAN TXERTATZEN. Alokutiboa gramatikatuzeko orduan beste izen sintagmetarako proposatuak bezalako erregela bat baliatu beharko litzateke:

T_{alok} :

$$\begin{array}{cccccccc}
 \text{E.D.: } X & - & \begin{bmatrix} + \text{ absol} \\ \alpha \text{ 1. p} \\ - \text{ 2. p} \\ \beta \text{ pl} \end{bmatrix} & - & Y & - & \begin{bmatrix} + \text{ dat} \\ \alpha \text{ 1. p} \\ - \text{ 2. p} \\ \beta \text{ pl} \end{bmatrix} & - & \begin{bmatrix} + \text{ alok} \\ \alpha \text{ fam} \\ \beta \text{ erresp} \end{bmatrix} & - & \begin{bmatrix} + \text{ erg} \\ \alpha \text{ 1. p} \\ - \text{ 2. p} \\ \beta \text{ pl} \end{bmatrix} & - & Z & - & \text{Perts} \\
 & & 1 & 2 & 3 & & 4 & & 5 & & 6 & & 7 & & 8 & \Rightarrow \\
 \text{E.A.} & & 1 & 2 & 3 & & 4 & & 5 & & 6 & & 7 & & \begin{bmatrix} 8 \\ 2 \\ 4 \\ 5 \\ 6 \end{bmatrix}
 \end{array}$$

Datiboa eta ergatiboa, agertzeko edo ez agertzeko aukeran daudelako parentesi artean paratu ohi dira, arrazoi berberetatik alokutiboak parentesi bikoitza beharko luke; bokatiboa salbu, ez baitu esplizitoki agertzeko beste modurik, eta generalean ez da inoiz ere agertzen.

Alokutiboaren sinbolo konplexua definitzerakoan familiaritasun eta errespetu kategoriak ezartzeak *hi* / *xu* / *zu* bereizketa egitea posibilitatzen digu: *xu* izenordeak [- fam] eta [- erresp] tasunak dituela. Familiararen barruan generoa ere kontutan hartzeko izanik, honela geldituko litzateke:

Ez dira ahantzi behar, bestalde, erregelari ezarri behar zaizkion murrizketa sintaktikoak, eta diskurtsiboak ere akaso. Lehenengokoak honela labur daitezke:

Alok -----> Ø / __^{erl} P. Nagusia.

Zilegi baldin bada aditzaren formalizazio hau, honetara azalduko genuke pronominal alokutiboaren txertaketa aditz barnean:

T _{Na Txert.:}	E.D.:	N	-	Aerroa	-	(Pl.)	-	(Ni)	-	(Nk)	
		1		2		3		4		5	=>
	E.A.:	1		2		3		4 + Na		5	

Honek balioko luke printzipioz alokutiboaren hirugarren erabiderako, ikusi dugunez orokorra ere badena. Azkenez, pronominal alokutiboaren ezartzeari laguntzen dioten transformazio espresiboak txertatzeko beste arau batzuk ezarri beharko genituzke gainean. Hori, mementuz artikuluan zehar argitu nahi dugun kontu iluna da.

2. PRONOMINAL ALOKUTIBOAREN EZARTZEARI LAGUNTZEN DIOTEN TRANSFORMAZIOAK: BUSTIDURA ETA «j» BOKALA.

2.1. TRASFORMAZIOEN STATUSA. Ezaugarri bi hauek estu loturik ageri zaizkigu, eta ez gaude alokutiboaren ezartzeari gaineratzen zaizkion transformazioak definitzeko egokieran, bereizirik ageri bi ezaugarrien arteko erlazioa argitzen ez dugun bitartean. Honetan ere erabateko adostasuna erakutsi dute gramatikoek; - *i* - bokalak ukitzen duen guztia metamorfoseatzeko ahalmenari mugarik ikusi ez, eta erlazio genetikoa, zentzu bakarrekoa, izan da aho batez erabili azalpena:

«La «*i*» puede fundirse con una consonante precedente resultando otro sonido consonante.»

(SCHUCHARDT 1893, 331. orr.,)

«La *i* familiar se aplica o por incorporación o por mera agregación.»

(AZKUE 1923, § 826)

«toki askotan *d* orek *i* baruan artzen du, itsaspidez (por incorporación).»

(AZKUE 1925, 9. orr.)

«Que el origen de las iniciales de *ñagok* y *ĭegokek* se explica por la incorporación de la *i* en los fonemas *n* y *l* parece cosa indudable.»

(ALTUBE 1934, § 88-111)

«Conservada o reflejada (-*i* -) en la palatalización o asibilación de la consonante inicial como en guip. *zeramak*.»

(MICHELENA 1954, 196. orr.)

«Hay ejemplos claros en diversas hablas de *n'* y *r* procedentes de * *nj* y * *lj*.»

(MICHELENA 1977, 197. orr.)

«Tokian-tokiko, eta batez ere bizkaieraz, - *i* - horrek, aurrekoarekin bat egin eta zenbait hots-aldatze ekar ditzake.»

(OREGI 1977, 689. orr.)

«*dia*- hortatik sortu dira gero [ja l, [za], [se l ... «

(KNORR 1977,719. orr.)

«Hirugarren pertsonetako *dia*- ze- bihurtzen da gipuzkeraz eta *ja*- (*za*, *xa*) bizkaieraz.»

(TXILLARDEGI 1978, 426. orr.)

«Estas flexiones alocutivas, .../... se han formado mediante la incorporación del signo alocutivo - *i* - a las formas indefinida, .../... , lo que ha dado lugar a la palatalización de la *n*- inicial.»

(YRIZAR 1980, 84. orr.)

«Hirugarren pertsonen *D* morfema *i* sartzegatik busti egiten da.»

(GAMINDE 1984, 36. orr.)

2.2. MATERIALAK. Erabiliko ditugun materialak, analisirako pertinentek izan dakizkigun koordinada kronologiko erlatiboetan ezartzea alde aurretiko funtsezko urratsa dugu, material dialektalei, behar duten tratamendua ematen lortzen lagunduko baitigu. Singularreko 1. pertsonari helduz, eta orainaldian jarraiturik noski, lau fase nagusi diskrimina genezake. 3. pertsonak aparteko arazoak aurkezten dizkigunez gero, nahiz eta 1. erako esan behar dena neurri haundi batez pertinentea izan, 2.5. atalean bereizirik tratatuko dugu.

Aipatu lau faseetarik lehendabizikoa, dialekto guztietarako komuna dena dugu; bigarren fase batetan ekialdea eta mendebaldea argiro banantzen dira; hirugarrenean mendebaldea erdibitzen da, non gipuzkerak, bizkaierarekiko bilakaera paraleloari eutsirik ere, izankizun azentualak, baina batez ere analogikoak direla medio erdibide batera jotzen hasten dela dirudien. Laugarren eta azkenengo fasean, gipuzkera, aurreko fasean gatzatzen ari zen koerlazio dialektal berria gorpuztuta, nafarrerarekin bat eginik, erdialdeko eremu dialektala nabari da.

Hauxe genuke aurrekoa nolabait irudiztatu nahi izatekotan:

				<u>Erkidea</u>		
(I)					- a . ja -	
		<u>Ekialdea</u>			<u>Mendebal.</u>	
(II)	- ø . ja -				- a . ja -	
				<u>G</u> -	<u>B</u>	
(III)	- ja -		- a . yja -		- ai . ya -	
				- a . zja -	- ai . za -	
				- a . sja -	- ai . sa -	
		<u>Ekialdea</u>	<u>Erdialdea</u>		<u>Mendebal.</u>	
			<u>GN</u>	<u>G</u>	<u>B</u>	
(IV)	-(j)a-				- a . xa -	
		- je -		- a . cje -		
		- e -		- a . ce -		

2.2.1. - a · a -

«Vemos que ante la *j* - aparece una vocal *a* o *e* que nos presentan las formas comunes. No puede pensarse razonablemente .../... en una intercalación eufónica de vocal.»

(SCHUCHARDT 1893, 334. orr.)

Egiazki arrazoi osoa darabil Schuchardtek, Azkuek (1923, § 826) eta orpo Gamindek (1984, 22. orr.) proposatzen dutenaren kontra. Aitzitik, Schuchardtek eskaintzen duen azalpen alternatiboak aurrekoak bezain zorigaitza dugu:

«yo veo las formas integras de los pronombres de 1.^a y 3.^a persona prefijados.»

(SCHUCHARDT 1893, 334. orr.)

Interpretazio hau flexio alokutiboetan ageri den - *j* - kontsonanterdiaren jatorriaren kontu emateko Léonek, eta berdintsu Lafittek ere (1949, 63. orr.) darabiltenaren izter lehengusua:

«Les éléments pronominaux *n* - (*h*) - *d* , seraient ainsi peut-être une contraction des pronoms *ni* - *hi* et d'un hypothétique *di* : cela rendrait compte d *l'i* souvent intercalé entre l'initiale pronominale et *l'a* aux formes de tutoiment et á celles de traitement respectueux.»

(LEON 1913, 438. orr.)

Bata eta besteen eritzi hauek abailtzen dira beren inkontsistentziaren pisuaz soilik. Zer dela eta agertu izenordeen forma orijinalak, sortzez modernoek omen diren formetan hain zuzen ere?

Aztarren guztiek bokal luzaketa baten aurrean gaudela sinesterazten digute, Añibarrok bere gramatikan dakartzan flexio alokutiboek erakusten duten moduko luzaketa, eta Nafarroan egun bizirik dirauten zenbait flexioren modukoa:

LIZARRAGA

naailek
daailek
gaailtzek
daailtzek

Hau eta pareko paradigmak biltzen ditu Gamindek, Lizarragan ezezik, Arbizu, Irañeta, Igoa eta Arrarasen ere; eta honen tankerako paradigma ez alokutiboak aurreko herrietan eta gainera Arruazu, Baraibar, Beramendi, Arruitz eta Berueten. Arbizukoa dugu hauxe:

ARBIZU

naaill
aail
daaill
gaaizte
zaaizte
zaaiztie
daaizte

Paradigma hauek nagusiki *ibili* aditzerako testatzeak, *erabili* aditzaren analogiarik mediatu ez oteden pentsatzera eramán gintzake, areago *eramán* aditzaren analogiaz *deakarrat* eta antzekoak sortarazi dituela dakusagarrik:

deramat ----- > *deamat*
 ↓
dakarrat ----- > *deakarrat*

Alabaina, ez dago holakorik, laguntzailearen paradigma hauek frogatzen digutenez gero:

ARRUAZUA

daakit 'zait'
daakik
daakin
daakiyo

ETXARRI-AR

nooke 'nuke'
yooke
looke

Bestela, Gamindek arakatu digun Nafarroako zoko hortan ugari diren honako paradigma bakoitzeko iturri analogiko bana bilatu beharko genuke.

Bokal luzaketa hau funtzionala izan bide da garai ez oso urrun batetan, eta akaso Nafarroako domeinu hartako hizkuntzaren azterketa sakon batek surprisarik emango liguke.

Bizkaieran eta gipuzkeran estraineko begi ukaldiaz antzekorik ikusten ez bada ere, forma hauek Nafarroan baino askoz ere zabalago daudena konturatuko gara, luzaketaren ondorioz sorturiko bi bokalen erdian apoiu kontsonantikoa tartekatatu baita. Apoiu hau kontsonantikoa izanik ezin izan liteke inola ere - *i* - mila aldiz postulatu, grafia honen azpian - *j* - glidea dugu beti, salbuespena salbuespen. Gorago aipatu Zavala eta Schuchardten *y* eta *j* grafiek horretara apuntatzen dute, V. Eysen hitz hauek orduan klarki ikusten zutela iradokitzen digute:

«Ce son mouillé est rendu de différentes manières, selon les habitudes de la langue dont le Basque a pris son alphabet, & quelquefois aussi selon les caprices d'auteur; *d + i* ou *j* est rendu en basque espagnol par *y*, & en basque français par *di*; *n + i* est rendu par *ni*, par *ñ* & aussi par *nay*.»

(V. EYS 1883, 17-18. orr.)

Etxeparerengan, esate baterako, ez da beti kontsonanterdia, ia beti den arren. Lehenengo kantan -*ia* - sekuentzia grafikoa aurkezten duten sei alokutibo dago, sei hauetarik bostetan -*j* - dugu. Beste kantutan kasik ez da honelako alokutiborik agertzen; bost bakarrik gainerako kantu guztietan, bost hauetan kontua nahasiago agertuz. Altunak bi akoskera posible dagoela diosku soilik:

«Dativoaren -*i* - hori nahiz zutano-hitanoena inoiz vokale da, inoiz vokalerdi»

(ALTUNA 1980,47. orr.)

2.2.2. - *a · ja* - > - *∅ · ja* - Erdi esanik dago ekialdeko *-ja-* sekuentzia - *a · ja* - sekuentziaren ondoren bat besterik ez dela, *-a* - galdu zenez geroztik, *j* elementuak kontserbatu behar izan duelarik bere osagai bokalikoa.

j hau gelditu da, pronominal alokutiboen laguntzaile moduan noski, eremu zabal batetan, Baztanetik ipar eta ekialderantza alokuzioaren marka bereizgarritzat. Horretarik euskara baturako Knörrek, Txillardegik, Gamindek, etab.-ek egin proposamenetan - *j* - duten flexioak onestea alokutiborako, aditz osorako inposatu den bide klasikoaren ildotik:

«Erregela hauek eman daitezke adizki ezlokutiboak lokutibo bihurtzeko: *da- dia-.*»

(KNORR 1977, 719. orr.)

«tradizinoaren araberako adizkiak onartu behar badira, NOR zutabeen, edo lehenengo letraren ondoan, *i* sartu beharko da.»

(TXILLARDEGI 1978, 420. orr.)

«“i” sartzea eta seksu ezaugarriak atxekitzea proposa genezake bustidura egiteke.»

(GAMINDE 1984, 23. orr.)

2.2.3. - *a · yja* - < - *a · ja* - > - *ai · ya* - Ez zuen Schuchardtek konprenitu gipuzkerazko *natxiok*, *nintxiokan* formek erakusten duten sabaikariaren atzean zer zegoen:

«obrando la influencia de *naiz* o más bien de *natz* - (en *natzaik*, etc.) y *nintzen* resultaron * *natziok* y * *nintziokan*.»

(SCHUCHARDT 1893, 247. orr.)

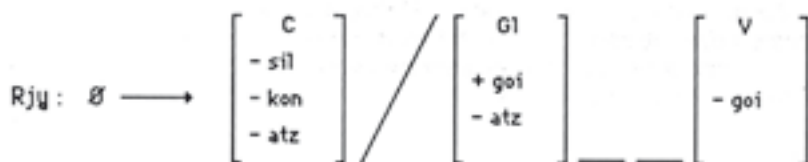
Ez dago holakorik, sabaikari hau ez dago isladaturik, eta ez da, Schuchardtek berak, soluzioa zenik konturatu ez zela, seinatzen duen prozesu baten azken pausu bat besterik:

«entre vocales la - *i* - se transforma en consonante»

(SCHUCHARDT 1893, 333. orr.)

Arazoa oso hortodoxoki planteiatu ez badago ere, abiapuntutzat balio digu; - *i* - kontsonante bilakatu ez, baizik eta beronek kontsonante bat desarroilatzen du bere ondoan, modu ezberdinez, ordea, bizkaieraz eta gipuzkeraz.

Bizkaieraz Rijek (1970, 154. orr.) **Riy** bataiatu erregela ezaguna aplikatzen da; inguramendu fonikoa pittin bat diferentea dugu, bokala ezik glidea baitugu, hortaz **Riy** ez, baina **Rjy** dugu:

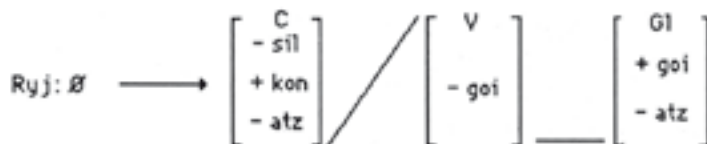
Hirugarren pertsonarekiko analogiak eskatuta, elementu kontsonantiko berria bigarren - a - eta jodaren tartean desarrolatu da:

$$\begin{array}{l} - a \cdot ja - \text{-----} \longrightarrow - aj \cdot ya - \\ 3. \mathbf{ya} - \text{-----} \longrightarrow \begin{array}{l} 1 \text{ s. } \mathbf{naj} \cdot \mathbf{ya} - \\ 1 \text{ p. } \mathbf{gaj} \cdot \mathbf{ya} - \end{array} \end{array}$$

Jada, ondorioz, aurreko silabari atxeki zaio, tentsio parada batetik, dis-tentsio parada batetara iraganik:

$$\cdot j \mathbf{V} \cdot \text{-----} \longrightarrow \cdot \mathbf{V} \mathbf{j} \cdot$$

Gipuzkeraz, ordea, alderantziz gertatu da, **Ryj** deitu beharko genukeen erregela aplikatu baita:

Hemen hirugarren pertsonetikiko analogia diferente batek erresultatu di-ferentea eragin du:

$$\begin{array}{l} - a \cdot ja - \text{-----} \longrightarrow - a \cdot yja - \\ 3. \mathbf{dja} - \text{----} (\mathbf{zja} -) \text{----} \longrightarrow \begin{array}{l} 1 \text{ s. } \mathbf{na} \cdot \mathbf{yja} - \\ 1 \text{ p. } \mathbf{ga} \cdot \mathbf{yja} - \end{array} \end{array}$$

Apoi kontonantikoak indartuegin du aurreko silabaketa, joda berean mantendu delarik. - y - elementu sabaikariak bilakaera artikulatorio berdina izango du dialekto bietan fase jakin batetaraino, baina orduan joden presentziak gipuzkeran erabakiko ditu soluzio ezberdinak.

2.2.4. - *ja* - > - *je* - > - *e* - Erdialdeko dialektoek partzuer duten fasean ematen den bilakaera, - *e* - baten desarroiloa alegia, ez dago azalpen handiren beharrean, behin inguramendu fonikoak argitu ditugunez geroztik. Hauxe dugu singularrerako dialektoen arauerako ikuspegian:

<u>B</u>	<u>G</u>	<u>GN (mendi)</u>	<u>GN (ekial.)</u>
<i>naya</i> -	<i>natxe</i> -	<i>ne</i> -	<i>nia</i> -
<i>ya</i> -	<i>ze</i> -	<i>ze</i> -	<i>zia</i> -

Materialok aurkezteko egin eskeman bilakaera hau aurreratu genuen lehenengo pertsonarako:

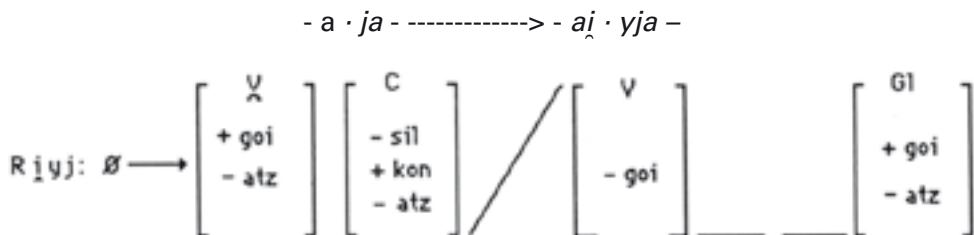
	(I)		(II)		(III)
G:	- <i>a · čja</i> -	----- >	- <i>a · čje</i> -	----- >	- <i>a · če</i> -
GN:	- <i>∅ · ja</i> -	----- >	- <i>je</i> -	----- >	- <i>e</i> -

Lehenengo faseko arrasto gutxi dago gipuzkeraz (Andoain, Arrona eta Zarautz Bähren datuetan); nafarreraz, ordea, orokorki azaltzen da ekialderantz. Bigarren fasean Deba, Mutriku inguruan; eta Baztan aldean Nafarroan, N'Diayek Amaiurko euskararen deskribapenean esana lekuko:

«le vocalisme radical se présente sous la forme *ie* au lieu de *a* dans les formes indifférentes.»

(N'DIAVE 1970, 163. orr.)

Azkenengo faseko - *e* -, bestaldetik, nafarreran eta gipuzkeran egun nagusi dena dugu. Badago gipuzkeraz oso hedaturik dagoen - *etxe* - forma problematikoak ere (Albiztur, Alkiza, Azpeitia, Beizama, Bidania, Getaria). Edo asimilazio bokalikoz sortutakoa da, edo seguruago bizkaierarako eta gipuzkerarako postulatuturiko erregela banaz gain, hirugarren erregela bat postulatu beharrean gaudeke, **Rijj** deitu beharko genukeen hibridoak:

Gutziz posiblea deritzogu azkenengo aukera honi; honelako gauza bat emango ligukena gero:

naja - -----> *najya* - -----> *nejče* - -----> *neče* -

Bilboko atetan ditugun Begoña eta Buja auzoetan Gamindek bildutako paradigma bi hauetan

<u>BEGOÑA</u>	<u>BUJA</u>
<i>naižeuk</i>	<i>neyek</i>
<i>žeuk</i>	<i>žeuk</i>
<i>gaižosak</i>	<i>geuxak</i>
<i>žaosak</i>	<i>žeuxak</i>

Bilbotik bertatik pasatzen diren isoglosek banatutako bi adibide aparteko iza-teaz gainera, komentatzen ari garen - e - bokalarekin zerikusirik ez duen beste - e - bat ikus daiteke, Bilbo inguru erruz ematen den - au -> - eu - aldaketari ego-tzi behar zaion - e - bokalardia baita hauxe. Bujako *neyek* formak, Begoñako *naižeuk* formaren pareko **naiyeuk* batetik datorrelarik, gipuzkerarako - eče - for-maren lehenengo - e - rako apuntatu jatorri bereko - e - bokala aurkezten digu.

2.2.5. PALATALIZAZIOA. Materialak aurkeztean ez dugu agertu palatalizazio prozesu bat baino; *j* kontsonanterdiak garatutako elementua hain zuzen ere. Horrez gainera ezaguna da pronominalak eta beste zenbait osagai palatalizaturik ageri direla.

Bizkaieraz, sabaikaria daukaten hirugarren pertsonak alboraturik ere, usuen ematen dira prozesu hauek: Oinatin, Arratian eta Orozkon orokorra da singularreko 1. pertsonaren pronominalaren palatalizazioa. Pluralekoan palatalizazioa faktiblea ez den arren, Schuchardtek seinalatzen duen moduan, plural markak hartzen du transformazioa:

«La sonora gutural no parece admitir influencia de la semivocal *i* . *l* ... la mojadura de la inicial ha pasado a la *z* pluralizadora que precede a una consonante.»

(SCHUCHARDT 1893, 333. orr.)

Gamindek hiru herritan jasotako paradigma hauen bidez egiaztatzen dugu hauxe:

<u>OINATI</u>	<u>LARRABETZU</u>	<u>BUJA</u>
<i>gaoxak / n</i>	<i>gauxek</i>	<i>geuxak</i>
<i>xaoxak / n</i>	<i>yauxek</i>	<i>zeuxak</i>

Flexio hauetarik oharkizun garrantzitsua ateratzen da; pluraleko 1. pertsonan palatalizazioa segmentu morfologikoaren barruko inguramen fonotik aparte sortu izan da, ez baitago bertan sabaikaltzea eragin dezaken barne-elementurik, Gamindek itsumustuan jaurti azalpen bihurriak besterik nahi badu ere:

«“S” “X” bihurtzen da aurreko “U” ren eraginaz»

(GAMINDE 1984, 50. orr.)

Susma daitekeen faktore bakarra, analogia paradigmaticoa ere baztertu behar delarik, palatalizazioaren balio fonologikoaren pertinentzia dugu; palatalizazio espresiboa morfologizatu egin da agi denez.

Bizkaieraz aditz erroa ere palatalizaturik ageri da; *eutsi* aditz laguntzailerena dozena bat herritan ohartu zuen Yrizarrek:

- *euts* - -----> - *eutx* -
(- alok.) (+ alok.)

Herri hauek Durangaldeko eta ingurukoak dira batipat, honela deskribatzen digu Yrizarrek:

«Parece curioso señalar la presencia de la chicheante - *tx* - en numerosas formas alocutivas vizcaínas, cuyas correspondientes indefinidas presentan - *tz* - ... / ... A juzgar por lo que antecede, la mencionada palatalización podría tener carácter alocutivo.»

(YRIZAR 1977, 312. orr.)

Pujanak *inotsi*, *edun* eta *izan* aditzen erroaren palatalizazioa herri banatan dokumentatzen digu; *inotsi* aditza Oletan biltzen du alokutiboa palatalizaturik duela:

- *inots* - -----> - *inotx* -
(- alok.) (+ alok.)

Beste herrietan ez dago sabaikaririk:

<u>OLETA (Puj.)</u>	<u>ZEANURI (Puj.)</u>	<u>MARKINA (Rollo)</u>
<i>dxin<u>ut</u>xek</i>	<i>yinot<u>zi</u>ek</i>	<i>jiñot<u>s</u>ek</i>
+	-	-

Zeanurin, Arratiako bihotzean, *izan* aditzaren flexio datibodunetan, *izaki* aditzean bestela esanda: .

- *i(n)tzaki* - -----> - *i(n)txaki* -
(- alok.) (+ alok.)

Mungialdean, Gamizen, *edun* aditzaren leherkaria bustirik dugu alokutiboan:

- *ndu* - -----> - *ndxu* -
(- alok.) (+ alok.)

Aditz honetan, beste herri batzutan alokutiboa ezezik indeterminatua ere palatalizaturik dugu, *izan* ere leherkaria inplosibo sudurkariaren ondoan bakarrik

mantendu baita, oposaketaren aztarnarik aurkitzea, inoiz egon baldin bada, ez da kontu erreza. Gamizerako iturri ezberdinetako paradigma bi hauek alderatuz, nolabait susma daiteke:

GAMIZ (Gam.)

neuen
euen
gendun
eudien

GAMIZ (Puj.)

nidxuan
dxuan
gendxuan
dxuen

Hauxe dugu bizkaierarako ditugun datuetarik atera dezakeguna. Ez dugu hainbeste datu beste dialektotarako, baina berauetan bizkaieran baino bustidura alokutibo gutxiago ematen dela ikusteko nahikoa.

Gipuzkeran pronominalen bustidura baino ez dugu; inoiz ez da pronominaletarik kanpo hedatzen, eta hau Legazpia eta Zegamara mugatu behar da, azken herri honetan *egon* aditzerako bakarrik biltzen du Bährek. Legazpian, bestaldetik, forma palatalizatuekin batera palatalizatu gabeak ere baditugu. Honela azaltzen du Bährek koaleszentzia hau:

«Pero muchas veces la palatalización se pierde por completo por efecto de una ley fonética, no muy rara en legazpiano.»

(BÄHR 1925, 110. orr.)

Esan behar da palatalizazioaren eragiletzat beti aipatzen den jodaren arrastorik ez dugula, pronominalarekiko kontaktuan bederen, ez bizkaieraz ez gipuzkeraz, Mutrikun dugu salbuespen bakarra, Bährek Legazpian ongi kontserbatu dela dioskun arren. Nafarroan eta Iparralde osoan, non joda kontsonantearen ondoan baitugu beti, ez da, aldiz, inolako bustidurarik ematen.

Bustidura berriro aurkitzeko Nafarroako hizkera ekialderrenetara jo behar dugu, Aezkoan intentsitate haundiz ematen da, pronominalak ezezik plural markak ere bustitzen direlarik. Saraitzun, ordea, xukaren palatalizazio partikularra dugu, pronominalak, jodaren kontaktuan baitaude, busti gabe azaltzen zaizkigularik. Erronkarin, azkenik, Bidankotzen aditz trinkoan behintzat, pronominalaren bustidura dago:

AEZKOA
(Garralda)

ñagoz

SARAITZU
(Espartza)

nioxu

ERRONKARI
(Bidankotze)

ñok

Honenbestez bukatutzat ematen dugu analisirako erabiltzeko materialen lehenengo deskribapena.

2.3. ASIBILAZIOA ETA PALATALIZAZIOA.

2.3.1. ANALISIRAKO HIPOTESIA. Abiatu nahi dugu gure analisia palatalizazioak alokuzioaren sorkuntzan balio fonologikoa izan ote duen galderari baiezkotua emanaz. Hau honela, espresibitatearen funtzioa markatzeko erabili izan zatekeen, eta horretara flexioek burua ezik gorputz osoa agertzen digute bustirik

Jakin badakigu, alabaina, egon daitezkeena aldaketa fonetiko hutsen emaitza diren sabaikariak. Kasu honetan ere sabaikaria, neutralizatzen ez den ber, morfologiza zitekeen. Kronologikoki ezaugarri sekundarioa izanik ere, berebiziko inportantzia hartu duelako hipotesitik abiatzen gara. Izan ere ez dago beste biderik zenbait eginkizun ulertzeko, ez bururik ez buztanik ez duten azalpen bihurriei heldu nahi ez badiegu behinik behin.

2.3.2. TRATAMENDU PERTSONALEN STATUSA. Tratamendu pertsonalak zertan dautzan errotik argitzeak analisirako funtsezko inportantzia duen espresibitatearen papera ulertarazten lagun diezaguke. Honelatsuko egitura bat hauteman dezakegu, hikako eta xukako 2. pertsonak alokutiboak ezin izan daitezkeena jakintzat emanaz, noski:

		espresibitatea			
		+		-	
alokuzioa	+	HI	$\begin{Bmatrix} XU \\ ZU \end{Bmatrix}$	-	-
	-	-	-	ZU	BERORI

Lau erregistro hauetarik hiru bakarrik ageriko zaizkigu batera:

«Mais je pense qu'il existe des argument linguistiques permettant de montrer que l'un de ces quatre registres, en fait, n'existe pas.»

(REBUSCHI1981, 311. orr.)

Izan ere ekialdean ez omen dute *berori* erregistroa, mendebaldean *zu alokutiboa* ez dugun maneran. Hauxe genuke, Rebuschik egin azalpenaren arauera, izenordeen azpitxuan alokuziorik duten edo ez zehatzuz:

Ekialdean hika eta zuka ez alokutiboa dira erregistro markatuak, zuka alokutiboa, edo xuka bere aldaki espresiboa izanik bitarteko edo neutroa, Lafonentzat zuka alokutiboa da, ordea, markatua:

«La conjugaison allocutive respectueuse et la diminutive (3e et 4e stades) se sont formées plus tard que la familière.»

(LAFON 1959, 127. orr.)

Ekialdeko sistima frantsesaren *tutoiement*, *chouchouiement* eta *vouvoiement* tratamenduen ispilu bada, horrenbeste esan daiteke mendebalderako, gaztelaniarekiko.

Erantsi egin behar zaio sistima honi erregistro neutroak, zuka ez alokutiboak mendebaldean, eta zuka alokutiboak ekialdean, duen aldaki palatalizatua, *xuka* alegia. Berau askotan umeei egiteko hizkera txikigarria baino ez delarik, aditzean ezezik esaldiko beste sintagmetara heda daiteke; aurrerago Salaburuk Baztanen jaso adibide batzuk erakutsiko ditugu. Hegoaldeko probintzietan egiten den gaztelanian ere ezaguna omen da:

«es frecuente oír, por ejemplo, en el lenguaje dirigido a los niños, muchas palatalizaciones de s: ¿no *xabes*? o ¿no *xabex*?»

(ETXAIDE 1976, 163. orr.)

Honela testatzen digu Bonaparte printzeak xuketa ere deitu erregistroa:

«C'est ainsi que l'on pourra entendre *dešu* pour *dezu* à Cegama, *dušu* pour *duzu* à Hasparren, *šira* pour *zira* à Irouléguay et à Ascarat, dans l'Aezcoa etc.»

(BONAPARTE 1869, XI. taula osagarriari ohar.)

Eta honela definitzen Bonapartek berak eta bere jarraitzaile orduan polemiko bategen:

«Quant à la formation du diminutif, elle a lieu par le changement du z et du tz du respectueux, en š et en ch.»

(BONAPARTE 1869, aip. I.)

«si l'on parloit á un petit enfant, on changeroit simplement le z en *ch* : et qu'au lieu de *dauzut, dauzu ; nauzun, zauzun* on diroit; *chauchut, dauchu, nauchun, chauchun.*»

(LECLUSE 1874; 77-78. arr.)

Urteak aurrera, honela diosku Azkuek aezkerarena deskibratzen:

«El tratamiento diminutivo, o como dicen ellos el *xuketa*, consiste en valerse de los diminutivos *ĩ* y *x* que sustituyen al *t* y *z* de flexiones corteses.»

(AZKUE 1927, 287. orr.)

Eremu jakin batetan, ekialdeko behe-nafarreraz hain zuzen, non bitarteko erregistroak zukako alokutiboa izan behar zuen, hizkera espresiboa umeei egiteko baino zabalago izanik:

«L'informatrice qu'on emploie toujours /*řu*/ au lieu de /*su*/ «vous», lorsqu'on s'adresse à quelqu'un de très cher.»

(MOUTARD 1975, 32. orr.)

Hantxe aldaki espresiboek, kasu honetan palatalizatuek, lekua kendu diete alokuzioa baino beste marka espresiborik ez zuten flexioei, hots; zuka alokutibokoei:

«*xukako* formek baztertu dituzte alabaina zukakoak, kasu honetan.»

(REBUSCHI 1981, 319. orr.)

«el sal. tiene formas verbales alocutivas de *xu*, intermedias entre los tratamientos de *i* y de *zu*.»

(MICHELENA 1967, 166. orr.)

«Enfin, en *bais-navarrais* oriental on peut exprimer, en mouillant le z des indices allocutifs respectueux, un degré intermédiaire entre la familiarité et le respect.»

(LAFON 1959, 128. orr.)

Bestela esanik, palatalizazioa morfologikoki pertinentea izatera allegatu da, Rebuschiren (aip. l., 316. arr.) hitzak birrartuz, *grammaticalisation de la palatisation affective* gertatu da. Gramatikalizaio hau, hizkera espresiboa sintagamatikoa zenez, beste sintagmetako beste kategoria batzuk ere kutsatu ditu, Satrustegik (1981, 353. orr.) Luzaidarako dakarkigun esaldi honetan auteman daitekeenez:

«Eta chu besarcatzen **chitut** biotzez gelditzen nizelarik **chure** adisquide fidel bizi guzico»

Ekialdeko hiru tratamenduetako formak jarriko ditugu, *izan* aditzeko indikatiboko orainaldian:

Alok. <u>ZUKA</u>	Alok. <u>XUKA</u>	Alok. <u>HIKA</u>
- <i>naiz</i>	+ <i>nauxu</i>	+ <i>nauk / n</i>
- <i>zara</i>	- <i>xara</i>	- <i>haiz</i>
- <i>da</i>	+ <i>duxu</i>	+ <i>duk / n</i>
- <i>gara</i>	+ <i>gaituxu</i>	+ <i>gaituk / n</i>
- <i>zarete</i>	- -	- -
- <i>dira</i>	+ <i>dituxu</i>	+ <i>dituk / n</i>

Lehenik, ikusten dugu ez xukan ez hikan 2. pertsona plurala eratu ez delarik, edo egon diren konatoak oso ahulak izan direlarik, sorkuntzatik bertatik elkarrizketa mugaturik egon dela.

«Leur usage est, du moins à date historique, restreint à la conversation courante.»

(LAFON 1959, 128. orr.)

Bigarren pertsonak isladatuz hauxe dugu:

s.	<i>zu</i>	----	<i>xu</i>	----	<i>hi</i>
p.	<i>zuek</i>	----	*xuek	----	*hiek

Garapen historiko moderno osoak, denok onartu hurrengo abiapuntua duke:

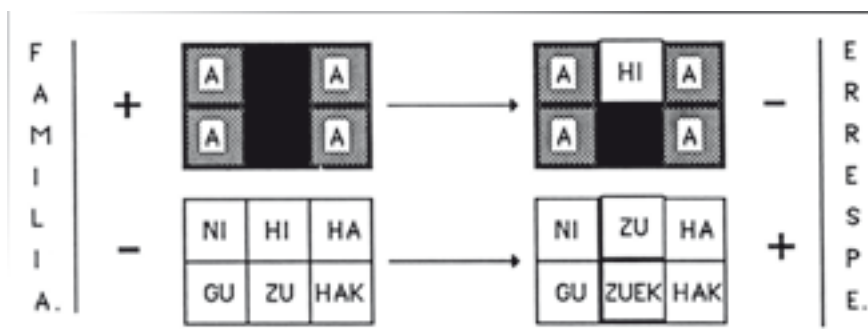
(1)	2.s.	hi	
			alok.
	2.p.	zu	
		<hr/>	
		-	+
FAMILIARITATEA			
<hr/>			

Lehenengo fasean, garai historikoaren atetan, familiaritatea markatzeko bide bakarra alokuzioa bide zen, ondoko hizkuntzetan dirauen bezalako alokuzioa.

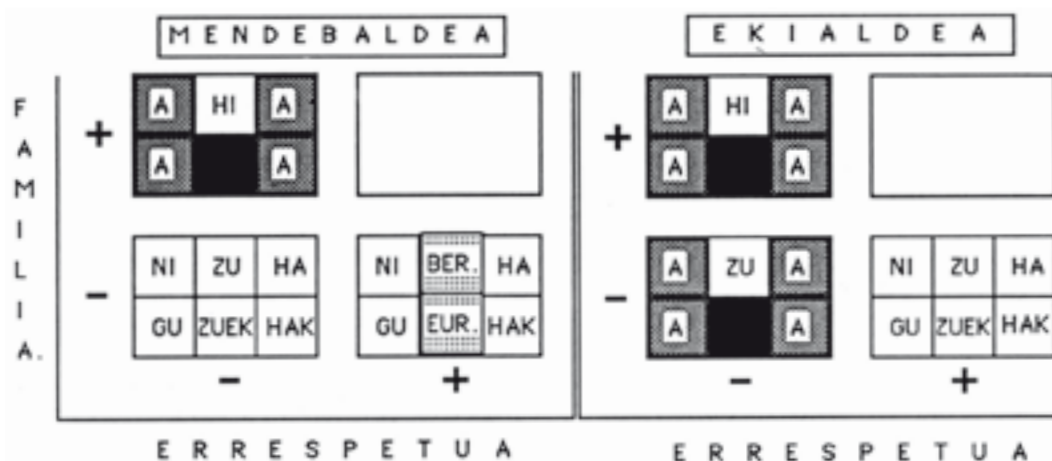
Bigarren fasean gauzak nahaspilatzen hasi ziren, errespetuaren kategoria markatzeko pluraletik hartutako izenordea erabiltzen hasi zelarik:

(II)	E		
	R	- 2.s.	<i>hi</i>
	R		
	E		<i>alok.</i>
	S	+ 2. s.	<i>zu</i>
	P		
	E		
	T.	-	FAMILIARITATEA
		+	

Honela gerta zitekeen lehendabiziko transformazio handia; singularre-rako bi pertsona suertaturik paradigma bakarrean, *zuka* sortzez errespetuak markatua izanik, *hi* familiartasunaren kategorian markaturik gelditu zen. Zuka neutralizatzen hasi zen neurrian sistiman finkatu eta,aldi berean, hika deslekuratzea eragin zuen. Hidak, alokutiboari helduz, flexionario propioa: antolatu zuen, honela hitzunek alokuzioaren kontzientzia berehala ahortzi egin zuten. A Alokutiboa izanik, eta hirugarren pertsonetarako *ha* eta *hak* baliatuz:

Nahiz eta alokuzioan disgregazio dialektala eragin zuten faktoreak latente egon, lehendabiziko erresultatuak partzuer direla dirudi. Honek pentsarazten digu *zu* izenordea pluraletik singularrera pasatzea esaten den bezain goiz eman ote zen. Hurrenik bi area ondo bereizten hasten zaizkigu. Mendebaldean, zuka zeharo neutralizatzen denerako, gaztelaniaren irudira sortu berorikak hartzen du errespetuaren kategorian utzitako hutsunea. Ekialdean, ordea, zukak bere alokutiboa apailatu du, errespetuaren kategoria nolabait zuzpertzuz. Alabaina, hika zuelarik aurrean termino markatu, neutralizatzen da ezinbestean:

2.3.3. AZTERKETA FONOLOGIKOA. Xukan inguramenduak eraginiko palatalizazio automatikoa ezin izan daitekeen palatalizazio espresiboa dugu. Izan ere palatalizazioa espresibitatea markatzeko modu ezagunenetarikoa da, hizkuntza askotan gainera:

«expressive palatalization is the palatalization (softening) of certain consonants to indicate affection.»

(CORUM 1972, 31. orr.)

«Normalean soinu bustiak halako kutsu bihozkorra erasten dio hitz bustiari.»

(TXILLARDEGI 1980, 290. orr.)

Diskurtsoan afektibitatea lortzeko beste bide bat alokuzioa dugu. Euskaraz alokuzioa eta palatalizazio elkaturik ageri zaizkigu, ez xukan bakarrik, baik eta berau baino familiarrago den hikan ere. Egon daitezkeia V. Eysen hitzok baino argiagorik?:

«Le mouillement d l'initiale indique la forme familière.»

(V. EYS 1883, 7. orr.)

Egiarki, aurrerago ikusiko, 2.1. atalean apuntatzen genuen azalpenari nolabait ere itzuri eginez, badaude hikako alokutiboan hainbeste palatalizazio, automatikoak ezin izan daitezkeenak, hala beharrez espresibotasunari egotzi behar zaizkionak. Aipatu forma hauek, aezkerako eredu bitxia salbu, kasik bizkaierara mugatu behar ditugu. *nja* - , *dja* -,... sekuentzia duten flexio orokorra- goak, forma despalatalizatutzat hartzeko tentabidea izan bagenezake ere, Moutardek aezkeraz *zu* izenordearen aldaki espresiboaz dioena tentagarri:

«Ainsi *zu /su/*, pronom personnel de deuxième personne du singulier respectueux au nominatif et au vocatif est /*š*u/, réalisé à peu près [çu] lorsqu'un enfant s'adresse à ses parents. Cette réalisation est très palatale, et on entend presque un yod: [ç(j) u].»

(MOUTARD 1975, 31-32. orr.)

Aurreraxeago (aip. 1., 32. orr.) hau eransten du, *phonème* gabe *phénomène* esan nahi digula:

«L'aezcoan est un des dialectes qui connaît le phonème de dépalatalisation.»

Bizkaiera eta gipuzkerak espresibitatea markatzeko beste fenomeno baten aurrean gaudela salatzen digute.

Xukan gertatzen den bustidurak eta hikako alokutiboan gertatzen denak elkarren arteko diferentziarik duten arren, eta hauxe definizioz palatalizazio berezia dugun arren:

«Emotive language that employs rules not present in the rest of the grammar.»

(CORUM 1972, 32. orr.)

biak printzipioz bustidura orokorraren koordenadatan berdin koka daitezke:

"Hitz batez bustikuntza hau da,

$$\left[\begin{array}{c} - \text{high} \end{array} \right] \longrightarrow \left[\begin{array}{c} + \text{high} \end{array} \right]$$

Beraz

$$\left[\begin{array}{c} \text{C} \\ - \text{high} \end{array} \right] \longrightarrow \left[\begin{array}{c} \text{C} \\ + \text{high} \end{array} \right]$$

(TXILLARDEGI 1980, 296-97. orr.)

Gehiago ere zehaz daiteke; bustitzeko gai diren soinu guztiak koroariak direla ohartuz gero:

$$\left[\begin{array}{c} \text{C} \\ + \text{kor} \\ - \text{goi} \end{array} \right] \longrightarrow \left[\begin{array}{c} + \text{goi} \end{array} \right]$$

Honela soinu hauek, eta hauek bakarrik, busti daitezkeela adierazten dugu. Bestaldetik soinu hauetarik batzuk aurrekoak ditugu, eta ez direnak, aurreko bihurtzen dira palatalizatzean, hau da:

" Arau horien ondorioz handiena zenbait soinu $\begin{bmatrix} + \text{GOI} \\ - \text{AUR} \end{bmatrix}$ bihurtzea dugu"

(SALABURU 1984, II. tomoa: 128. orr.)

Hizketa Adierazkorreko Arauak (HAA) deritzenez ari zaigu Salaburu.

Hauek kontutan harturik modu honetan definitzen da aditz forma espre-siboetan aztertuko dugun bustiduraren araua:

$$\begin{bmatrix} + \text{kor} \\ - \text{goi} \end{bmatrix} \longrightarrow \begin{bmatrix} - \text{aur} \\ + \text{goi} \end{bmatrix}$$

Bustidura zertan den ikusita aditz formen ematen den bustidura espre-siboa hartzen dugu aztergai. Formaz xukako eta hikako alokutiboko sabaikaltzea bat datozela esan liteke lehen hurbilpen batetan, bestela, Azkuek aezkerarako eman datu hauek ikustea besterik ez dago:

<u>XUKA (- alok.)</u>	<u>HIKA (+ alok.)</u>
<i>xailtxa</i> 'zabiltza'	<i>xailtxak</i> 'dabiltzak'
<i>xaxa</i> 'zoaz'	<i>xaxak</i> 'doazek'

Sibilantetik abiatu zein leherkaritik abiatu, jodaren presentziarik egon zein egon ez, ondorioak berdinak izan daitezkeela dirudi; bustiduraren betekizun espre-siboa gailendu egin baita.

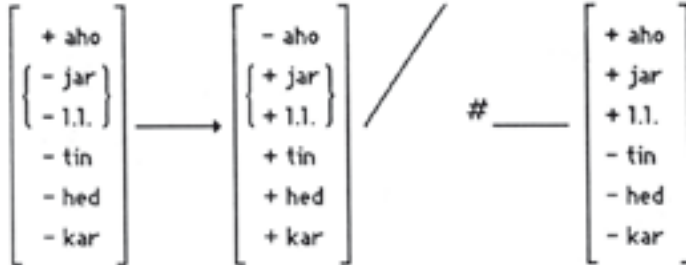
ibili aditzaren orainaldiko paradigmari so eginez gero, eta ondoko herrietako paradigmekin erkatuz, aisa susmatzen da bustiduraren genesisia. Fle-xioak Gamindek jasoak dira, Garraldakoen parekoak Azkuek berdin jaso zituen:

<u>MESKIRITZ</u>	<u>USETXI</u>	<u>GARRALDA</u>
<i>niailek</i>	<i>niailek</i>	<i>ñailak</i>
<i>diailek</i>	<i>ziailek</i>	<i>xailak</i>
<i>gailtzek</i>	<i>gailtzek</i>	<i>gailtxak</i>
<i>diailtzek</i>	<i>ziailtzek</i>	<i>xailtxak</i>

Lehenik, continuum geografikoa hautsi batetan bada ere, asibilazioa hautema-ten da 3. pertsonetan:

d - -----> *z* - / # _ _ _ - *ja*

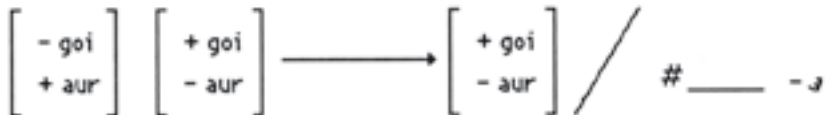
Ezaugarri bitarretan honela zehaztu ahal izango genukeena:

Leherkariak bokalarrean jadanik duen artikulazio frikaria gailenduz asibilazioa ematen da; artikulazioguneak ez du aldaketarik jasotzen, artikulazio modua da aldatzen dena. Hurrenik beste hauxe dugu aezkeran:

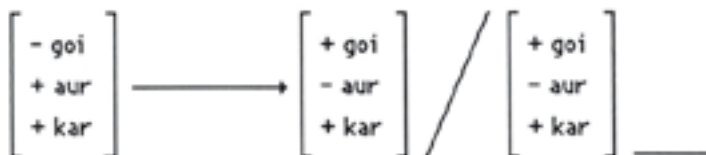
nj - -----> $\tilde{n} / \# \text{ --- } - a$
 zj - -----> $x / \# \text{ --- } - a$

Sabaikaltzea gertatu da, prozesua eragin duen glidea irentsiz:

Hau da; artikulaziomolde frikariari eutsiz, jodaren artikulaziogune sabaikaria be-reganatu dute pronominaiek.

Azkenik, palatalizazioa hedatu da, baina aditz erroaren albokaria ez da busti, sibilantea soilik baizik, tasun berri bat sartzea aski dugu, sibilante guztiek *karraskari* izatea baitute ezaugarri bereizgarria:

*xenba gaux karri ttueñ
xaxi tta erraioxu ttortxeko
ttortxen baxara
xutti xaitte
xatto, ttatto.*

Umeei egindako xukako hizkera esaldi hauetan, Salaburuk Baztanen jasoak, bustidura espresiboa sintagmatikoa dugula esan liteke, aditz morfologiarekin zerikusi zuzena ez duena, alegia. Hala ere palatalizazio hau formulatu behar izatekotan, bustiduraren arau orokorra nahikoa genuke, errestrikzio txiki bat egin behar izango ez bagenu. Dardarkaria ez omen da inoiz ere aditz jokatuan bustitzen ahal, ez eta mintzamolde adierazkor eta bihozkorrean ere, muga bat eskatzen du:

zato -----> *xatto* -----> *ttatto* (Baztan, Sal.)
zato -----> *tato* (Aezkoa, Azk.)

zato, *zatoz* indikatiboaren forma inperatiboa dugu, noski; sibilantea ezezik leherkari gorra ere bustitzen zaigularik, ondorengo asimilazioa barne, ezinezkoa dugu, edo ineditoa behintzat dardarkaria bustirik duen flexiorik:

zara -----> *xara* -----> * *xalla*

Dardarkariak $\begin{bmatrix} + \text{oze} \\ + \text{jar} \end{bmatrix}$ matrizen bidez definitzen zaizkigunez gero, honela idaz liteke beraien errestrikzioa:

$$\begin{bmatrix} + \text{kor} \\ - \text{goi} \end{bmatrix} \longrightarrow \begin{bmatrix} - \text{goi} \end{bmatrix} / \vee \begin{bmatrix} + \text{oze} \\ + \text{jar} \end{bmatrix} \vee$$

2.4. BOKAL LUZAKEA.

2.4.1. ANALISIRAKO HIPOTESIA. Zeharo azaldugabe utzi da - *j* konsonanterdia agerian erakusten duten flexioen multzoa, hau da; palatalizatorik aurkezten ez dutenena. Palatalizazio aztertua espresibotzat hartu dugu, hots; espresibitatearen kategorian positiboki markaturik gelditu dira xuka eta hika. Orain aipatu - *j* - ezaugarria, palatalizazioa bera bezain espresiboa, eta agian bera baino zaharragoa den erabide baten azterna bat besterik ez dela frogatuko duen analisi bat proposatzen dugu hemen.

Esana dagoenez bokal luzaketa dugu gure ustez alokutiboan presente dagoen erabide espresiboa. Añibarroren gramatikatik ateratako paradigma bi hauek paregabeko lekuko ditugu:

- alok.

nago
dago
gagoz
dagoz

+ alok.

naagok
jaagok
gagozak
jagozak

Ez dugu forma hauen aurrean eritzi berekoa Gaminde:

«Bokalok (geminatuok) hitanoa sortzeko garapenean ez daukate garrantzirik.»

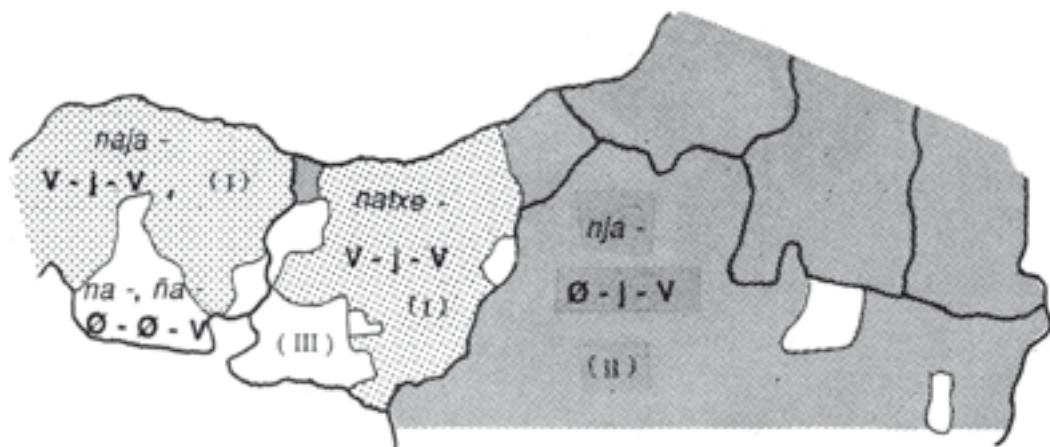
(GAMINDE 1984, 49. orr.)

Singularreko formei helduz, eta beste eremuetakoekin alderatuz, garbiago ikus daiteke dagoeneko garbi dagoena:

<u>B (Añib.)</u>	<u>B-m (Rollo)</u>	<u>GN (Gam.)</u>	<u>G-i (Bähr)</u>
naagok	najuak	niaok	ñaoak
jaagok	jauk	ziaok	daok
(0)	(I)	(II)	(III)

Grafia ezberdinen azpian dautzan ñabardurak eta diferentziak geroko utzita, saia gaitzke lehenengo pertsona singularra hartuz mapa batetan hiru taldeak kokatzen, lehendabiziko sailean bokal luzaketa mantendu eta erdian apoiu kontsonantikoa desarroilatu dutenak, bigarrenekoan apoiu kontsonantikoaren aurrean suertatutako bokala galdu egin dutenak, eta hirugarrenekoan apoiu kontsonantikoa den joda ere galdu dutenak jarriko ditugu, aurreko kontsonantea busti zein busti ez dutela, hau da:

- (I) : *naja* - (B), *natxe* - (G),... **V - j - V**
 (II) : *nja* - (GN,...),..... **Ø - j - V**
 (III) : *na* -, *ña* -,..... **Ø - Ø - V**

2.4.2. ALDEKO ARGUDIOAK. Bokal luzaketa espresibitatea markatzeko beste bide bat dela ez dute ezezaguna tratadistek, hona hemen eritzi hauek:

«On observe souvent soit un allongement, soit une gémiation de la voyelle d'origine expressive car on rencontre surtout ces voyelles dans les contextes á nuance affective.»

(MOUTARD 1975, 181. orr.)

Moutarden hitzak ditugu Ultzamako euskaraz ari delarik.

Alokutiboaren genesian Lafonek antzeman zuen azentuaren betekizunak ere bokalluzaketarekin zerikusi haundia duke:

«Peut-être une enquête linguistique portait sur l'ensemble du Pays basque réserverait-elle des surprises sur la question de l'accent en basque et apprendrait-elle du nouveau sur la genèse des formes allocutives»

(LAFON 1943, 410. orr.)

Salaburuk, Nafarroako euskarari buruz ere, eritzi berbera azaltzen du:

«Bokalen luzaketa honek .../... seguraski ere hizkuntzaren beste fenomeno batzurekin (doinua, azentua, etab.) erlazionaturik baitago»

(SALABURU 1984, II. tomoa; 121. orr.)

Txillardegik, bestaldetik, kapitulu osoa eskaintzen dio bere tesian azentu eta geminazioaren arteko loturari, Jakobson - Hallek, esatebaterako, beren tratatu famatuan egin arauera.

- *aa* - sekuentziak —beti orainaldiaz ari garela ez da errepekikatu beharrik— kontsonanterdia, jada, glide, edo Michelenak deitu bezala «transizio soinua» desarroilatzen du. Glide honek zein funtzio ote duen ez dira, aldiz, guztiz ados jarri tratadistak; izan liteke nahiz hiatoa apurtzeko, Gavelek edota Lafittek nahi moduan:

«'j' consonne a été ajouté pour détruire un hiatus.»

(GAVEL 1929, 343. orr.)

«Enfin d'autres coupent l'hiatus par la semi-voyelle euphonique *i*.»

(LAFITTE 1979, 242. orr.)

nahiz bereizketa funtzional bat mantentzearren:

«También se podría pensar en una epéntesis de *j* para mantener una distinción funcionalmente importante.»

(MICHELENA 1977, 115. orr.)

Badirudi gure kasuan bigarren aukera egokiago dena; egiazki bereizketa mortologikorik mantendu beharrik ez balego, biderik laburrena desgeminazioa genuke. Aldi berean bokal luzaketaren balio morfologikoa baieztatzen zaigu.

planteiatu, ideia, paseiatu modernoak; *duyen, buruya, cantuya* klasi-koak; mendebaldeko *nekazaritzaia, kentzeia* bizkaitarrak; ekialdeko *daya, ziraya* interrogatiboak, edota *zeramaian, ginagozkeien, daroiat, dauyat,...* aditz temak dira ezar iitezkeen ehundaka adibideetarik batzuk.

Badakigu gainera, Gaveli esker, Euskal Herritik kanpo ere prozedura eza-guna dela:

«Mr. Ernault remarque qu'en breton également l'interposition d'un y entre e et un a pour détruire un hiatus est fréquente.»

(GAVEL 1929, 52221. orr.)

Bähren datuek Zegaman eta Legazpian kokatzen dituzte pronominal sa-baikaria duten flexioak. Honek galdera bat planteiatzen digu; zergatik ez ote den agertzen - a · ja - sekuentzia Oinatin, eta Gipuzkera eta bizkaiera bat egiten diren eremuaren inguruetan batetik, eta Arratian eta Orozkon bestetik, jakina denez tema nominaletan hantxe iraun duelarik luzaroen. Orobat galde genezakezergatik ote pronominal sabaikalduta duten flexioak, sabaikariak hain urri diren eremu batzutan hain zuzen ere. Izan ere Aezkoa eta Arratiak palatalizazio oso indize ba-uak aurkezturik, hantxe ditugu flexio sabaikaririk adierazgarrienak.

Erantzuna ezin liteke besterik izan; fenomeno baten are eta konkurren-zia gehiago, espresibitate gutxiago; eta alderantziz, eta proportzionalki, arik eta konkurrentzia gutxiago espresibitate handiago dugula arau unibertsala digu. Honelaxe diosku Michelenak:

«El contraste será, por otra parte, tanto mayor cuanto menor sea la frecuencia del fonema palatalizado.»

(MICHELENA 1957, 119. orr.)

Gertakizun honek baieztatzen digu berriz ere alokutiboaren palatalizazio eta bo-kal luzaketan pertinentzia morfologikoa.

Ez dira falta, bestaldetik, - aja - > - ja - laburpenaren berri ematen digu-ten nahibesteko adibide tema nominaletan ere:

<i>buruya</i>	----->	<i>buria</i>
<i>ateraia</i>	----->	<i>aterea</i>
<i>daia</i>	----->	<i>dea</i>
<i>keia</i>	----->	<i>kea, kia</i>
<i>eskuian</i>	----->	<i>eskuin</i>

Tema berbaletara bueltatuz ez dira urriak hautematen diren aztarnak, Michelena sakoneko gertakizunak susmatzen direla formulatzera eraman dute-larik:

«en lo que atañe a formas verbales, finitas o infinitas, en las que todo hace pensar que las contracciones han debido ser corrientes y fuertes.»

(MICHELENA 1977,114. orr.)

Adibide bakar bat aukeratzearren, argia deritzogu honako honi:

zadukaiat (L)

zeukeat (G)

zaukak (GN)

Aurreko adibideak erakusten digun - a · a - sekuentziak ez du zerikusirik, noski, bokal luzaketarekin. Izan ere - (k)a - pronominal alokutiboa eta aditz erroaren bokalaren arteko elkarketaz ere beste - a · a - multzoa sortzen baita askotan; Añi-barrarena dugu paradigma bitxi eta adierazgarri hau, indikatiboko lehenaldikoa oraingoan:

naangonaan

engonaan

jagonaan

gaangonaazan

jagonaazan

- j - ak, galdu ez denetan; bizkaieraz eta gipuzkeraz, bilakaera ezberdinak jaso ditu 2.2.3. atalean aurreratzen genuen bezala. Rijken hitzek laburtzen dute nolabait bilakaera hauen joera nagusia:

«In various regions, especially in the Eastern area of Bizcayan, this epenthetic y turns into a true consonant: š, ž, or ě (dž).»

(RIJK 1970, 155. orr.)

Rijkek aipatzen ez badu ere, elementu hau [ž] soinuari dagokion ahoskabea izan da ekialdeko bizkaieraz eta gipuzkoa osoan ere, [š] batetik abiatu behar baitugu Bizkaieraz agertzen den belarea eta gipuzkerako afrikatu sabaikaria ulertzeko. Honako zerbait dugu ezaugarri bitarretan, ekialdeko bizkaieraren belarea albora utzita; jodaren kontsonantizazioa ematen da lehenik, zehazkiago; jodak artikulazioarekin beretsuko elementu kontsonantikoa desarroilatzen du ondoan. Parada sabaikaria indartuz hurrenik asibilazioa dugu; azkenik ahoskabetzea eta afrikazioa; belarizazioa, esan bezala, bizkaierarako:

	j	y	ž	š	č
	→	→	→	→	→
OZE	+	-	-	-	-
KON	-	+	+	+	+
HED	-	+	+	+	+
KOR	-	-	+	+	+
KAR	-	-	+	+	+
AHO	+	+	+	-	-
TIN	-	-	-	+	+
JAR	+	+	+	+	-

2.5. HIRUGARREN PERTSONEN ARAZOA. Berriro ere material dialektalak eskuratuta berehala ohartzen gara hirugarren pertsonen jokabide bereziaz. Hona hemen mendebaldetik ekialderako hurrenkeran pronominal singularrei dagozkien formen sinplifikazio bat:

<u>B</u>	<u>G</u>	<u>GN m.</u>	<u>GNek.</u>	<u>lpar.</u>	<u>Aezk.</u>
<i>naiya</i> -	<i>natxe</i> -	<i>ne</i> -	<i>nia</i> -	<i>nia</i> -	<i>ña</i> -
<i>ya</i> -	<i>ze</i> -	<i>ze</i> -	<i>zia</i> - <i>dia</i> -	<i>zia</i> -	<i>xa</i> -

Hiruzpalau dira egin beharreko oharkizunak. Lehendabizi ikusten dena da 3. pertsonan asibilazioa gertatzean bokala mantentzen dela, palatalizazio fenomenoetan ez bezala. Argi dago, hortaz Schuchardten planteamenduaren okerra:

«En esto no debemos pensar en la directa conservación de la *i* primitiva al lado de la consonante asibilada, como en francés *raison*, *ration*, sino *ziakok* representa una combinación de *zakok* con *diakok*.»

(SCHUCHARDT 1893, 333. orr.)

Bigarrenik, 1. eta 3. pertsonak erlazio defektiboan daudela bai bizkaieraz bai gipuzkeraz. Ez du esplikazio sinplerik baina errefusatu ezinezko euskarria dugu *izan* aditzaren flexio datibodunekiko paralelismoa, bizkaieraz hauxe ematen digu Rollok Markinarako:

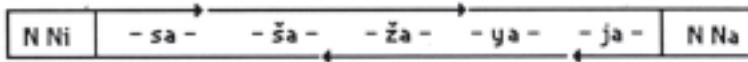
NNi
najako
jako

N Na
najabik
jabik

Alokutiboan bokal artean ageri den elementu sabaikariaren jatorria dagoeneko ezaguna zaigunez gero, esplikazioa 3. pertonari estensiboa egiteko tentabidetan ibil gintezke, baina Añibarroren paradigmek berriro ere duda izpi txikiena ere ezabatzen digute:

naagok
jaagok
gagozak
jaagozak

Ikusten da klarki bokalen arteko elementu kontsonantikorik batere sortu ez deneko hirugarren pertsonak errealizazio sabaikari bat desarroilatua dutela. Non-dik eta nola sortua den asmatzea ez da kontu erreza, baina urrats argi bat dugu: *izan* aditzaren erroaren sibilantea palatalizaturik dugu, eta erresultatua, batere dudarik gabe, birmorfologizaturik. Bestetik bokal luzaketaren ondorioz sorturiko jodak beste elementu sabaikari bat desarroilatu zuelarik, biak konfluitu ziren:

Schuchardtek bazuen fenomeno hau ulertzeko bere modu partikularra, eta partikularragoa beroni Yrizarrek egiten dion irakurketa:

«la - i - se interpone entre la consonante inicial del núcleo y su vocal por ej.: * z-i-a-ko < jako = G.L.S. za-y-o.»

(SCHUCHARDT 1893, 306. orr.)

«D + - i - pasa (mediante * z) en A. a x, que según queda dicho antes, paró en B. j, en G.L. z. v. gr.»

(SCHUCHARDT 1893, 332. orr.)

«la sucesión sería la siguiente:

$d - + i - = di - \rightarrow dd - \rightarrow dx - \rightarrow x - \rightarrow j - \rightarrow z - .\text{»}$

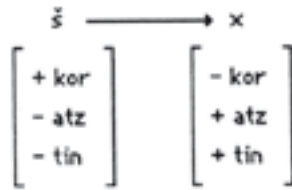
(YRIZAR 1977, 308. orr.)

Ekialdean, bizkaierari buruz jarraitzen dugu, gaur egunean Oinatin eta beste zenbait lekutan dirauen /š/ erresultatu bateratua orokorra izana da non-bait, gero belarizatu egin delarik:

«La totalidad del área guipuzcoana, con una parte de las zonas de habla alto navarra y vizcaína, ha convertido en j española una antigua - x - ...»

(MICHELENA 1957, 120. orr.)

Honela ordezketa dezakegu ezaugarri bitarrez baliatuz ekialdean eman zen artigulazio-gunearen atzerapen hau:

Bitxia da Rollok dakarkigun paradigma hau:

1. <i>najako</i>	<i>gajakos</i>
2. <i>satxako</i>	<i>satxakose</i>
3. <i>jako</i>	<i>jakos</i>

«For the singular and plural polite forms *natxako* and *gatxako* are also used.»
 gaineratzen du segidan. Plural markaren presentzia bitxiaz aparte, zera ikusten da; 2. pertsonen ez dute sabaikaria belarizatu, frikatu egin baitute. 1. pertsonetarako ere, batzutan behintzat, gauza bera dugu. Disibilazioa ere mediatu ahal izan bada ere, gauza bat dago garbi; 2. pertsonen ez dute alokutiboan * *saja* - parallelorik, beste pertsonetarako postula daitekeen analogia beti ere ahulago eragin dezakeelarik. *najabik* eta *najako*, *jausak* eta *jakosak*, *gajatosak* eta *gajakos* bikoiten arteko antza, abasberuan hartutako batzuk aipatzearen, muzin ez egiteko analogiaren zereginaren ebidentzia dugu.

Bizkaian, baina mendebalderago, soluzio ahostunak nagusitu dira, eta zenbait eremutan, soluzio bateratua NNi flexioei ere zabaldu zaie, gorago aztertzen genuen bezala. Hauek honela OLetan Pujanak bildutako egoera dugu:

OLETA

<i>dxako</i>	'zaio'
<i>dxakók</i>	'zaiok'
<i>dxatók</i>	'diatorrek'
<i>dxatorko</i>	'datorkio'
<i>dxatorkók</i>	'datorkiok'
<i>dxok</i>	'dik'
<i>dxaukek</i>	'diaukak'

Gazteek erabiltzen omen dute *dxatók* forma, zaharrek *datók* erabiltzen duten bitartean. Gertakizun honek salatuko luke pronominal berriaren morfologizazioa ez dela hain zaharra, eta forma batzuetatik hedatu dela besteetara. Mendebalderago, alderantzizko joera dugu, *izan* aditzaren flexio datiboek, *da* flexioarekiko analogia dela bide, seguruenik, despalatalizatu egin dute beren pseudo-pronominala, izatez *izan* aditzaren erroa baino ez baita. Lemoizen, adibidez, *dako*, *yako* eta *xako* formak pertsona bakar bati entzunda gaude. Izan ere, ezin da pentsatu, gaur egunean oraindik ikusten den bezala, *d* - duten formak direnik jatorrizkoak, Schuchardtek insistentziaz oharteratzen zigun arren:

«No debe hacerse derivar el B. *jat* etc. de * *d-i-a-t* (de *da*).»

(SCHUCHARDT 1893, 307. orr.)

Baina azken batean Schuchardt bera erortzen da zuloan:

«flexiones paralelas presentan en efecto *j* - > *di* - , por ej.: *jatorko*, *jatort*,...»

(SCHUCHARDT aip. I.)

Bestetik, bizkaiera bazter utzita, *zja* - (ze -) / *dja* - dugu beste dialektok guztietan 3. pertsonan, Aezkoako *xa* - aurreko *zia* - honen aldaki sabaikaldua baitugu. Nafarreraz, *zja* - honek batzutan *za* - eman duelarik, bizkaieraz ematen den antzeko konfluentzientzia dugu neurri txiki batetan:

zaio
zaudek

Baita ere, Sakanan, bizkaieraz dugun desasibilazio analogikoa:

da
↓
* *zakio* -----> *dakio*

zja - , *dja* - distribuzio geografikoan ematen dira batetik, eta hizkera baztuen barnean distribuzio defektibo arraroan bestetik. Bestela planteiatuta *dja* - sekuentziaren asibilazioa ez da erregularitasun berdinez eman ez area dialektal ez aditz paradigma guztietan ere. Funtzio laguntzaile duten aditzek (- *io* - , - *iro* -) errezago asibilatzen dute beren pronominala; trinkoen artean lthurryk lapurterako denak asibilaturik ematen badizkigu ere, Gazteluzar duelarik iturri agortezina, Etxepare, Lizarraga eta Lopezengan, esaterako, *jakin* aditza ezik beste guztiak asibilatu gabe ditugu. Zergatik ote *jakin* aditza soilik? Erantzuna irristakorra da eta Altunak eta Videgainek egin arrapostuek ez digute gauza handirik argitzen:

«Eta beste galderatxoa: zergatik ez *ziaducat* beste *bacyaqui*at hura bezala (VIII, 13) eta hemen, hainbestez, *etziadukat*? Arrazoia, dirudienez, hau da: *dut* hitanoz *diat* den bezalaxe *dadukat* ere *diadukat*, ez *ziadukat*.»

(ALTUNA 1980, 222-23. orr.)

«Horren zergatia ez dakigu nola zila. Halere morfologiak baino lege fonetikoek izan dutela eraginik susmatzen dugu. Oharterazten duguna hiruek jadanik *i* bat badutela erroan (*io*, *ira*, *jakin*) eta forma neutroetan (*dio*, *dira*, bainan *daki* (?)). Beharbada *zu* bat ez zen orduan aski alokutiboaren adierazteko eta *z* aurrezkia jin da alokutiboaren hobeki markatzeko.»

(VIDEGAIN 1983, 641. orr.)

Videgainenek *daki* formaren gainean jarritako interrogazio ikurra bide hori gaitzetsi egin behar duguneko seinalea da. Bereizketa semantikoa ezin postulatzekoa izanik, *jakin* aditzaren flexio alokutiboek izan behar dute asibilazioa eragin dezaten inguramendu foniko berezia. Hauxe izan daiteke gure eritziz Leizarragaren *zitiat* saileko formen antzeko kasua, hots:

$$d- \text{-----} > z- / \# \text{---} jV \cdot CjV :$$

$$dja \cdot kjiat \text{-----} > zja \cdot kjat$$

$$di \cdot tjat \text{-----} > zi \cdot tjat$$

$$\uparrow$$

$$djat$$

Hau da; ez *diadukat*, *diakusat*, *diatzak diagozu*... ez beste forma alokutibo gehienek ez duten sekuentzia foniko berezia du *jakin* aditzak, asibilazioa are gehiago erraztu duena alegia.

Bizkaieraz, aldiz, asibilazio prozesu hauekin zerikusirik ez duen erresultatu sabaikariak ditugu, beti *dj* - multzoaren emaitza orokortzat hartu nahi direnak. Baina *dj* - sekuentziarentzat ez dugu ezagutzen printzipioz, bizkaierako datuek aparteko arazoak baitakarzkigute, beste dialektotan aski hedaturik ikusi asibilazioaz besterik. Baina hainbestetan bezala Altube dugu bizkaitar kritiko begi zoli, hau ere salatzen diguna:

«Pero que los sonidos iniciales *y, x, dx, jh* de ciertas flexiones familiares de tercera persona, son siempre producto de la palatalización de una *d* originaria es una opinión que presenta puntos muy vulnerables.»

(ALTUBE 1934, § 88 -III)

Arazo hau zuzen eta zehazkiago planteatzeko datu beharrea gaude. Honela zehazten digu A.M. Etxaidek datuen probrezia hau:

«Tenemos que prescindir también de estudiar este fenómeno en el contexto *l, n + i + vocal* por carecer de cuestiones contestadas con suficiente regularidad.»

(ETXAIDE 1976, 164-65. orr.)

Amaitu aurretik, «contestadas» kendu eta «planteadas» jarri beharko genukeela esango dut. Erizkizundi Irukoitzak alokutiboari buruz egin galdera bakarrari eman erantzunak mapa batetan kokatuz uzten dugu gai hau zabalik hurrengo baterako:

(DAKIK formaren pronominalaren errealizazioa bizkaieraz.)

2.6. IZANDAKO AZALPEN SAIOEZ. Bi izan daitezke nagusiki euskal alokuzioa azaltzeko egon diren saioak, Azkuerena lehena, eta Schuchardtena bigarrena.

«Maitetasunezko aditzetan *i* ezarten dai *i* onek *i*, edo *eu* (bigarren izapea) esan gura dau.»

(AZKUE 1891, 16. orr.)

Azkueren planteiamendu honek, Morfologian (§ 570,749.) birplazaratuko duenak, bertoko apologisten artean ezik, ez zuen batere arrakastarik egin; nahikoa izan zen Schuchardten (1893, 261. orr.) eta gero Altuberen (1934, § 88-VI) gaitzespenak, ahantzia izan zedin, kritiko hauek argudio batere ez zutelarik kontra erabili behar izan.

Eskierki *i* ezin liteke 2. pertsonako izenordea izan pronominalak ongi demarkaturik baitaude, eta *i* agertuko litzatekeen moduan *zu* ere posizio berean agertu beharko litzateke, eta Azkueren jarraitzaileak ailegatu ziren azken mutur horretara. Modernoki Oregi ere (1977, 687. orr.) kontra mintzatu zaigu.

Arrakasta handiago eta iraunkorrago, dudarik gabe, lortu zuen Schuchardten postulatuak, nahiz eta oztopo nabariak zituen. Teoria honen defendatzaile amorratuenaren ahotan jartzen dugu:

«Schuchardt est d'avis (B. St. p. 29: 59 - 61) que cet *i* qui, dans certaines formes non allocutives á objet de référence, suit le préfixe personnel initial.»

(LAFON 1943, 409. orr.)

Baina Lafon txunditurik agertu bezain laister;

«Mais l'essentiel est que Schuchardt a découvert l'origine des formes allocutives.»

(LAFON 1943, 409. orr.)

Hamar orrialde besterik ez aurrerago atzera egiten duela dirudi:

«L'explication de cet *i* et de sa variante e reste á trouver.»

(LAFON 1943, 420. orr.)

Ez dago dudarik apriorismo frogagaitza dugula aurrean oraingoan ere, - *ki* datibo marka ere zeharo definiturik baitago aditz barruan, bai egongunez, bai funtzioz. *nagokik* eta *niagok* flexioen artean, oinarrizko adibide bat jartzearen, - *ki* baita ezaugarri bereizgarri nagusia. Problema ez da, hortaz, Lafonek (1943, 420. orr.) eta Lafittek planteiatu. metatesi baten zailtasuna, arazoa funtzionala da guztiz. Gainerako arrazoi askok eragotziko lukete *i*, - *ki* - batetik baletor, ager-zen zaigun lekuan kokatzea, laburbiltzen ditugu hemen:

a) Fonetikoki, ahoska ezinezko sekuentzia genukeelako, Azkuek bere - *ki* partikularrerako hauteman zuen bezala:

«hubiera sido mucho más difícil su aceptación y punto menos que imposible, por cacofonía.»

(AZKUE 1923, § 832)

b) Pronominala erdibitu beharko lukeelako, edo bestela CV sekuentzia, bimorfematikotzat hartzera bultzatuko. Hau honela pronominalaren eta aditz errearen artean joan beharko luke, baina horrela CV · *ki* - genuke, fonikoki ego-*ki* a baina - *ai* sortaraz lezake bakarrik, inoiz, bakarrik ditugun - *ja* - eta - *a* · *ja* - .

c) Azken finean, dagokion funtzioa egokirik, Na errejitu beharko balu, bere ondoan lihoakeelako, berari atxekita; - *ki* - Ni pronominalari atxekitzen zaion bezalaxe.

Ezintasun hauei ihes egiteko *i* postulatzan da, *ki* bera bailitzan:

«*i* se presenta como la forma más sencilla del signo objetivo.»

(SCHUCHARDT 1893, 288. orr.)

«la verdadera función de la vocal *i* que figura en el prefijo de las flexiones familiares: indica que los morfemas pronominales - *k* y - *n* actúan con significación indirecta: no funcionan como agentes sino como vocativos.»

(ALTUBE 1934, § 88-VI)

«NOR-i edo NORK-i dagozkien aurrizkien ondoren -*i*- bat daramate.»

(OREGI1977, 687. orr.)

Jakintzat ematen dute aldi berean, *i* hau *ki* aipatutik datorrela, Lafon bazutan konbentziturik dugula zein ez dugula:

«Il est peu vraisemblable que cet *i* soit, comme Schuchardt le pense, un reste de l'élément - *ki* - .»

(LAFON 1943, 420. orr.)

Honek ere, aitzitik, zailtasun gaindigaitzak baditu: - *ki* - mantendu baita den deanean (*zegnozkion*, *zaizkio*, *natorkio*,...) gehienetan, edota bi prozesu ezberdin jasan du; batetik pronominalekin bat egin da, *i* - aren arrastoa ezabaturik gertatuz, bizkaiera eta lapurtera ditugu eredurik garbienak. Bizkaieraz - *tsi* - ere badugu, aurrekoaren aldaki asibatua ote deneko kontua eztabaidagai izan delarik; Schuchardt dugu, berriro ere, eta ez Lafon, Trasken (1981, 289. orr.) aditzera eman bezala hipotesiaren sortzaile:

«tampoco puedo dar una dirección sobre el por qué - *k* (*i*) - en algunos casos permanece, mientras que en otros se convierte en - *ts* - .»

(SCHUCHARDT 1893, 286. orr.)

Trasken, puntu honen historia laburra egin eta, ihardukitzen dio:

«it seems best to regard - *ts* - and -*k* - as two unrelated elements performing similar functions.»

(TRASK 1981, 289. orr.)

Dena delakoa izanik, ditugun erresultatuek zapuzten dute guztiz - *i* - a multipresente egotearen ideia: - *st* - ; - *tso* - , - *ko* - ; - *sku* - , - *ku* - . Are gehiago Trask zuzen badago, azken batean gure morfema - *k* - dela proposatzen duen:

«it may simply be that infinitives ending in - *k* tend to be avoided for phonotactic reasons.»

(TRASK, aip. l. 288. orr.)

Eta bestetik kasu bakan batzuetan - *i* - suertatu da bokal artean izan aditzeko flexio datibodunetan hain zuzen; *natzaio, nintzaion, niezaion,...* Kasu hauetan metatesiaren betekizunak nekez aldaraziko luke flexiook aurkezten dituguten sekuentzia bokalikoak (- *aia, - aie,...*), zeinetan - *i* - elementuak apoiu artikulatorioa eskaintzen baitie. Oztopo hau inoratu nahi izango balitz ere, flexio urri hauek metatesia jasan eta, orokortzat hartu nahi den erresultatu baten eragile litzatekeen analogia postulatu beharko genuke.

3. **BIBLIOGRAFIA.** Lanaren zehar aipatu testuetan ageri diren kurtsiba guztiak, kasu batzuk salbu, geureak dira, gaiarekiko homogeneousitatea, eta irakurtzeko erreztasuna ematearren jarriak. Bestetik, erabili paginazioa, artikuluei dagokiena ez, bainan aldizkariarena jarri dugu, biak bat etorri ez direnean.

- ALTUBE, Seber: 1934, «Observaciones al tratado de «Morfología Vasca» de D. R. M. de Azkue.» in *Euskera* XV.
- ALTUNA, F.M.: 1980, *Linguae Vasconum Primitiae (Edizio kritikoa.)*. Bilbao. Mensajero.
- AÑIBARRO, Fr. P. A. de: «Gramatica Bascongada.» 1820. urte inguruko eskuizkribua, Fr. L. Villasantek paratutako edizioa. in *ASJU* III (1969).
- ARESTI, Gabriel: 1971, «Flexiones verbales empleadas por Pedro de Axular en su obra «Guero».» in *FLV* 8.
- ARESTI, Gabriel: 1972, «Flexiones verbales empleadas por Leizarraga de Briscous, en sus traducciones vascas de 1571.» in *FLV* 11.
- ARREGI, Kontxi, eta AZURMENDI, Rodrigo: «Hikako aditz-joko alokutiboa bizkaieraren ekialdeko subeuskalkian (Markina aldea).» in *FLV* 38.
- AZKUE, R. M. de: 1891, *Euskallzkindea; Gramática Eúskara*. Bilbo.
- AZKUE, R. M. de: 1905-6, *Diccionario Vasco-Español-Francés*. Bilbao-París.
- AZKUE, R. M. de: 1923, «Morfología Vasca.» in *Euskera* IV, V, VI (1923-25).
- AZKUE, R. M. de: 1927, «Aezkera edo Petiri-berro inguruko mintzaera. (Estudio léxico-folklórico del subdialecto aezkoano).» in *Euskera* VIII.
- AZKUE, R. M. de: 1931, «Particularidades del dialecto Roncalés.» in *Euskera* XII.
- AZKUE, R. M. de: 1931-3, «Primer apéndice de morfología vasca (Conjugación del verbo guipuzcoano).» in *Euskera* XII, XIV (1931, 1933)
- BÄHR, Gerhard: 1925, «Flexiones verbales de uso actual en Legazpia - Notas acerca de la variedad de Legazpia.» in *Euskera* VI (II-III).
- BÄHR, Gerhard: 1926, «Estudio sobre el verbo guipuzcoano, comprendiendo el presente e imperfecto de indicativo del auxiliar transitivo izan y de los verbos jakin, euki, ekari, eraman, egon, joan, etori, ibili en sus flexiones comunes y alocutivas.» in *RIEV* XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXV, XXVI (1926-35).
- BONAPARTE, Louis-Lucien: 1869, *Le Verbe Basque en Tableaux. Accompagné de notes grammaticales selon les huit dialectes de l'euskara*. London.
- CORUM, Claudia: 1972, «Palatalization Phenomena in Basque.» in *ASJU* VI.
- EGUSKITZA, Jon: 1925, «¿Conjugación familiar o dialogada?» in *Euskera* VI (IV).
- ECHAIDE, A. M.: 1976, «Distribución de las variantes palatalizadas de «l» y de «n» debidas al contexto fónico en los dialectos vascos.» in *FLV* 23.

- ECHEBARRIA, Toribio: 1963, «Flexiones verbales de Eibar.» in *Euskera* VIII-IX (1963-64).
- EYS, W. J. Van: 1883, *Le tutoiment basque. Chapitre supplémentaire a la Grammaire comparée des dialectes basques*. Paris.
- GAMINDE, Iñaki: 1982, «Butroiko euskara.» in *FLV* 40.
- GAMINDE, Iñaki: 1983, «Orozkoko aditza.» in *FLV* 41-42.
- GAMINDE, Iñaki: 1984, *Aditz Etikoa*. Bilbo. AEK.
- GAMINDE, Iñaki: 1984-5, *Aditza Bizkaieraz*. Hiru toma. Iruñea. UEU. (1984-85).
- GAMINDE, Iñaki: 1985-a, «Elantxobeko Euskara» in *FLV* 45.
- GAMINDE, Iñaki: 1985-b, *Aditza Goi-Nafarreraz*. Hiru toma. Iruñea. UEU.
- GAMINDE, Iñaki: 1985-c, «Noren ahalezko oraina eta Joan, Ibili eta Egon Aditzen alokutiboak (Nafarroan).» in *FLV* 46.
- GAMINDE, Iñaki: 1986, «Esteribarreko Aditzak.» in *FLV* 48.
- GARAIZABAL, Josetxo eta Maripaz; *Elorrixon Hika aditz era*. Elorrixon Euskararen eta hika Formen egoera. Ineditoa.
- GARZIA, Rodrigo, eta ARREGI, Kontxi: 1981, «Hikako aditz-joko alokutiboa bizkaieraren ekialdeko subeuskalkian (Markina aldea).» in *FLV* 38.
- GAVEL, Henri: 1920, *Éléments de Phonétique Basque*. Paris. Baita ere in *RIEV* XII (1921).
- GOENAGA, Patxi: 1985, *Gramatika bideetan*. 3. arg., zuzendua eta osatua. Donostia. Erein.
- HALLE, Morris: 1962, «Phonology in Generative Grammar.» in *Word* 18.
- HALLE, Morris, eta JAKOBSON, Roman: 1956, *Fundamentals of Language*. The Hague. Mouton.
- INTZA, Damaso: 1921, «Naparroko aditz laguntzalea.» in *Euskera* II (II), III (II), (1921, 1922).
- ITHURRY: 1920, *Grammaire Basque*. Bayonne.
- JAKOBSON, Roman, eta HALLE, Morris: 1956, *Fundamentals of Language*. The Hague. Mouton.
- KNORR, Enrique: 1977, «Hiketaedo hitanoaz zenbaitargi.» in *Euskera* XX-2.
- LAFITIE, Pierre: 1949, «Réflexions sur l'origine des préfixes pronominaux dans le Verbe Basque.» in *Eusko-Jakintza* III (I).
- LAFITIE, Pierre: 1979, *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin littéraire)*. Édition revue et corrigée. Donostia. Elkar-lkas.
- LAFON, René: 1943, *Le système du verbe basque au XVIe siècle*. Bi toma. Bordeaux. Delmas. Gu Elkarrek 1980.ean ateratako edizioaz baliatu gara, eta horri dagokio paginazioa.
- LAFON, René: 1959, «Place de la 2e personne du singulier dans la conjugaison basque.» in *BSLP* 54-1.
- LECLUSE, M. Fl.: 1874, *Veni, Vidi, Vicio Grammaire Basque. Nouvelle édition*. Bayonne.
- LEKUONA, Manuel: 1956, «Deikia aditzetan.» in *Euskera* I.
- LEON, Albert: 1913, «La manière actuelle d'indiquer les personnes-sujets au présent intrasitif est-elle primitive en basque?» in *RIEV* VII.

- MICHELENA, Luis: 1954, «Refranes y sentencias de 1596.» in *BAP X*.
- MICHELENA, Luis: 1957, «Las antiguas consonantes vascas.» in *Miscelánea homenaje a A. Martinet*, I. Univ. de La Laguna.
- MICHELENA, Luis: 1967, «Notas fonológicas sobre el salacenco.» in *ASJU I*.
- MICHELENA, Luis: 1977, *Fonética Histórica Vasca. 2.ª Edición, corregida y aumentada*. San Sebastián.
- MICHELENA, Luis: 1981, «Perspective de recherches futures.» in *IKER-1, euskalarien nazioarteko jardunaldiak*.
- MOUTARD, Nicole: 1975, «Etude Phonologique sur les Dialectes Basques.» in *FLV 19, 20, 22 (1975, 1976)*.
- N'DIAVE, Geneviève: 1970, *Structure du dialect basque de Maya*. The Hague. Mouton.
- ONDARRA, Francisco: 1982, «Materiales para un estudio comparativo del Vascuence de Elcano, PuentelaraReina, Oiza y Goñi.» in *FLV 39*.
- OREGI, Josu: 1977, «Birrazterpen bat: «hiketa» eta «zuketa».» in *Euskera XXII*.
- PUJANA, Pedro: 1979, *Oletako Euskal Aditza. El Verbo Vasco de Oleta (Araba)*. Vitoria. DFA.
- REBUSCHI, Georges: 1981, «Autour des formrs allocutives de basque.» in *IKER-1, euskalarien nazioarteko jardunaldiak*.
- RIJK, Rudolf P. G. de: 1970, «Vowel interaction in Bizcayan Basque.» in *FLV 5*.
- ROLLO, William: 1925, *The Basque Dialect of Marquina*. Paris.
- SALABURU, Pello: 1984, *Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: Fonetika eta fonologia*. Bi tomo. Bilbao. UPV-EHU.
- SATRUSTEGUI, J. M.: 1983, «Xukako aditz-joskera Luzaideko mintzairan.» in *IKER-2, piarres lafitteri omenaldia*.
- SCHUCHARDT, Hugo: 1893, *Baskische Studien*, 1. Gaztelaniarako itzulpena erabili dugu, «Sobre la formación de las flexiones de relación del verbo vasco.» in *BAP XXVIII (1972)*. A. Goenagak Bahren itzulpen inedito batez baliatuz egin moldaketa.
- SCHUCHARDT, Hugo: 1923, *Primitiae Linguae Vasconum*. A. Vrigarayk prestatu itzulpena erabili dugu, in *Tesis y Estudios Salmantinos III*. Salamanca. 1947.
- TALDE LANA: 1982, *Hizkuntzalaritza Hiztegia*. Bi tomo. Donostia. UZEI.
- TALDE LANA: 1983, *Bizkaieraren idatzizko arauak. Deklinabidea eta aditza*. Gasteiz. Eusko Jaurlaritza.
- TRASK, Robert: 1981, «Basque Verbal Morphology.» in *IKER-1, euskalarien nazioarteko jardunaldiak*.
- TXILLARDEGI: 1968, «Hika eta zuka-ko aditz-joko edo konjugazioaz.» in *Euskera XIII*.
- TXILLARDEGI: 1978, *Euskal Gramatika* Donostia. EV.
- TXILLARDEGI: 1980, *Euskal Fonologia*. Donostia EV.
- TXILLARDEGI: 1984, *Euskal azentuaz*. Donostia. Elkar.
- VIDEGAIN, Xarles: 1983, «Alokutiboa Lopez-engan (1782).» in *IKER-2, piarres lafitteri omenaldia*.

- YRIZAR, Pedro de: 1977, «La alocución en el verbo vasco. Su expresión en los distintos dialectos y variedades.» in *Lekuona'tar Manuel jaunaren Omenezko Idazki-Bilduma, III*. Baita ere in *Contribución a la dialectología vasca*. Azken honi dagokio erabili paginazioa.
- YRIZAR, Pedro de: 1980, «Sobre las formas verbales vizcaínas con objeto indirecto de segunda persona.» in *ASJU XIV*.
- YRIZAR, Pedro de: 1981-a, «Sobre algunas formas verbales alocutivas no objetivas vascas y su comparación con las correspondientes objetivas. Distinto comportamiento de los dialectos.» in *ASJU XV*.
- YRIZAR, Pedro de: 1981-b, *Contribución a la dialectología vasca*. Bi Tomo. Artikuluen bilduma dugu liburu nau. San Sebastián. CAP.
- YRIZAR, Pedro de: 1981-d, «Observaciones referentes al empleo de las formas alocutivas.» in *Contribución a la dialectología vasca*.
- ZAVALA, Fr. J. M. de: 1848, *El Verbo regular vascongado del dialecto vizcaíno*. San Sebastián. Baroja.

E. ALLAN POEren LAN KRITIKOAK

A

zkoz be ezagunago gertatzen zaizkigu Poe-ren kontakizun laburrak bere gainerako idazkiak baino. Eta ez genuke horren zioa idazle iparramerikarraren emankizunik ez hipotetiko batetan bilatu beharko, itzulpenen urritasunean baizik, maiz eta sakonki landu bait zituen *Berenice*-ren egileak olerkigintza eta saiakera, inoiz narrazio luzeagoren bat edo besteri ekiteko astia ere izan zuelarik.

Ez dut uste, edonolako modutan, Edgar Allon Poe zeneko idazle ospetsua bere bizitzan zehar zertan aritu zen aipatzeko lekurik egokiena hau denik, ezta unerik aproposena ere. Aintzin-solas luzeegi honen izate-arrazoi bakarra duzu urrengoa: goiko izenburuan irakur dezakezun «lan kritikoak» kontzeptuaren azalpena eskeini beharra; eta hori, seguruenik, lau hitzetan egin daiteke.

Jarraian euskaraturik irakurri ahal izanen duzuen gisako lanak, ingelesez, «criticism» izenpean bildu ohi dira gehienetan, baina «opinions» delakoaren pean ere bai, noizbait. Edozein kasutan, testoa itzultzerakoan, ez zitzaizkigun «kritikalaritza» edota «eritziak» izenburu egokiak iruditu, lehenak zehatzegi literaturaren hesparrura mugatuko gintuzkeelakoan edo, eta begarrenak atzo bazkalondoan Poe-rekin berarekin izandako elkarrizketa ezinezko batean ondorengo hitzen materializazioa emango zuelakotz.

Asuntua, beraz, honetan datza: honelako izkribuetan literaturaren arloa gairatzen den heinean eta euren egilea, zoritxarrez, 1849.eko urriaren 7-ko arratsaldeko bostetatik hilik dagoen ezkeror, «lan kritikoak» delako izena hautatu genuen aipatu termino ingeles bi hoi ordezkatuz, neutroago, zabalago suertatuko litzatekeena aurrikusteari jarraiki.

Ez al du, baina, aintzin-solasa obra bera baino luzeago izateak txorakeria ematen? Igor idazue zuen parkamena.

POETAREN IKUSKERA. Edgar Allan Poe

Gauza ezagun eta jakina da poetak hitz hori zentzurik zabalenean erabilita, artistak oro bilduko lutzakeena genus irritable direla; bainan ez dirudi horren zergatia argiegi ikusten denik, gehienetan. Artistak, bere Edertasunarekiko sen exkizitoagatik dugu artista: gozamen li-

luragarria ematen dion sena baina, aldi berean, Itxuragabetasunarekiko, desproporzioarekiko tamainu berdineko sena ere suposatzen duena.

Beraz, benetan poeta den poeta baten aurrean buruturiko erruak, berari eginiko injustiziak, horrenbeste iraintzen du gizaseme ze, bere erreakzioa, ohizko ikuspuntu arruntetik begiratuta, inolako proportziarik ez du gordetzen jasandako kaltearekin. Poetak injustizia igarten du —sekula halakoxerik ez dagoen lekuan— poeta ez denak sarri askotan injustiziarik antzemango ez lukeenean.

Horrela bada, irritabilitate poetikoak ez du zuzenean iza-kerarekin zerikusi handirik —«izakera» hitzaren zentzurik arruntenean—, ohizko baino bihurkeriarekiko sentiberatasun berezi eta handiago honekin baizik. Sentiberatasun argitsua denboran zehar mamituriko zuzenbidearen, justiziaren, proportziaren edota, hitz batez, το χαλον -aren nozio ororen bildumaren ondorengoia besterik ez delarik. Dena den, gauza bat, bederen agirian azaltzen zaigu: «Irritagarria» ez den gizasemea ez dugula poeta, inola ere.

itzultzailea: **joseba a. urizar**

XVIII. MENDEKO OTOITZ BATZU

Orozkoko Zaloa auzoan dagoen Angelua etxean, etxe honen gainean XVII eta XVIII. mendeetan egindako oinordekotza operazioekin aurkitutako liburuan, nahiz gehiena gaztelaniaz dagoen, hemen aurkezten ditugun otoitzak agertzen dira.

Gaur liburu honen jabeak Jose M.ª Askoaga Olabarria eta M.ª Carmen Barrondo Barrondo dira.

Liburua, esan bezala, gaztelaniaz dago idatzirik eta azalean honako hau irakurtzen da:

Capellania.....¹
Patronato de Legos correspondiente
a D. Miguel Antonio de Acha
y Aguirre de Anguelua
como
Dueño y señor de la casa So-
lar Ynfanzona de Anguelua

(1) eta (2) hauetan agertzen ziren hitzak ezabaturik daudenez ezin irakur daitezke.

y sus pertenecidos sitios en el Barrio de Zaloóa de² Valle de Orozco del MN y ML Señorío d Vizcaia.

Lehen orrialdean noiz hasi zen idazten agertzen zaigu, hots, 1691.eko Otsailaren 7an, eta gertzen den azken data 1818. urtekoa da. Gure otoitzak 1739. urteko Apirilaren 19an idatziak izan ziren.

Liburuaren ezaugarriak honako hauek dira:

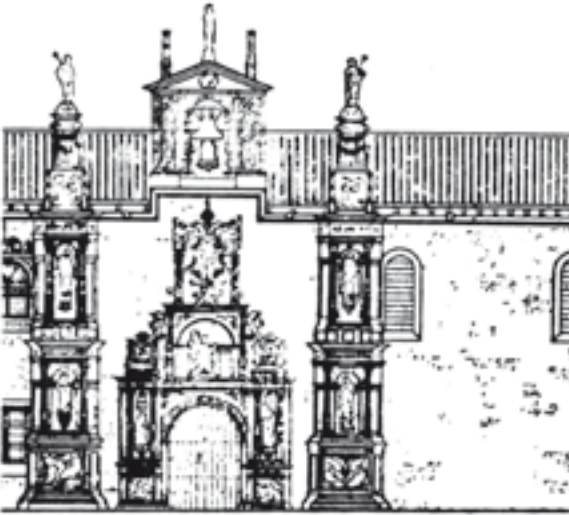
Luzeera 33 zm.
Zabalera 21 zm.
Lodiera 5 zm.
Denetara 181 orri dauka.

Etxea jabez aldatzean badirudi baldintza izan zela otoitzok egin beharra egunero, horregatik agertzen dira liburu honetan. Hona hemen originalaren zatia gaztelaniaz, non aipatutako baldintza agertzen den:

«Porloquettoca ala Agregazion que hicieron asta Capellania las señoras Dª Agustina Gregoria y Dª Maria Asensia de Aguirre, al presente religiosas profesas en sus respecttibus combenttos de la Orden dela mrzd, sugettaron su fundazion alas mismas clausulas, Patron y Capellan deestta Anttigua delas casas de Anguelua; Solamente lacittada Doña Agustina en Rattificazion deel primer Instrumento de Fundazion puso la ecepcion dequelos Patronos y Capellanes sehan de en cargar de que todos los dias del año sele cantte a Maria santtissima en la lengua bascongada como presentte se practtica, la Salve Regina con las finales oraciones devottas, y para ello supplica lo hagan escribir aconttinuazion de su Fundazion y por este religioso cuidado perciba el Patron quinze ducados...»

OTOITZAK

La salve Regina en Bascuence.

26. Amen Jesus gueure Jauna
27. nogaz ácabeeetan dogùn
28. ceure Ama Virgineen
29. Agurera gozo Mayttea.
30. Gloria Aytteari, tta Semeari
31. ta espiritu Santtuari
32. leelengoan zanaleguez
33. ôrain eta, baitte veti
34. sigluettaco sigluettan
35. vizi Jaungoico bacarbatì
36. Jesus, Joseph, ta Maria
37. San Joaquin, ta Santta Ana
38. gueuere Angueru Jagolea
39. ta San Miguel generala
40. ceure escuettan Yminten dogu
41. gueure gorpuz, ta Arimea.

1. Agur Regina, eta Ama
2. Misericordiécoa
3. Viziceatta dulzurea
4. Gueure esperanzea, Agur
5. Zeuri guey eguiten dogu
6. Hevaen hume desterraduoc
7. Zeugan suspireetan dogu
8. gemiettan, dà, erostéetan
9. negarrezco Valleonettan
10. Alaàn gueure Abogadea
11. íruli eguizus gueugananch
12. orrek Zeure Vegui
13. gusttiz mísericordioso òc
14. eta Zeure sabeléco Jesus
15. Fruto vedeínquetua
16. eracusi eguiguzu
17. detierruonen âcaberan
18. ô; Ama guztis biguna
19. ô; Piadosa erruqui urra
20. ô; Gozo Virgen Maria
21. gugatic erregu eguizu
22. Jeincoen Ama Santea
23. ícen gaitezanzat digno
24. Jesuchristto guere Jaueneèn
25. aguinze gustiz andieen

Final

Rosario

Fin de cada

Decenario del Rosario

42. Maria Ama graciecoa, Ama
43. Miserocordiecoa, Zeuc arerio-
44. ganic Jacongaguizuz, eta, eta
45. eriozaco horduen, Zeugan artu
46. gaguizuz

Gloria

47. Gloria Ayteari
48. eta Semeayri eta espiritu
49. Santueri. Resp. leelengoac Za-
50. naleguez, orayn eta bayte
51. beti, sigluetaco siguetan
52. Jesus

Adoración

de las llagas

53. Ene Jaun Jesuchristo salude-
54. etan doguz, da adarau, Zeure
55. oyñetaco, escuetaco, bulerreco

57. golpe, eta afrenta hac; artu zen-
58. guizenac gure amudioz; emay-
59. ten dusuguz graciac; Yregaro
60. zenguizelaco gu salveetarren
61. esqueetan deusegu parcatu dagui-
62. cela gueure pecatu, bíurtu da-
63. guizucela ynfielac, eta pecca-
64. tariac Zeure elaxa Santara, eta
65. Zeure graciara, alavie daguizu-
66. zela eureen peneetarac Purga-
67. torioco Arimaac. Emínten
68. doguz gueure gauce gustiac
69. ceure llagueetan, eta vihoza
70. amorosoan.

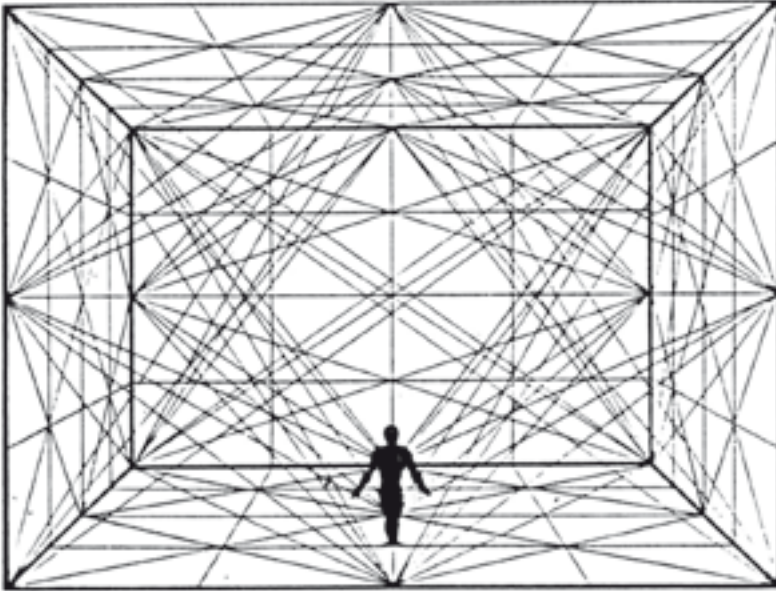

Dios te salve

71. Augur Maria Jaungoyco Ay-
72. teen alabea, Agur Maria
73. Jaungoyco Semeen Amea
74. Augur Maria Jaungoyco Es-
75. piritu Santuen Esposea. Agur
76. Maria Santísima Trínidade
77. en Templo eta Sagraríoa oa
78. Augur María, peccatu Origi-
79. naleen manchabagaric Conce-
80. bidea. Amen Jesus, Maria y Joseph
81. Bdeynquetu, eta alabadu
82. Yzen bide Santissimo Sacra-
83. mentu Altaraco, eta Virgi-
84. ne Maria, peceatu Originel-
85. en manchabagaric Concebi-
86. dea. Amen Jesus, Maria, y Joseph.

Jose Ramon Garigorta
Inaki Gaminde

JOSE APIRILEKO GOIZ BATETAZ

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako, berak haren alkondarak lisatzen zituen, haren jerse zaharren ukondo adobakiak berjosten, praka txataltuen barrenak hartzen eta haren gantzontzillo eta galtzerdiak behin eta berriro tolestean zituen, baina batez ere, lorerik gabeko Apirilaren goiz hartako kolorea hotz ixil batez orhoitzen zuen bitartean, lisatzeari ekiten zion. Alkondararen atzekaldetik hasten zen lisatzen eta beheko sutan goritutako metal zaharrez jazkiaren marra koloreak jarraitzen zituen, zeintzuk luzera eta izen berdinetako, kolore eta neurri berdinetako zatitan banatzen zituen.

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako aideratzen zuen alkondara bere soinaren inguruan zebilen bizitza-espazioa, arnasa eta etxe osoaren ixiltasun barrengaitza, uxatu nahirik bezala. Alkondarak hegaldi ttipa bat marrazten zuen aidean, marradun tximeleta handi baten eran, zeinak altxatu ezinik bere gorpuxoa berriro jotzen du lur grabitalera. Idunekotik tiratuz, jazkia prest zegoen goritutako pisuaren itzalezko beroak zanpatua izateko, zeinaren bidez edonolako tximurdura desagertzen baitzen.

Jose Apirileko goiz baten hil zelako saitzen zen patrikerekin topo ez egiten, batoiak ez zanpatzen, alboak ondo tolesten eta ezer ez erretzen batipat. Sukaldearen bizi-gune eskasak mugatzen zuen ixiltasuna, beheko suaren kontra lisakinak egin zarata metalikoak bakarrik mozten zuen. Alkondarak lisatzean, maisutasuna ageria zen oroimenak bezala eta idunekoarekin batera senar atsegin, maitagarri eta gutiziatu bezain laburki bizi baten begitarte irribarretsua somatzen zuen. Benetan laburki bizia, eskontza egunetik ez ziren bost urte ere bete!

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako, berak ezin du pairatu orain atsekabea eta bere matrailak hezerazten ditu. Eta lisatuz intentzio oneko agurrak izkiriitzen ditu ertzean, orainak gogorapena eraman dezan, baina aspaldiko bukaeraren hastapenerako agurrak baino ez dira. Berraurkitzeko agurrak dira, betidaniko agurrak. Eta anpulu bat, ffssshh !, goría ikutuz lurrintzen den bitartean, konturatu da lisatzeari eta negar egiteari utzi ez diola bost urteotan, tristezia saman kolpatzen zaiola, atsegina bihotzean pil-pilean dabilkiola eta larriak raima eta larrua lotzen dizkiola. Baina arropak bota ezinak dira, harenak bederen beharrezkoa zaio ikustea.

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako, ezezkoa egiten du buruarekin, ezetza xuxurlatuz ezinezkoa zela adierazten eta bost urte igaro ondoren bere ez-biziaz jabetu da.

Jose Apirileko goiz batetan hil zelako, bera harekin batera egunez egun hiltzen da, negar egiten eta lisatzen hiltzen da, lisatzen eta negar egiten.

juanra madariaga

LARRU GORRIA ZUEN TRENA

«... astakirten horrek, fobiak mukururaino beteriko garraio publikoetan jende zakarrak lagatzen dituen haizerre bil eta kiratsu horiek zirela uste zenuen».

E. Mendoza

Kripta sorginduaren misterioa.

Une hartantxe, germaniar automatismoz atek ixterakoan sapai ibiltari berberaren azpian giza osagai guztiok bilduta geunden.

Bere beroki ingeleseko paparrean Gurutz Gorriaren insignia zeraman andre bat O.H.O.ko ikasle bati eserlekua harrapatzen saiatu zen, atzekalde eskerhari zalaparta eraginez. Azken sexutxangoetatik gertu zegoelako itxura zuen berrogeidun bat jarrera behartuen hermetismoaz baliatzen zen, Irune Ruiz de Basterra-ren —Snoopyez barreiaturiko bere karpetan irakurri zuen— belaun finetan imaginazioa zapalatzeko. Hamsei bat urtetako mutil baten metalezko ukondo zorrotza nuen nik lagun bizkarraren. Nire itzelezko sudurretik zehe batetara, euskarri epelari lotuta, bene-benetako proletari baten eskutzar gordina: ikatzezkoa zirudien marra bikain batez inguratua zituen atzazalok, zeinak niretzat hildamu bihurtu ziren. Urte askodun eta garaiera gutxidun emakume batek estraperloz lortutako muxika urazukretan eta tomatezko poteez kriskatzen zizkidaten ene orkatilok. Anderetxo batek, Psikologia 4. mailako itxuraz eta bularraren Jackes Brell-en diska bat zeramala, eraketa mamitsuzko bere bizkarra mutiko atzeratu baten betaurrekoetan xartatzen zuen —zeini bost axola zitzaion, antza—. Dietetika astekari baten atzean bulegari gazte batek bere buru kirimilatua izkutatzen zuen.

Hala eta guztiz ere kanpoan eguraldi ederra oso, negu gorrian bageunden ere. Eguzkiak dzinkatzen gintuen. Beroa hain zen haundia ahalke gabe eta aintzingibel gutxi eginik gure arropak erantzteari ekin geniola, lehengo artilezko alkondararen botoiak, gero praken, gonon

eta praka-gonen hederia geldika askatzen arituz. Jantziok zolua estaltzen ziharduten neurrian geure gorputzak lasaiago zeuden eta azkenik honenbeste larru zuri eta iletsuren artean aide freskoa paseatzen ari zela sentitu genuen. Elkarki begiratuaz irribarre bat sortu zitzaigun ustekabean.

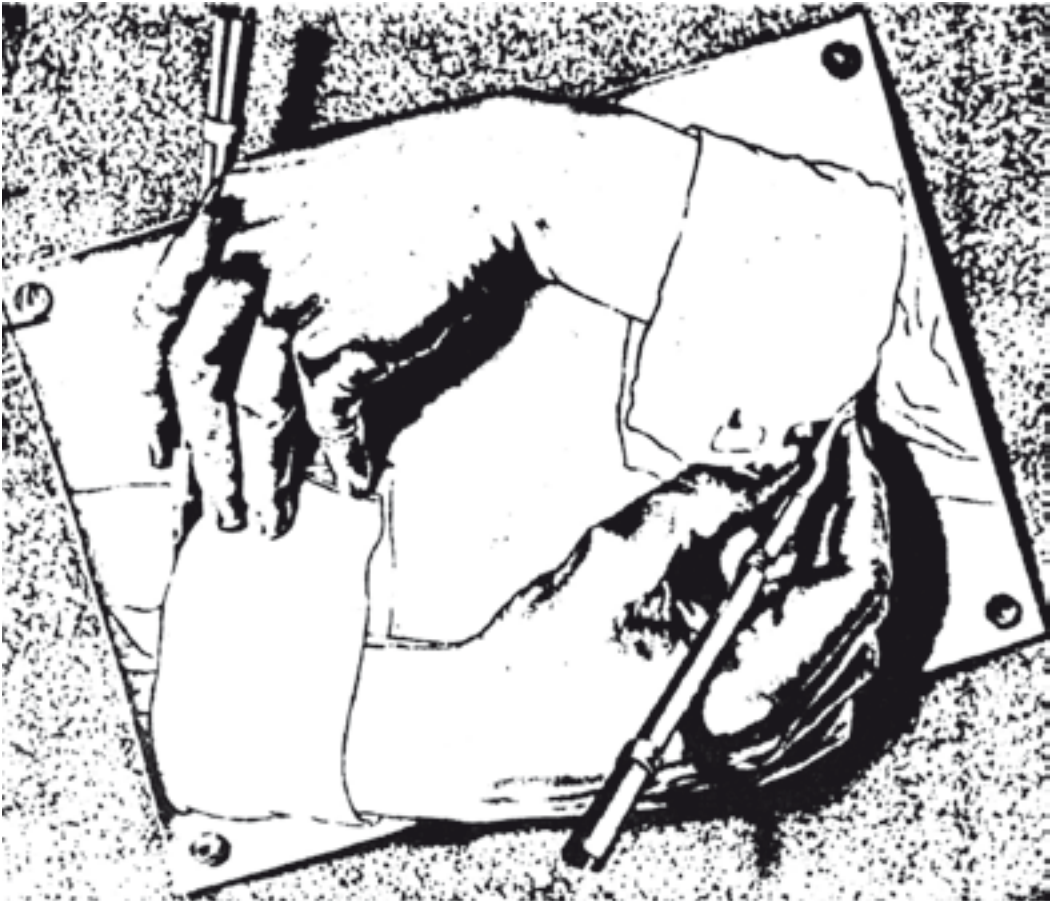
Biluzketa herrian trena gelditu eta jantzitako zazpi bidaiari sartu ziren eta beraien arropetatik ahalke sentiturik, erantzi egin zitzaizkigun. Dena armoniazko ixilpean zetzan. Bakarririk aditzen genuen trenbidean suertatzen zen erruberen burrunbada, erritmo astitsua sortuz; beraz, bertan ez zegoenari zentzugabekeria iruditzen zitzaion dantza egiten hasi ginen. Lehenik nor bere buruarekin eta gero bikoterik bikote. Halako valls ederrean murgildurik geunden. Dingilin-dangolo gelditu gabe. Nik neuk koipeztutako atzazaleko proletariarekin egin nuen lehengo; gero urte dexenteak zituen emakume batekin kulunkatzea lortu nuen: profesionaltasun hertsiz markatzen zuen erritmoa, bai horixe, eta ballet irakaslea zela esan zidan. Banengoan ba ni. Geroxeago hogeitertara heltzen ez zen gaztetto batek gorteatu ninduen halako modu arraro batez, eta bere eskakizunari harrera eginda tango sutsu bat dantzatzeari eman genion, eta beste bat eta beste bat gehiago...

Nabaria zen guztion nekea; birrinduta geunden eta izerdiak, hori bai nekatu gabe, urratzen zigun larrua. Leiho batzuk zabaldu zituzten, airea sar zedin baina batzuk hotzikarak sentitu genituen. Nire kanadiar aizkolari alkondara bilatzea zailegia suertatzen zitzaidan, beraz, oin ondoan nuen lehengoari eutsi eta jantzi nuen; eskoziar gona bat zen eta hestuegi geratzen bazitzaidan ere galgaitzaz baliatuz egokitu nuen. Aurkitutako jertsei bat ere jantzi nuen baina su eta gar hazkura ematen zidan madarikatuak.

Bidaiaren azken geltokira heltzen ari ginela nabaritu nuen, non ez geneukan inorgure zain. Ez nuen nere jantzirik bilatu ere. Lo gutxiko itxura barregarria irakur zitekeen gure soinean. Trena gelditu, ateak zabaldu eta munduko ihauteria hiri honetako kaleetan barna murgildu zen.

fabian laespada.

Zeinu linguistikoaren hautazkotasuna.

Zeinu baten adierazle eta adieraziaren arteko lotura hautazkoa da; beraz, zeinu hitzarekin adierazle eta adieraziaren batura adierazten dugunez, esan dezakegu: zeinu linguistiko hautazkoa da.

Horrela **ipar** hitzak adierazten duen ideiak ez dauka inolako barne loturarik bere adierazle den **i-p-a-r** hots sekuentziarekin; beste edozein hots sekuentziak bete lezake lan hori. Hizkuntzen arteko desberdintasunak eta hizkuntza desberdinak egotea bera ere horren froga dira: ‘idi’-ren adieraziaren adierazlea **bwéi** da Espainia eta Frantzia arteko mugaz alde batean, eta **bof (boeuf)** mugaz bestaldean, eta Frantzia eta Alemania arteko mugaz bestaldean **oks (ochs)** da.

Zeinuaren hautazkotasuna ez du inork ukatu; baina beti ere errezago da egia bat idorotzea, dagokion tokoa ematea baino. Aipatu dugun berezitasun honek hizkuntzaren linguistika osoa gainartzen du, eta bere ondorioak zenbaezinak dira. Ez dira ondorio guziak nabaritasun berdinarekin azaltzen lehen begiradan. Hainbat itzuli eman behar zaie ondorio hauek aurkitzeko, eta hauekin batera, hautazkotasunaren garrantzi handia.

Oharra: semiologia eratua dagoenean hauteman beharko da zeinu naturaletan oinarritzen diren adierazpideak —pantomima adibidez— berari dagozkion legez. Semiologiak barne hartuko dituela suposatuz ere, zeinuaren hautazkotasunean oinarritutako sistema multzoak jarraituko du bere lehen helburu izaten. Gizarte batetik jasotako edozein adierazpide, ohitura kolektibo batetan oinarriturik dago, hots, hitzarmen edo konbentzioan. Kortesia zeinuak adibidez, sarritan adierazkortasun naturalez hornituak egonik ere, ukaezina da arau batzuetan finkaturik daudela (gogora dezagun, txinatarrek bederatzi aldiz luarrastatuz agurtzen dutela enperadorea); arau horiek erabil erazten dituzten zeinuak, eta ez euren barne balio batek. Esan dezakegu beraz, guztiz hautazkoak diren zeinuak direla prozedura semiologikoaren ideala hobeto betetzen dutenak; horregaitik hizkuntza, adierazpen sistema konplexuen eta hedatuena, karakteristikoena da aldi berean; zentzu honetan, hizkuntzalaritza semiologia guztien eredu orokor bezala ager daiteke, hizkuntza sistema berezi bat besterik ez bada ere.

Sinbolo hitza erabili izan da zeinu linguistikoa adierazteko, edo zehatzago, guk adierazle deitzen duguna adierazteko. Baina hautazkotasuna dela eta, hori horrela onartzeko zenbait eragozpen dago. Sinboloaren berezitasuna guztiz hautazkoa ez izatea da; ez dago hutsik: adierazle eta adieraziaren arteko lokarri natural baten hastapena aurkitzen dugu bere baitan. Zuzentasunaren sinboloa, balantza, ezin genezake beste edozein gauzaren ordezkari izan; gurdia, adibidez.

Haututazko hitzak ere behar du ohar bat. Ez dugu ulertu behar adierazlea hiztunaren aukera askearen esku dagoenik (aurrerago ikusiko da zeinua talde linguistiko batek finkatu ondoren, hiztuna ez dela gai bere baitan ezer aldatzeko); **motibogabea** dela esan nahi dugu, hots, adieraziarekiko hautazkoa; ez du honekin inolako lokarri naturalik.

Aipa ditzagun, bukatzeko, lehen hastapen honi, hautazkotasunari, egin diezaizkiokegun bi objezio:

1. Onomatopeiari helduz, adierazlearen aukera ez dela beti hautazkoa esan genezake. Baina onomatopeiak ez dira inoiz sistema linguistiko batetako elementu organikoak. Bestalde, hauen kopurua uste den baino askoz txikiagoa da. **Fouet** ‘zartailu’, edo **glas** ‘kanpai jotzea’ hitz frantsesek zenbait belarri inpresiona dezakete, daukaten ozentasun iradogarriagatik; baina nahiko da hitz latinoak gogoratzea, berezitasun hori jatorrizkoa ez dela ikusteko, (**fouet fagus** ‘pago’-tik dator, eta **glas classicum** hitzatik); gaurko hotsen berezitasun hori, edo, hobeki, atxekitzen zaiena, bilakabide fonetikoaren ustegabeko ondorioa da.

Benetako onomatopeiei dagokienez (**glu-glu, tik-tak**, eta antzekoak), alde batetik, gutxi dira, eta bestaldetik, euren aukera hautazkoa da neurri batetan, zenbait hotsen erdi konbentziosko imitazio hurbil bat besterik ez bait dira, (frantsesez **ouaoua**, alemanez **wauwau**, espaineraz **guagua**). Gainera, behin hizkuntzan barneraturik, bilakabide fonetiko, morfologikoan, etab. engranaturik gelditzen dira gutxi gora behera (pigeon, herri-latinekoko piopio, onomatopeia batetik eratorria): bere lehen izaeratik zerbait galdu duen froga nabaria da hau, motibogabea den zeinu linguistikoaren izaera hartzeko.

2. Heiagora edo esklamazioek, onomatopeien urreko, antzeko ondoriotara bultzatzen gaituzte, eta ez dute arrisku gutxiago gure tesian. Errealitatearen adierazpen bapatekoa direla pentsatzeak tentatzen gaitu, naturak diktatuak balira bezala. Baina hauetako gehienetan, uka daiteke adierazle eta adieraziaren arteko beharrezko lotura baten egotea. Nahiko da arlo honetan bi hizkuntza alderatzea, mintzaira batetik bestera adierazpen hauek zenbat aldatzen diren ikusteko (adibidez, frantseseko aïe!, esp. ¡ay!, alemaneko au! dira). Eta jakina da, heiagora asko zentzu mugatua zuten hitzak zirela hasieran, (gonbara, fr. diable ¡mordieu! = mort Dieu, atab.).

Laburtuz, onomatopeia eta heiagorek bigarren mailako garrantzia dute, eta hauen jatorri simbolikoa dudagarria da neurri batetan.

itzultzailea: **mireia uranga.**

**EDWARD SPENCER DODGSON-EN
IDENTITATEARI BURUZ
ZENBAIT OHAR KRITIKO.**

**(“HEUSCAROLOGUS ANGLICANUS.
“PALAMEDES”). 1857-1922.**

edota

**EDWARD SPENCER DODGSON:
EUSKALTZALE EZEZAGUNAREN
100 URTE OSPETSUAK.**

**«Baskology is a martyrdom,
and the Basks the torturers
of their friends.»**

E.S Dodgson. (1907-ko urtarrilak 15)

Ezer gutxi da ezaguna, eta gehienetan ez behar bezala, Edward Spencer Dodgson euskaltzale ingelesa, euskal kultura eta hizkuntza babestu eta goraipatuz, euskal autore klasi-koen inguruan hainbat azterketa eta ezagutza egin zituen idazle amorratua.

XIX. mende amaiera eta XX.-aren hasierako kritikalaria, filologo, historigile, epi-grafista eta abarrek izan zuten Dodgson ezagutzeko aukera, bere kritika zorrotzak zirela medio batzutan, edota baita burutu zituen laguntza, obra eta eztabaidak beste askotan. Gaur egun, XX. mendearen bukaeran, ia inork ez du ezagutzen, nahiz eta geure artean izan bai zenbait irakasle, kritikalaria, linguista, bibliotekari eta idazle... bai hor-hemengo zenbait interesatu ere, nolabait aztertzen ari garen euskaltzale ingeles hau kontutan hartzen dutenak. Sarritan komodin edo parentesi arteko autore bitxi gisa erabili izan ohi da zitetan, idazlanetako txoko zein lekune zehatzetan, enziklopediaren baten biografia arloan, hitzaldi eta era askotako azalpenetan, baina okerki. Ehun urte dira dagoeneko Edward Spencer Dodgson Euskal Herrira etorri zela, 1886-ko ekainean heldu bait zen, eta harrez gero euskal kulturak langile fin eta leial bat izan zuen. 1922-an hil zitzaigun, baina oraindik geure artean jarraitzen du bere itzal madarikatu eta miresgarriak, liburutegietako apalategi hautseztatuetan barna. Hala eta guztiz ere bada, izan ere, autore hau benetan nor zen jakin ez dakitenak.

CÍRCULO EASONENSE

SAN SEBASTIAN

22 Diciembre 1905.

Muy señores míos y amigo
 don J. Carlos de Guerra, recibí ayer en
 Biarritz un regalo de su hermano libro
 sobre la Heraldica de los Euzkaldun.
 Lo leeré en seguida, después de regresar
 al Hotel Central por el tren de las 4 p.m.
 de hoy. Desde 1886 cuando hice
 junio mi primera excursión por
 el País Basco (Euzkalerria), y sé por
 vez primera los rondos del Vasconense
 (Euzkora, ó Euzkora en el siglo 16)
 me ha llamado mucho la atención
 la gran cantidad de los escudos,
 y su belleza en muchos casos, y
 le deseo una colección fotográfica
 de ellos con apuntes de genealogía.
 Pero hoy me parece que los Vascos
 no se dedican a la arqueología.
 Hanosprecian sus antiguos jefes,
 destruyen sus antiguas casas, quem
 sus libros más correctos. El amigo
 tiene el privilegio de decir la
 verdad, sin la cual no hay
 ciencia ni conciencia. Lo agradezco

(Edward Spencer Dodgson-ek J. Carlos de Guerra-ri 1905-eko abenduaren 22-an Biarritzeko «Hotel Central»-etik igorritako gutunaren zati bat.),

Fr. Luis Villasante-k, bere *Historia de la Literatura Vasca*-n. (1) adibidez, Julio de Urquijo eta Resurrección M.ª de Azkue-k esandakoak jasotzen ditu, duda gabeko eta egiazko datuak hain zuzen; Koldo Larrañaga Elorza-ri ere nahikoak gertatzen zaizkio datu hauek *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*-n (2) E.S. Dodgson-i eskaintzen dizkion lerroetan. Baina aipagarria da, bestalde, Fr. Luis Villasante-k, beste autore batzuekin egiten ez duen bezala, Dodgson-en kasuan, idazle honen jaiotzeko eta heriotzeko daten berririk ez ematea, ezta non jaio eta hil zen lekuen aipamenik ere; informazio logiko eta beharrezkoa izanik literatura konkretu baten historia aztertzen duen lan batetarako. Koldo Larrañaga-k ez du jaioterriaren eta hil zen lekuaren izena ematen, baina bai ematen digu ezagutzera jaio zen eguna (1857-ko azaroaren 19-a) eta heriotzarena (1922-ko urriaren 9-a). Jon Bilbao-k ere ez digu jaioterri eta hil zen lekuari buruz ezer esaten bere *Eusko Bibliographia*-n (3). Huts nabari hauen zergatia ez dut ezagutzen, egonen da baharbada arrazoiren bat, baina imajinatzen dudana bezala honako hau litzateke: ez dituzte datu horiek ezagutzen. Egin ditudan azterkapenen arabera Ingalaterrako Essex konterrian jaio zen, Woodford izeneko herrian; hil zen herria ez dakigu oraindik zein den, nahiz eta Euskal Herrian ez zela hil baieztatzeko argumentu pisutsuak izan, ez bait dago E.S. Dodgson-en heriotza Euskal Herriko inongo hilerri edota erregistro zibiletan erregistraturik, baina hala eta guztiz ere posible izan daiteke bertan hiltzea eta ondoren beste nonbaiten lurperatu eta erregistratzea. Puntu hauetaz geroago ari-tuko gara sakonkiago.

Aurreko lerroetan aipatzen genuen bezala, Edward Spencer Dodgson-en identitatea okerki erabilia izan da. Bere jatorriaren arazoaz gain, E.S. Dodgson Charles Lutwidge Dodgson-en anaia zela zabaldu eta baieztatu izan da ahoz aho eta zenbaitzuen idaztietan. Charles Lutwidge Dodgson «Lewis Carroll» izengoitziaren azpian izkutatu zen istoriogile eta logiko-matematikaria dugu hau, zeinak, eta beharbada horregatik famatuagoa liteke, *Alice in Wonderland* (Alizia Herrialde Harrigarrian) idatzi bait zuen.

(1) VILLASANTE, Fr. Luis. *Historia de la Literatura Vasca*. Ed. Aranzazu, 1979. Orr. 410, 21, 92, 98, 99, 107, 109, 122, 149, 151./ Pasarteak 454, 6, 85, 96, 97, 103, 106, 122, 157, 160. (Errespektiboki).

(2) LARRAÑAGA ELORZA, Koldo. «Dodgson, Edward Spencer». *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*. A. Atala. IX. alea (Decli-Echats). Ed. Auñamendi. Estornes Lasa, Hnos. Donostia, 1978. Orr. 349-350.

(3) BILBAO, Jon. «Bibliografía. DODGSON, Edward Spencer». *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*. C. Atala. III. alea (Diarassary-Garriga). Ed. Auñamendi, Donostia, 1973. Orr. 23-27.

E.S. Dodgson Lewis Carroll-en anaia zeneko baieztapen hori agertzen den testuen esposaketa egitea komenigarria iruditzen zait, benetan argitara emanak izan direla frogatu ahal izateko, kritikagarriak izanik ondorioz. Apika, aurrez edo ondoren beste batzu argitaratuko ziren, baina kronologikoki hartuta, nahiko adierazgarriak iruditzen zaizkidan honako hauek aipatuko nituzke, erabat argia bait da berauen zerizana. Hitez esandakoak baztertu egin behar izan ditut, beti ere zailagoa edo imposiblea izanik benetan inoiz esan direla zientifikoki frogatzea. Beraz, horra hor:

a) L. Mitxelena (1978):

«Dodgson (Lewis Carrol izengoitiaren azpian Alice in Wonderland bitxia idatzi zuen logiko-matematikoaren anaia, ain zuzen)» (4)

b) Joseba Basarte (J.J. Bakedano-ren pseud.) (1980-ko ekaina):

«Dos hermanos eran: Charles Lutwidge Dodgson y Edward Spencer Dodgson. Los dos eran tristes, sacerdotes, puritanos y melancólicos. El primero era huidizo y se escondió bajo el nombre de Lewis Carroll: le gustaban las niñas. El segundo era envidioso con la oculta gloria de su hermano el mayor: se escondió en famosos y ridículos seudónimos como «Heuscarologus Anglicanus» y «Palamedes». Le gustaban los niños.

(...) Edwin, bastante más joven que él —(Lewis Carrol)— ejerció de sacerdote en la isla de Tristan d'Acunha, en el sur de Argentina. Creyendo que sus ochenta feligreses estaban demasiado aislados trató de obtener su traslado a El Cabo o a Australia. Para ello acudió en ayuda de la energía y oculta celebridad de su hermanito. Entonces Charles no perdió el tiempo y visitó a un número impresionante de altos funcionarios, (...). Pero nunca fueron trasladados (...)

Quizás Edwin se sintió con una desolada envidia o con un sentimiento de fracaso sobre la imposibilidad y futibilidad de la vida. Pero lo cierto es que esta anécdota demuestra la obsesión de los dos hermanos por la obicuidad, los viajes y lo incoherente de sus propósitos.

(4) MITXELENA, L. «Sarrera-Gisa». Olerkiak. Bernat Dechepare 1545. Ed. Txertoa, Donostia, 1978. Orr. 12. (Salamanca-n idatzia).

«A modo de Prólogo». Orr. 24. (Itzul. R.P. Altuna, S. I.)

«Avant-propost». Orr. (Itzul. Miren Intxausti).

Quizás desanimado con su ministerio se dedicó a otra empresa tetánica. A unos les da por coleccionar mariposas y filmografías, a otros les da por salvar vidas y causas perdidas. Edwin se interesó por el euskera, investigó sobre esta lengua (que creía que iba a desaparecer antes de su muerte en 1922), reeditó libros antiguos, tradujo, publicó ensayos, conoció la amistad de los eruditos vascos y tuvo la desgracia de pecar contra el sexto mandamiento en Durango. Un carlista ilustre le salvó de un juicio deshonoroso.

Ninguno de los dos Dodgson tuvo hijos, pero parece que cantidad de sobrinos naturales pueblan el mundo.» (5)

c) Xaguxarra (Literatur Aldizkaria). (1980):

Oharra: Testu honetan interesatzen zaiguna Joseba Basarte-k idatzitakoaren itzulpen soil bat besterik ez da. (6)

d) Joseba Sarrionaindia (1983):

«III/ (...) (Anai bi eta zortzi arreba omen zituen Lewis Carroll-ek, ezkerriak, motelak, puritanoak eta heterodoxoak guziak. Euskaldunentzat arras ezaguna da anai gazteena, Edward Spencer Dodgson, euskal liburu zaharren berregitaratzaile eta euskaltzaleen artean haserre gehien dituenetarikoa bat. Baina hertzio dezadan parentesia, gaiaren haria ez galtzeko.)

(...) Seguruasko, bere anai tipiak, Edwin S. Dodgson bibliofilo eta euskaltzale heterodoxoak, alderantziz hautatuko zukeen, bidenabar, mutikotxoak laketa bait zitzaizkion, gustuak desberdinak direlako, ez duelako estetikak, ez erotikak, maiuskulazko egirik.» (7)

(5) BASARTE, Joseba. « J. J. Bakedano-ren pseudo.». «Vidas reales». Ibaizabal. Zenb. 6. Durango, 1980-ko ekainean. Orr. 53.

(6) XAGUXARRA. «Edward Spencer Dodgson». Xaguxarra. Literatur Aldizkaria. Ed. Hordago, S.A., Donostia, 1980. Orr. 7-8.

(7) ARRIONANINDIA, Joseba. «Haur besoetakoa... eta beste ninfula batzuk». Maiatz. (Aldizkaria). zenb. 4. (3. hiruilabetekoa). Ed. Maiatz. Baiona, 1983. Orr. 4.

- e) Mikel Hernandez Abaitua (1985):

«E.S. Dogsonen anaiak -zeinaren Aliziarekin amets egiten dugun maiz- (...). (8)

- f) HABE (Bernardo Atxaga) (1986-eko ekainaren I-a):

«“D” letran Dogson. Edward Dogson, Lewis Carroll-en anaia. Batera eta bestera ibili ondoren Durangon gelditu zen, Euskara ikasi eta euskaltzaletu zen. Izan zituen bere borrokak beste euskaltzaleekin» 9(9)

- g) Bernardo Atxaga (1986-eko urria-abendua):

«D, beraz, DODGSON.

Lewis Carroll-en benetako izena, Charles Lutwidge Dodgson zen. Bazuen, ordea, beste anaia bat, erreberendoa bera bezala: Edward Dodgson. Anaia hau munduan barrena ibili zen eta azkenean non bukatuko eta Durango-n bukatu zuen. Euskara ikasi eta eztabaida gogorak eduki zituen garaiko euskaltzaleekin, Azkue-rekin esate baterako. Dodgson Euskaltzaindiko buruaren aurka zegoen eta hitz joko bat egin zuen hori zela eta. «Euskararen azkena -idatzi zuen- azkuena da». Dodgsondarrek ez zuten nolana hiko familia izan behar. Orain arte hitzegin dudana bi anaia horien aita, Charles Dodgson, oso gizon eskolatua eta serioa omen zen bere apaiz lanetan, eta halere, begira nolako gutunek bidaltzen zizkion bidaian zebilela, bere zortzi urtetako umeari (...) : (...). Nolako arbola, halako ezpala, esaten den bezala.» (10)

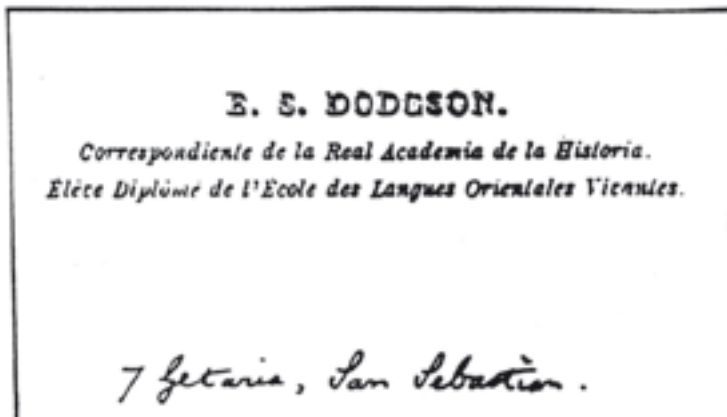
(8) HERNANDEZ ABAITUA, Mikel. «Epilogo» / kontrazala. Ispiluak. Hordago. Ed. Lur, Donostia, 1985. Orr. 155 / kontrazala.

(9) HABE. (Maiatzaren 14-ean, Jakin aldizkariak antolatutako ekitaldi baten barruan, haur eta gaztetxoek literaturari buruzkoa hain zuzen, Bernardo Atxagak idazleak hitzaldi egin zuen, Abecedarium Haur Literaturari Buruz tituluarekin.) «Atxaga eta haur-literatura». HABE (Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea). zenb. 88. Bilbo, 1986-ko ekainaren 1-a. Orr. 27.

(10) ATXAGA, Bernardo. «Abecedarium Haur-Literaturari Buruz». JAKIN: Haur eta Gazteen Literatura. zenb. 41. Donostia, 1986-ko urria-abendua. Orr. 32-32.

Bost dira beraz, goian aipatutako bostak alegia, ideia hau garbi asko azaldu duten pertsonaiak. Guztiz errespetagarriak bostak; gaurko euskal kulturako goi-mailako gizonak. Horrexegaitik, eta inolaz gaitzetsi nahi izan gabe, aurrez aurre jarri nahi nituzke ea denon artean teoria hau argitzen dugun. Adar franko sortu eta atera zaizkion teoria da, baina adar edo subteoria zein bere hamaika dedukzioak okerrak dira denak ez bait zen Edward Spencer Dodgson Lewis Carroll-en anaia izan. Eta horixe da frogatu behar duguna, lan honen zerizana hain zuzen ere.

Puntu nagusietara heldu baino lehen, etenaldi bat egitera noa ttipia bezain garrantzitsua iruditzen zaidan zertxobait azpimarratzeko. Autore askok ez dute oraindik DODGSON idazten ikasi, DOGSON idazten dutelarik. Honen zergatia ahozkatzean sor daitekeen problematik edo argitaletxeko akatsen bat izatea posible da, nahiz eta harritzekoa den hainbeste leku eta autore desberdinetan akats bera egitea. Eta egia esan, abizen hau idazteko erari dagokionez ez dago inongo zalantzarik, Dodgson-ek berak beti 'DODGSON' izenpetu bait zuen eta berari buruz jardun zuen edonork ere. E.S.Dodgson askotan haserre agertzen zaigu arazo honegatik, bera 'DODGSON' bait zen eta ez 'DOGSON', itzulita «txakurraren semea» esan nahi duena. Kuriositate gisa batetik, eta errealitate bestetik, horra hemen bere aurkezpen txartela:

Asko dira beraz oker dabiltzan idazleak; adibide modura honako, hauek ditugu beste askoren artean; alfabetikoki: HABE (Bernardo Atxaga) (11), Jean Haritschelhar (12), Mikel Hernandez Abaitua (13), Alfonso Irigoyen (14), Manuel de Lecuona (15), Leon de Lopategi (16), Luis Mari Mujika (17), Ignacio de Urquijo (18), ...

(11) HABE. opus cit. Orr. 27.

(12) HARITSCHELHAR, Jean. Être Basque. Ed. Privat, Toulouse, 1983. Orr. 304.

(13) HERNANDEZ ABAITUA, Mikel. opus cit. Orr. 155/ kontrazala.

(14) IRIGOYEN, Alfonso. «Haur Ola Zirola». Euskalarien Nazioarteko Jardunaldiak. Euskaltzaindia, Bilbo, 1981,. Orr. 373.

(15) LEKUONA, Manuel de. «Don Julio de Urquijo en la Euskeralogía». Idaz-Lan guztiak. (8. EUSKERALAGIA). Kardaberaz bilduma-29. Ed. Librería técnica de Difusión, Tolosa, 1984. Orr. 515.

(16) LOPATEGI, León de. (S.J.). «I. Sarrera». Agustin Cardaberaz. Euskal Lan guztiak. Ed. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo, 1973. Orr. 27.

(17) MUJIKA, Luis Mari. «II. Autores vasco-peninsulares». Historia de la literatura euskérica. Ed. L. Aramburu, Donostia, 1979-ko urria. Inpr. E. Itxaropena S.A., Zarautz. Orr. 159 (n).

(18) URQUIJO, Ignacio de. «Vascófilos extranjeros». Zumarraga (Revista de Estudios Vascos). Zenb. 1. (berezia) Ed. El noticiero bilbaino. Bilbo, 1952. Orr. 116.

**Edward Spencer Dodgson Lewis Carroll-en
(Charles Lutwidge Dodgson) anaia ez zela
argitzen dituzten frogak.**

LEHENENGO FROGA:

Edward Spencer Dodgson-en garaikide izan ziren autoreek ez dute hau Lewis Carroll-en anaia zenik inondik inora aipatzen. Julio de Urquijo berak ere ez Dodgson-i buruz RIEV-eko «Vascófilos ingleses» (19) artikulua egiterakoan; ezta Georges Lacombe bezalako autore batek ere Dodgson-en heriotzaren inguruan idatziriko lerroetan (20), edota Bitañok, euskaltzale ingeles hau jaio zeneko mendeurrena ospatuz idatzi zuen hartan (21). Ez hauek eta ezta urte haietan Dodgson-ekin bizi izan ziren beste autore batzuk ere: Azkue, Arturo Campión, Julien Vinson, Van Eys, Schuchardt, Linschmann, Padre Fita, Menendez y Pelayo, eta abar.

Hasierako haraiari helduz, kontutan hartzekoa da ere hauetariko inork ez duela inoiz Dodgson jaio eta hil zen lekuen ezagutzarik eman; txit harrigarria. Baina beste ikuspegitik begira dezakegu era berean; Lewis Carrol ezagutu, ikasi eta aztertu duen inork ez du Lewis Carroll-ek Edward Spencer Dodgson izeneko anai bat zuenik esan edo idatzi. Oscar Caballero-k deitien zion bezala, «el reverendo que coleccionaba niñas» (22)honen bizitza eta obra gertuagotik ezagutu ahal izateko, ezin ahaztu Roger Lancelyn Green-ek Lewis Carroll-en diarioarekin osatu zuen edizioa eta atxiki zion gehigarria (23); ezta Lewis Carroll-en gutunekin Roger Lancelyn Green-en laguntzaz Morton N. Cohen-ek egin zuen beste edizio bat ere (24). Izan ere, nor egokiago Lewis Carroll edo Charles Lutwidge Dodgson, bere familiaren berri

(19) URQUIJO, Julio de. «Vascofilos inglese». RIEV (Revista Internacional de Estudios Vascos). XXV. alea. 1934. Orr. 211-224, 605-621.

(20) LACOMBE, Georges. «Edward Spencer Dodgson». RIEV. XIX. alea, 1923. Orr. 691-693.

(21) BITAÑO. «Spencer Dodgson Englandar Euskalariaren Esku-Izkribu Bat ...». Euzko Gogo. VII. alea (Az-Ga), 1956. Orr. 105-107.

(22) CABALLERO, Oscar. «El reverendo que coleccionaba niñas». Quimera (Revista de literatura). Ed. Montesinos Editor, S.A., zenb. 25. Barcelona, 1982-ko azaroa. Orr. 8-11.

(23) CARROLL, Lewis. (Charles Lutwidge Dodgson-en pseud.) The Diaries of Lewis Carroll. Ed. Roger Lancelyn Green. (I eta II. aleak). Casell & Company Ltd., London. 1953.

(24) CARROLL, Lewis. (Charles Lutwidge Dodgson-en pseud.) The Letters of Lewis Carroll. Ed. Morton N. Cohen eta Roger Lancelyn Green (I. alea: 1837-1885; II. alea 1886-1898), Cambridge, 1979.

emateko? Esan behar da horrek ez duela inoiz ere aipatzen Edward Spencer Dodgson-ik bere tartekoen artean; ez bait zegoen horrelakorik.

Hurrengo orrialdean garbi asko ikus daiteke Dodgson sendiaren genealogi zuhaitzean, Charles Lutwidge Dodgson-en sendiarena alegia, beraien artean ez zela inongo Edward Spencer Dodgson-ik. Kuadro hau Charles Lutwidge Dodgson / Lewis Carroll-en eskutitzak jasotzen dituen edizioan dator (25).

BIGARREN FROGA:

Joseba Basarte-ek, bere artikulua egiterakoan (26), Lewis Carroll-en diario bildumaren original ingelesaren itzulpen frantsez bat erabili zuen zalantzarik gabe, artikulua bertan agertzen den argazkiaren arabera: «Six sisters and Edwin, taken by Dodgson at Croft, c. 1857» original ingelesaren itzulpen edo moldaketa, hain zuzen (27). Argazki honen bidez Edward Spencer Dodgson ez zela inoiz Lewis Carroll-en anaia izan froga dezakegu.

Garai bateko argazki honen azpian, duda guztiak argituko dizkiguten bi daturekin egiten dugu topo: alde batetik «EDWIN» izena, eta bestetik «1857» data. Har ditzagun datu hauek 2.1. eta 2.2. frogak bezala:

2.1. FROGA: «EDWIN»: Argazkian eta baita Dodgson sendiaren genealogi zuahaitzean, batez ere, ikus dezakegun bezalaxe EDWIN (Edwin Heron Dodgson) Lewis Carroll-en anaia gazteena da. Hau kontutan izanik, eta Edwin eta Edward-en arteko antzekotasunean oinarrituz, lehengoa bigarrenaren hipokoristikotzat hartu da eta Edward Spencer **Dodgson**-ek, Lewis Carroll/Charles Lutwidge **Dodgson**-ek bezala, 'DODGSON' abizena edukitzean, anai egin zitzaion Charles Lutwidge Dodgson, Lewis Carroll bezala ezagunagoa denari eta gure euskaltzale Edward Spencer Dodgson-i.

Bi gizon ezberdin dira: bata Edward Spencer Dodgson, eta bestea Edwin Heron Dodgson. Inongo parekotasunik ez duten bi izen beraz.

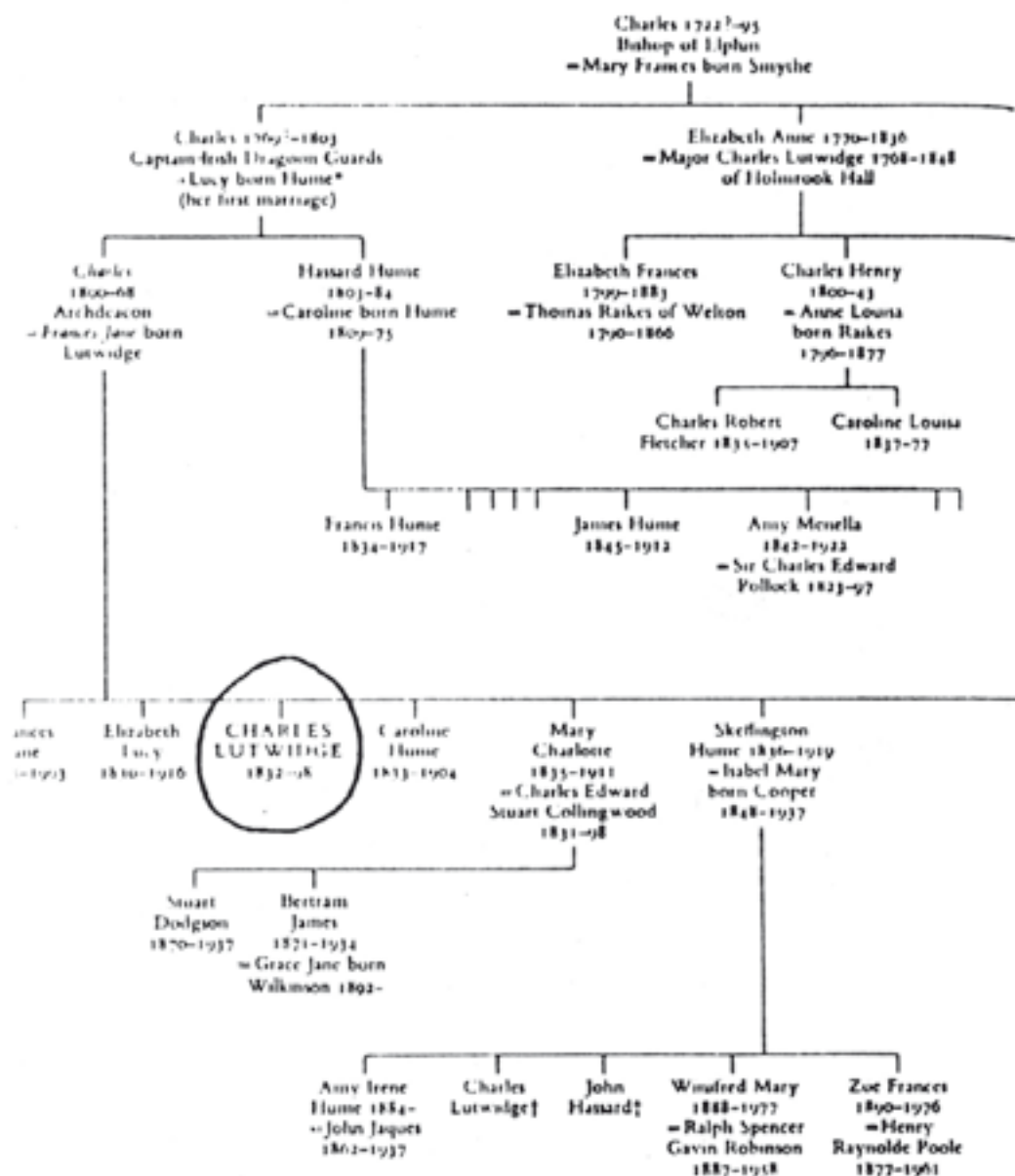
(25) CARROL, Lewis. (Charles Lutwidge Dodgson-en pseudo.) The letters of Lewis Carroll. opus cit. I. alea.

(26) BASARTE, Joseba. (José Julián Bakedano-ren pseudo.). Opus cit. Orr. 53.

(27) CARROLL, Lewis. (Charles Lutwidge Dodgson-en pseud.). The Diaries of Lewis Carroll. opus cit. Orr. 160.

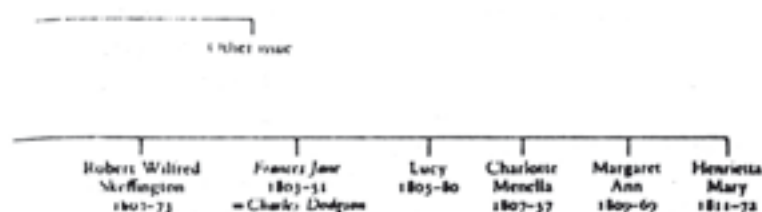

Six sisters and Edwin, taken by Dodgson at Craft, c. 1857

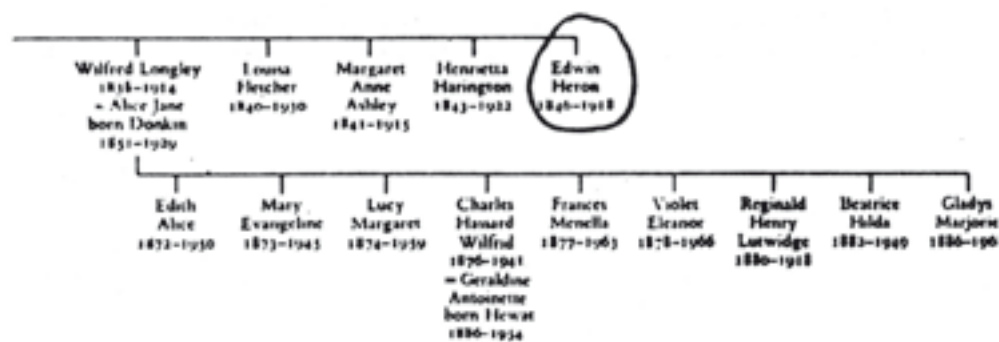

† Died in infancy

The Dodgson Family‡

* Captain Charles Dodgson's widow married George Marwood born Mearns 1796-1827. Their only child, Margaret Anne, married William Walton 1801-72, and from this marriage raised thirteen children, most of whom enter into C. L. Dodgson's letters.

‡ This pedigree is based on a more extensive one prepared by C. L. Dodgson's great-nephew Philip Dodgson Jaques. It includes C. L. Dodgson's immediate family and some distant relatives who enter into his letters.

Joseba Sarrionaindia eta Joseba Basarte-k 'EDWIN' aipatzen dutenean Edwin Heron Dodgson-etaz ari dira konturatu gabe, eta ez Edward Spencer Dodgson-etaz, bien karakteristikak nahasten dituztelarik. 'EDWIN' 'EDWARD'-en hipokoristikotzat hartzen dute baina oker dabilta, izan ere, 'EDWARD'-ek hipokoristiko hauek ukan ditzake soilik:

- «Ted» («Teddy «
- «Bert» («Bertie»)
- «Eddie»
- «Ed»

eta 'EDWIN'-ek, aldiz, ondorengo bakar hau: . — «Ed».

Nolabait esateko, bi izen hauen arteko harremana beraz, 'FELIPE' eta 'ANDER'-en artean egon daitekeen bera da, hau da harremanik eza.

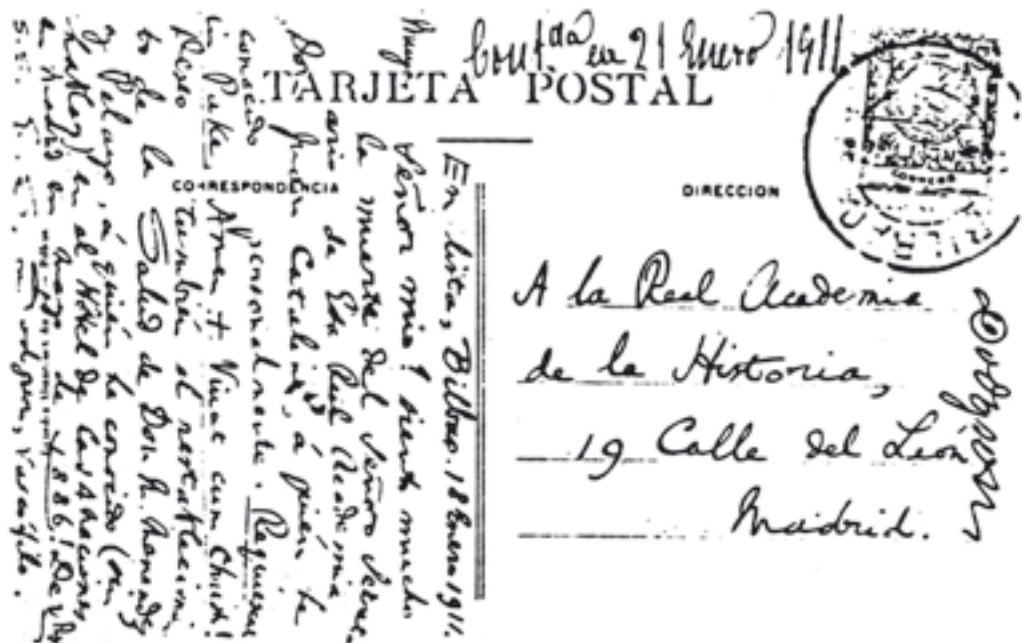
2.2. FROGA: '1857': Dagoeneko, irakurlea konturatuko zen bezala eta gure lan honen izenburuan agertzen denez, «1857» Edward Spencer Dodgson jaio zen urtea da; urte horretako azaroaren 19-an jaio bait zen. Esan bezala, argazkiak ematen digun data 1857-koa da, baina hori bai, ez Edward Spencer Dodgson-i dagokion data, Edwin Heron Dodgson-i baizik. Hemen Edwin, bere sei arrebez inguraturik, hamaika urteko gaztetxo dugu, beraz, datu honek adierazten digunez, ezin da Edward Spencer Dodgson izan, zeren urte horretan bertan jaioa bait zen. Kontutan hartu behar da Joseba Basarte-k erabiltzen duen edizioan, frantsesa, ez dela data (1857), ez lekua (Croft) agertzen, baina edizio ingelesean bai.

Edwin Heron Dodgson, Croft deitutako herritxo ingeles batetan jaio zen 1846-an eta 1918-an hil, Edward Spencer Dodgson baino lau urte lehenago, 1922-ko urriaren 9-an hil bait zen azken hau.

Izenak eta datek guztia argitzen dute. Daten arlo honek hirugarren frogara zuzenean bideratzen gaitu.

HIRUGARREN FROGA: LEKU/EKINTZA ETA DATEN ARTEKO KONKORDANTZIA FALTA:

Data bat eta leku/ekintza bat nahikoak dira froga aurrera eramateko: 1886-ko maiatza Madrid-en. Garai honetan Edward Spencer Dodgson-ek R. Menéndez y Pelayo ezagutu zuen, «sin hablar» dioen bezala, Madrid-eko «Hotel de las Cuatro Naciones»-ean. Datu hau Edward Spencer Dodgson-ek berak ematen digu «Real Academia de la Historia»-ri igorritako postale batetan 1911-ko urtarrilaren 18-an. (Esan behar bera bertako urgazle edo akademikoa zela). Datu hau, beste zenbait gutunetan ere errepikatuko da.

Aurreko orrialdeetan ikusten genuen bezala, Joseba Basarte-ren testuan hain zu-zen, «Edwin, bastante más joven que él, ejerció de sacerdote en la isla de Tristan d'Acunha, en el sur de Argentina. Creyendo que sus ochenta feligreses estaban demasiado aislados trató de obtener su traslado a El Cabo o a Australia» (28), konkordantzia falta argi eta garbi ikus daiteke, zeren Edwin Heron Dodgson 1880-ean misiolari bezala irla hartara joan bait zen, hango eskolako zuzendari izanik 1889 arte; urte honetan Ingalaterrara bueltatu behar izan zuen zituen osasun arazoengatik. Beraz ezinezkoa da pertsona bat era berean bi toki desberdinetan egotea, hau da Madrid-en eta Tristan d'Acunha-n Edwin Heron Dodgson, Lewis Carroll edo Charles Lutwidge Dodgson-en anai. Datu hauek Lewis Carroll-en gutunen edizioan agertzen dira (Edwin Heron Dodgson-i dagozkionak).

Egin duten beste deukzio faltsu bat eta barkaezinezkoa dena honako hau litza-teke: bere anai delako olerki esaten duen Lewis Carroll-en enbidiaz eta «quizás desanimado con su ministerio se dedicó a otra empresa titánica. A unos les da por coleccionar mariposas y filmografías, a otros les da por salvar vidas y causas perdidas. Edwin se interesó por el eus-

(28) BASARTE, Joseba. (José Julián Bakedano-ren pseud.). Opus cit. Orr. 53.

kerá (...)» (29); hau onartezina da, zeren Edwin Heron ez zen inoiz euskaraz interesatu, ez bait zuen ezagutu ere egiten; era berean esan dezakegu Edward Spencer Dodgson, alderantziz, benetan eta gogoz euskaraz interesatu zela arras ondo ezagutzera helduz, baina ez zen inoiz Tristan d'Acunha-ra joan.

Hasierakoarekin eta aurrekoarekin lotuz zera gehitu behar dugu: Edwin Heron Dodgson-ek, 1895 arte, sazerdotegoan jarraitu zuen Cabo Verde irlan; datu honen bidez, eta Lewis Carroll-en diario eta gutunak testigu, betiko azken postulaziora iristen gara, Edward Spencer Dodgson ezin zen Lewis Carroll-en anaia izan, hau da Edward Spencer Dodgson eta Edwin Heron ezin dira bat izan: 1895 baino lehenagoko hainbat gutun eta tarjeta dudarik gabe Cabo Verde ez diren makina bat lekutatik bidaliak izan arren, eta baita data horren ondoren noski, dagoeneko Dodgson-ek argitaratuta zuen 1889-an «Briefe» deitutako artikulu bat Berlin-eko Euskara aldizkarian (30). Eta urteetan zehar joanaz, beste lan askoren artean, aipatuko ditudan hauek argitaratu zituen, argitaratu-leku bat aukeratzekotan Euskara aldizkaria hartzen dudalarik, nahiz eta garai hartan beste toki batzutan ere idatzi eta argitaratu izan: aldizkari horretan, 1890-ean, «Epistre de St. Paul Apostre a Philemon. S. Paul Apostoluaren Philemonganatco Epistola» (31) idatzi zuen; 1891-ean, «D. Joaquin Costa» (32); 1892-an, «Une Préface de Ioannes Leizarraga» (33); 1893-an, «La basque et que béarnais» (34); 1894-ean, «Les Erreurs des Sa-

(29) BASARTE, Joseba. (José Julián Bakedano-ren pseud.). Opus cit.. Orr. 53.

(30) DODGSON, Edward Spencer. «Briefe». Euskara. Ed. Karl Hannemann-Th. Linschmann. (1886-1896). III. alea. Berlin, 1889-ko abenduaren 1-a.

(31) DODGSON, Edward Spencer. «Epistre de St. Paul Apostre a Philemon». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). IV. alea. zeb. 8. Berlin, 1890-ko ekainaren 1-a. Orr. 60-61.

(32) DODGSON, Edward Spencer. «D. Joaquin Costa». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). V. alea. zenb. 10. Berlin, 1891-eko abenduaren 15-a. Orr. 79-80.

(33) DODGSON, Edward Spencer. «Une Préface de Ioannes Leizarraga». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). VI. alea. zenb. 11. Berlin, 1892-ko martxoaren azkenak. Orr. 87.

(34) DODGSON, Edward Spencer. «La basque et que béarnais». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). VII. alea. zenb. 13. Berlin, 1893-ko martxoaren 15-a. Orr. 107.

vants» (35); 1896-ean, «Miscellanea» (36). Artikulu zerrenda labur baina konkretu honek (1889-1896) lehen esandakoarekin bat egitera datorkigu, ezin du inolaz ere pertsona batek era berean bi toki desberdinetan egon eta era berean bi ekintza desberdinetan aritu. Edward Spencer Dodgson-ek euskaraz irakurri eta idazten oso ondo zekien, aldiz Edwin Heron Dodgson-ek ez zeukan euskarari buruz ideiarik ere ez.

Hirugarren froga honek badu azken hitz bezala daturik pisuzkoena, laugarren froga kontsideratuko duguna:

LAUGARREN FROGA:

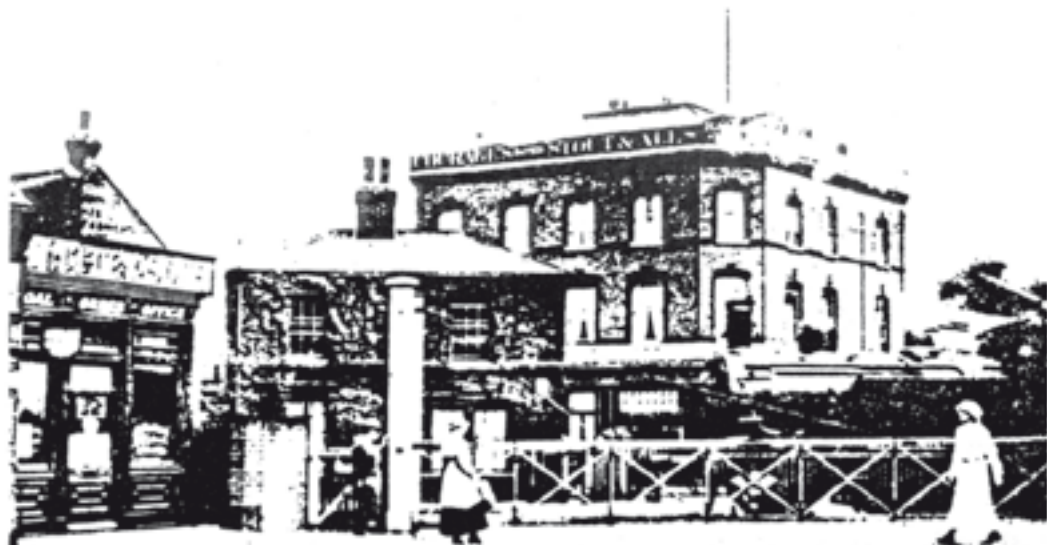
Orain arte ikusi dugunaren arabera Edward Spencer Dodgson nor ez zen azaltzen saiatu gara, eta horregatik, laugarren froga honetan benetan nor zen argitara emanen dugu, honek ere, froga bezala, nor ez zen inplikatzeko duela.

1922. urteko urnaren 9-an nonbait, Ingalaterran beharbada, euskaltzale ingeles bat hil zen, zeina Oxford Unibertsitateko «Master of Arts» (honoris causa, 1907-ko abenduaren 17-an) eta «Ekialdeko Hizkuntza Bizien Eskola»-ko Ikasle Diplomatua, baita ere «Real Academia Española de la Historia» eta «Real Academia Gallega de la Lengua»-ko urgazlea, eta hainbat eta hainbat titulu, laguntza eta lan izan eta aurrera eramatera heldu zen, ... hauxe dugu Edward Spencer Dodgson. 1857-ko azaroaren 19-an so egin zituen bizitzaren lehen argi nabarrak, eta berorrek dioen bezala, 1886-ko ekainean euskal hizkuntza zuzenean deskubritu eta berataz arduratzen hasi zen, eta garai hartatik eta bere heriotza arte «eskergabe» zeregin horri etengabe ekin zion.

Has gaitzen, laburki ez bada ere, euskaltzale ingeles honen lehen urratsekin. 1857-ko azaroaren 19-an jaio zitzaigun Edward Spencer Dodgson Ingalaterrako herriska txiki eta polit batetan, Woodford-en, Essex-eko konterrian. Beraz ez zen Croft-en jaio, Edwin Heron Dodgson bezala, jakin dakigunez orain pertsona bera ez zirela.

(35) DODGSON, Edward Spencer. «Les Erreurs des Savants». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). VIII. alea. zenb. 15. Berlin, 1894-ko maiatzaren 1-a. Orr. 123-124.

(36) DODGSON, Edward Spencer. «Miscellanea». Euskara. Ed. K.H.-Th.L. (1886-1896). X. alea. zenb. 17. Berlin, 1896-ko uztailearen 1-a. Orr. 141-142.

(Level Crossing, George Lane, Woodford, 1908)

Jaioterriaren datua primiza bat izanen da seguruasko, nahiz eta logikoa denez Ingalaterran eta batez ere, noski, bere herrian erabat ezaguna den, zenbait arlo eta jendearen artean behintzat. Datu honen froga era bakar baten bakarrik erakus daiteke, hau da Edward Spencer Dodgson-en jaiotz agiriaren bidez, zalantzan jartzerik ez duen informazioa, ezezaguna orain arte euskaldunen artean eta hurrengo orrialdean eskaintzen dizuedana, bide batez berau lortzen lagundu zidan jendea, ingeles jatorrak benetan, eskertzen ditudalarik.

CERTIFIED COPY of an
Pursuant to the Births and

ENTRY OF BIRTH
Deaths Registration Act 1953

R. Cert.
S.R.

Registration District

Walthamstow

in the City of London

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gender	When and where born	Name, if any	Name, and surname of father	Name, surname and maiden name of mother	Occupation of father	Signature, description, and address of informant	When registered	Signature of Registrar	Name entered after registration
190	Walthamstow 1857	—	By William Owen DODGSON	Lacey Elizabeth DODGSON formerly SMITH	Streetmaker	W. O. Dodgson Father Walthamstow	The early 1.3.58 December 1857	J. B. Stone Registrar.	/

Certified to be a true copy of an entry in a register in my custody.

W. J. Ellis

Specialist Registrar
5th Aug 1962

CAUTION - It is an offence to supply a certificate or to make or have in possession or a copy of a false certificate containing or to be accepted as genuine in any certificate of any person, or to procure a certificate knowing it to be false without lawful authority.

B adugu ere datu hau adierazten digun beste informazio iturri bat, hots Edward Spencer Dodgson-ek argitaratu zuen *The Basque Verb found and defined* (37). Liburu hone-tan, 1893. urteko maiatzekoa, 35. orrialdeko oin oharrean editoreak, seguruasko, beste datu batzuen artean zera esaten digu Edward Spencer Dodgson-i buruz: «(...) né á Woodford, Essex, Angleterre, le 19 Novembre 1857 (...)»; nahikoa zaigu esaldi hau orainartekoa baieztatze-ko.

— 35 —

NEITCEA

L'article défini au singulier peut être suffixé à une forme du verbe dont le sujet est au pluriel; et le verbe au singulier peut prendre l'article pluriel.

La forme active ou transitive de l'article défini ou du pronom démonstratif peut s'agglutiner à un verbe intransitif; et un verbe actif ou transitif peut prendre comme suffixe une forme intransitive de l'article défini ou du pronom démonstratif.

La liaison s'effectue moyennant la lettre N, soit comme conjonctif soit comme pronom relatif.

Le Basque possède aussi comme pronoms relatifs *ekin*, personnel ou neutre, et *ena*, neutre.

Les pronoms interrogatifs sont *non* et *ekin*, personnels, et *ekin* et *ena*, impersonnels.

Le verbe Basque possède autant de modes et de temps que celui des langues Argyennes.

THE PLEASURE OF A SEARCH, LIKE THAT OF A HUNT, LIES
IN THE SEARCHING.

(Cardinal Newman)

Cette brochure est un extrait des *Actes de la Société Philologique* organe de l'œuvre de S. Jérôme, Tome XXII, Année 1892. On n'en a imprimé que cinquante exemplaires. L'auteur, M. E. S. Dodgson, né à Woodford, Essex, Angleterre, le 19 Novembre 1857, actuellement membre de la *Dachnische Gesellschaft*, et chef de l'École Spéciale des Langues Orientales Vivantes, a reçu son éducation à l'École de M. O. C. Waterfield, M. A. Temple Grove, East Sheen, 1867-71; au Collège de S. Marie de Winchester, comme pensionnaire dans la maison de M. H. E. Moberly, M. A. 1871-75, et à New Collège, Oxford, 1876-80.

(37) DODGSON, Edward Spencer. *The Basque Verb found and defined*. Ed. Alençon. E. Renaut-de Broise, imprimeur. 1983-ko maiatza. Orr. 35.

Orain arte Edward Spencer Dodgson Lewis Carroll-en anaia ez zela frogatzen saiatu gara, eta lortu dugula uste dut; eta hemendik aurrera, horren esperantza daukat behintzat, espero dut inork Edward Spencer Dodgson Lewis Carroll-en anaia zenik ez baieztatzea eta era berean gure euskaltzale hau pixkat gehiago guztiok ezagutzea eta eskertzea.

Ohar gisa edota artikulu honen amaiera-hasiera bezala zera esan behar dugu: hemen ez dugu lan hau bukatzen, Edward Spencer Dodgson-en benetako bizitza, pertsonalitatea, ekintzak, gertaerak, zaletasunak eta obrak **E N S E I U K A R R E A N**-ek aldizkariarekin batera ateratzen duen separata edo liburu antzeko batetan agertzen dira bilduta, lehen esan dugun bezala, benetan **NOR ZEN** esaterakoan **NOR EZ ZEN** argitzen dugularik:

Teloia erdi itxita.

Bergara-n, 1986-ko abenduaren 8-an.

miguel angel elkoroberezibar

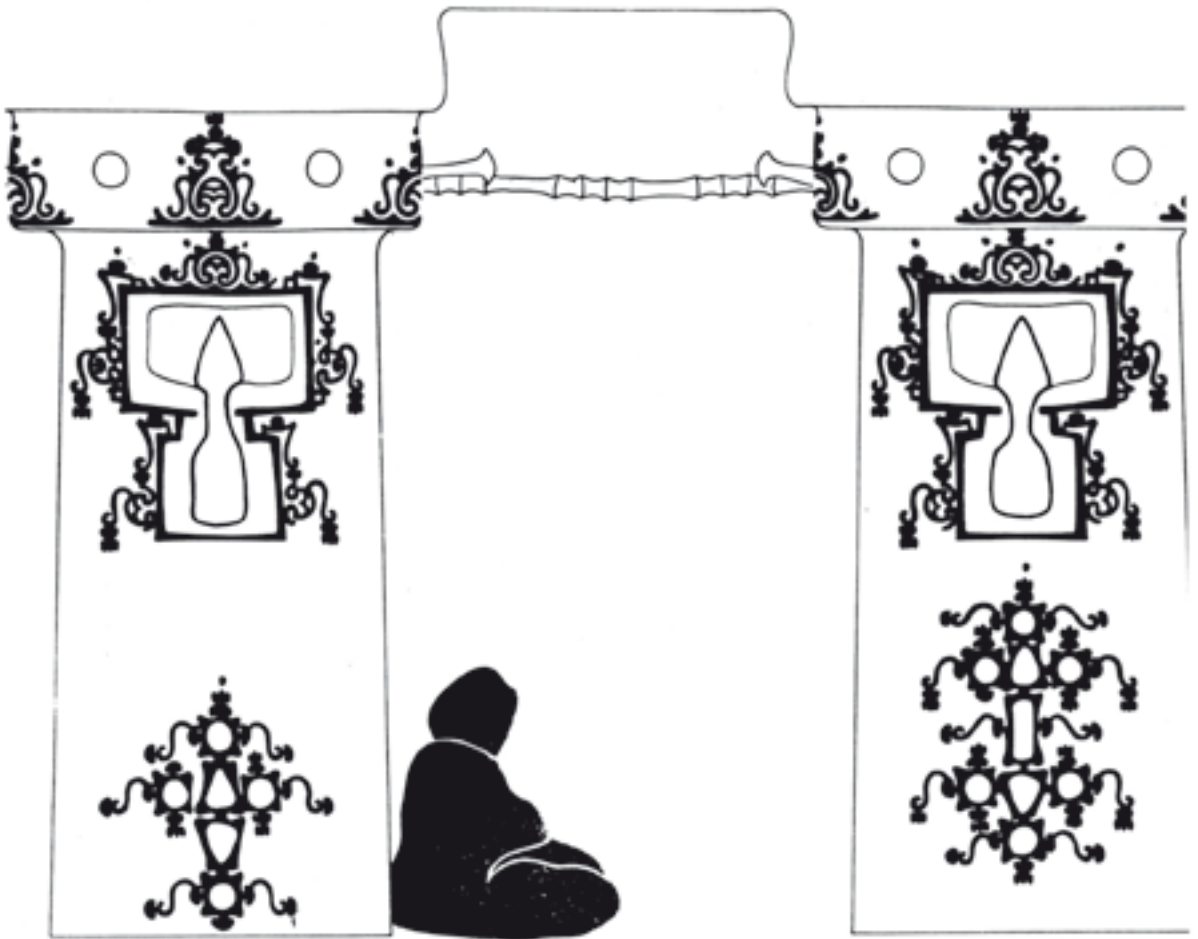

HITZAREN IRAGANBIDEA

A. Ortiz-Osés-en azken liburuaz.

«Dena Bat da;
ezpainek hitz ezberdinez
izendatzen dute.»

Rig-Veda

Lenguaiarekiko interesa ez da gaurrengungo fenomenoa. Haren balioak edota azkenengo esanahiarenak, betidanik piztu du gizakumearengan jakinahi berezia. Historian zehar eta kultura ezberdinetan gizakumeak oso era ezberdinez

adierazi du interes hori, bere kosmobisio bereziaren araberrako erantzun ego-
kia ematen ahalegindu delarik. Batzutan espresoki azalduriko gogoeta baten bi-
dez, besteetan era poetikoz, hitzarekin jolastuz, inoiz ere intuizio kuasi mistikoaz,
baina guzietan aurpegia eman dio harriturik gertakizun linguistikoari.

Era ezberdinez baina batzutan adostasun harrigarria erakutsiz, zehazki
esandakoan ez bazen ere bai ordea, ideia edo kontzeptu ezberdinen atzean da-
goen asmoan. Horrela mito edo leienda batetan agian, aintzineko sinismena-
tan, hor eta hemen ageri egiten da lenguaiaren gaineko nozioa giza iharduera
bezela. Mendeetan barrena jakingura horrek ez du hasierako indarririk galdu. Ai-
tztitik, denbora aurrera joan eta aintzineko sinismenetan oinarrituriko interpreta-
zioen atzetik berriagoak zetozen, halaber balio eta sinismen berriek eraginik.

Guzti hori hola izanik, eztabaida zaharrea ikuspegi berriak suertatu
dira; aurreko kontzeptuen berrikusketaren bitartez arlo berriak zabaldu dira sa-
rri askotan hizkuntzalaritzatik hain hurbil ez bide dauden zientzien aurkikunde-
esker. Lenguaian hain zuzen ere, ikusi nahi izan da beste espezie animalien al-
dean gizakumea bereziki hornitzen duen ahalbidea, bai eta beraiengandik be-
reiztu ere. Giza ahalbide horren konstatazioak lilura berezia sortu du gaiarekioa
gauregungo pentsalari guztientzat bereziki erakargarri eginez. Horren ondo-
rioz, gutxi izan dira mendebaldeko gizartean horrezaz zerbaite esan ez dutenak.
Hizkuntzalariez gain antropologoen, etnologoen, filosofoen eta historiagileek
beste batzuren artean eta zeinek bere arlotik, parte hartu dute eztabaida luze eta
emankor honetan.

Eztabaida prozesu honetatik ondorioz aipatuz gero zera azpimarka-
tuko genuke, sortu den ikuspegi zabalera, berari esker lenguaia giza gertaeren
arlo zabalean kokatu ahal izan baita. Delako prozesua azken finean ahalegin in-
tegratzailea gertatu da, lenguaia gizakumearen osotasunean besterik justifika-
tzen duena, aldi berean hizkuntzalari talde batzuk arrazionalismo obsesibo ba-
ten aldeko ahaleginetan lenguaiaz eman ahal izan duten ideia hertsiegia-
ren aurka borrokatzen duelarik.

Oinarritzeko premisa hauez baliaturik, hermeneutikak hartzen du ezta-
baidagai aspaldiko arazoa, gizakumeak errealitatea asimilatze, ulertze eta
interpretatzeko diharduen etengabeko ahaleginetan kokatuz. Enfoke honek era-
kusten du beraz, lenguaiaren gaineko ikuspegi arrazionalista, edozein inter-
pretazio lanerako funtsezkoa gertatzen delarik.

Iharduera linguistikoaren birbalorizazio honetarako A. Ortiz-Osése-
k jo-
tzen du neohermeneutika deiturikoaren sortzailearengana, Heidegger-ren esko-
lako H. G. Gadamer-ren formulazioetara, alegia.

«Es el carácter simbólico del lenguaje el que lleva a cabo propiamente, según Gadamer, la relacionalidad, conformación y conjugación de la realidad y entendimiento, de ser y comprensión; en una palabra: de hombre y realidad. Todo lo que sabemos ha de pasar para su validez por la configuración medial del lenguaje —o mejor dicho, todo lo que sabemos lo sabemos por mediación del lenguaje—» 55 orr.

Apur bat beherago Ortiz-Osés-ek jarraitzen du bere planteiamenduekin:

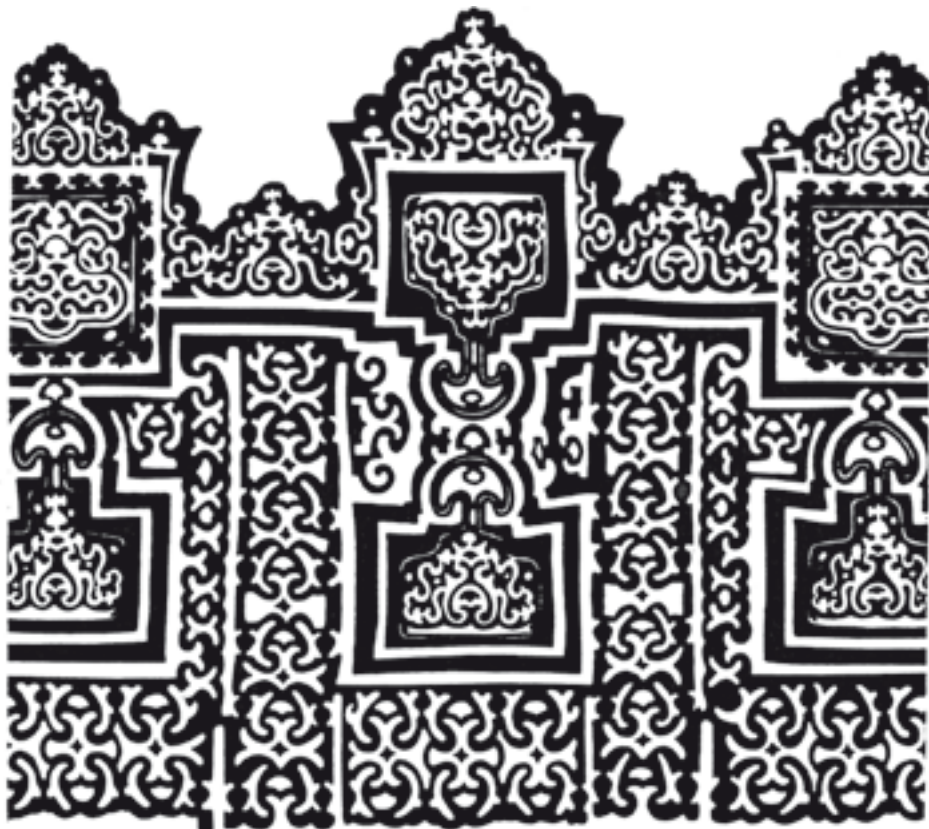
«El lenguaje representa una síntesis de perspectivas diversas y es el encargado de correlacionar nuestras visiones de la realidad a fin de lograr una interpretación correctora de nuestra unidimensionalidad. Para corregir nuestros puntos de vista y lograr su revisión crítica y auto-crítica es preciso realizar una comparación dialéctico hermenéutica entre nuestra posición, la posición contraria y una realidad supuestamente neutral que nos sirve de punto de referencia. En este campo hermenéutico, el lenguaje representa la relacionalidad de hombre, mundo y hombre, es decir, el elemento comunitario-comunicativo en el que contrastamos nuestras ideas (expresadas) con una situación verbalizada. Es la composición de nuestras suposiciones con una realidad supuestamente tal que se constituye precisamente en la articulación lingüística de nuestras interpretaciones. El lenguaje, en cuanto comunicación dialéctica del sentido, hace de la muda realidad natural prehumana mundo del hombre... De este modo, el lenguaje, en cuanto interpretación de la realidad en su sentido, se convierte en articulación de nuestra orientación en el mundo.» 56, 56 orr.

Lenguaia koordenada hauetan kokaturik honela ezaugarritzen du O-Ok hermeneutikaren berebiziko zeregina:

«La pregunta fundamental de la hermética reza así: ¿qué significación y sentido tiene para nosotros un acontecimiento a situación? Una tal hermenéutica trata de comunicarnos no lo que dice el texto, contexto o lenguaje en cuestión, sino que *quiere decir*».

«La hermenéutica se configura así en interlenguaje crítico o articulación (interpretación) crítica del universo del discurso humano». 75 orr.

«La verdad hermenéutica no dice conformidad con una realidad dogmáticamente asegurada, sino conformación y reformatión crítica de esa realidad; una tal verdad es más que adecuación, «justicia»: atribución a cada cosa de su valor de posición en un conjunto diacríticamente estructurado». 75 orr.

Andrés Ortiz-Osésen diskurtso trinkotik atera ditugun harizpi hauen bitartez lenguaiaren nozio edota balioaz soilik murrizten ez diren ondorio batzu atera genitzake. Hari honetatik joanik aipaturiko ahapaldietarik azkena izan liteke gure ustez, nabermenkiago agertarazten duena azken urteotan mendebaldean gertatzen ari den eztabaida, geure ulermenaren posibilitateaz eta mugez diharduena hain zuzen ere. Ideia edo eta konzepzio bat zutik sostangatzen dituzten oinarriek norainoko baliorik duten, noraino ganorazko erizpideak. Horixe da, beraz, nahiz eta gai soila ez izan, lerro artetik agertzen den eztabaida gogorra, zeina zientzia zehatz nahiz espiritu zientziak deiturikoei zuzenki bait dagokie.

Gu ez gara halako uretan sartuko, ezta A. O-Oek horri buruz agertzen dituen ideiak laburtu ere, bai ordea gauza pare bat azpimarkatu. Izan ere hermeneutikaren eskutik lenguaiaaren azterketak hartzen duen ikusmira ezberdina; lenguaia analisis formalaren mugetatik haruntzago giza-ulermen eta interpretazio prozesu zabalean agertzen da. Ikusmira irekidura honetaz aritzen ginen hasieran eta bertara garamatza filosofia hermeneutikoak. A. O-Osésen «La nueva filosofía hermenéutica» hildo honetatik doa. Gogo hartu dugu hurbiltze libre bat egiteko artikuluska honekin, beraz, ez dugu inoiz egilearen diskurtso bihurri eta mardula laburtzeko asmorik izan ez eta interpretaziorik egiten saiatu ere. Liburuan agerturiko ideia guztiek, bilbe bat osotuko balute bezala, euren testoiñguru hartzten dute esanahi eta eduki zehatza.

Bukatzeko hitza emango diogu egileari bera baita solasalditxo honen aitzakia. Hortarako bere liburuaren ataltxo bat itzultzen ausartu gara. Itzulpena, egilearen beraren hartarako askatasun guztia aurretik emanda gogoak eman dighun moduan erditu egin dugu, ustez, testuaren esanahiari zintzo izanik zenbait aldaketa ere egin direlarik. Espero dugu testoaren zailtasunagatik edota geure itzulpenaren akatsengatik inor ez atzeratzea.

Angloamerikar tradizio neopositibistan sinboloa zeinua arbitrario gisa (e.g. sinbolo matematiko formalak) agertzen den bitartean Europako tradizio *hermeneutikoan* berriz, zeinua arbitrario da eta sinboloa zeinua «pregnantetzat» jotzen da.

Tradizio honetatik abiatuak zeinua eta sinboloaren arteko diferentzia honela definitu genezake: zeinuan oreka bat gertatzen da adierazle eta adierazkizunaren artean (konbentzionala izanda ere, ez «erreal»); sinboloan adierazkizuna eta adierazlea desorekan gertatzen dira, adierazkizun abstrakto edo transzendentea adierazle material eta inmanentean haragitzen bait da bere agerpen materia gisa. Beraz, ez da harrizkera alemaneraz «sinblo»k esan ahal izatea «esanahiaren-imagina» (Sinn-bild), adierazle adierazkizun desoreka simetrikoa (J. Kristeva) edota harreman dialektikoa ederki seinalatzen duelarik. Cassirer-rekin batera esateko, zeinua izakiaren mundu kosikoaren atala den artean sinboloa esanahiaren gizatiar den munduari datxekio, edota geure modura esateko,

signoak adierazkizun bat adierazi edo ezarri egiten duen bitartean, sinboloak sinbolizatu edo ezarri egiten du *esanahi bat*.

Esanahia ageri egiten da giza sinboloaren munduan, adierazkortasunetik eta ez adierazkizun soiletatik. Horregaitik eta W. M. Urban-ek dioenez giza-ezagupen prototipoa ezagupen sinboliko eta interpretakorra da. Gaurko sinboloen filosofiak edo sinbologiak oso ezaguna den gizon sorta bat aurkezten du oinarrizko hiru hermeneutikatan kokatzen direnak: *hermeneutika murrizkorra*, desmitifikadora edo arkeologikoa (Marx, Nietzsche, Freud eta Lévi-Stauss-en tradizioa), *hermeneutika bermitifikakorra*, transzendentalista edo eskatologikoa (Heidegger, Van der Leeuw, Eliade, Bachelard), eta azkenez *hermeneutika dialektikoa* (Ricoeur, Durand).

G. Durand izan da bere obran «La imaginación simbólica»-n (1) giza-sinbolismoaz erabateko hermeneutika diseinatzen saiatu izan dena. Haren us-tez giza-sinboloak oinarrizko bi sailetan taldeka daitezke: *gau-sinbologia* edota mistikoa, pentsamolde matriarkala eta «nahastea» ezaugarriak dituena, eta *eguneko sinbologia* edo eskizomorfoa, «bereizkuntza» eta pentsamolde patriarkala ezaugarriak dituena. bion artean transizioa, kopulazio eta sintesiaren irudi sinbolikoak, hain zuzen ere tesi honetan *sinbologia hermeneutikotzat* hartzen ditugunak.

Hona hemen laburki berreintzenpretaturik sinbolismo hori:

- 1) ***Gau-sinbologia*** (irudia)
harremana eta analogia
(aintzineko) gizarteak, hotzak (integratuak)
inkonszientzia eta errealismo sensoriala
- 2) ***Eguneko sinbologia*** (ideia)
identitate eta kontraesanaren hastapena
konszientzia eta ideazioa
eguzkia sinbolo gisa
egiaren drama

3) ***Sinbologia hermeneutikoa***: «dialektikoa»

binkulazioa

kointzidentzia / oppositorum

androginoa

mesias-a

musika

harri filosofala

Gisa honetako eskematismoari dagokio giza-gogoaren funtzionamendu sinboliko estrukturala argitzea eta ulertzea. Baldin eta aipaturiko eskemak ongi erakutsiko balu gure gogoaren oinarrizko sinbolismoa egitura murritu mailan, Levi-Straussek arrazoia izango luke gure gogoa halako egitura mailan eskema xehe baten arabera funtzionatzen duela proposatzen duenean; hau da, *iturara joaz* («bereizketa» edota organizazio hastapena), *materia* edo oinarrizko kaosari *kontra eginez*. Eros eta logos, mythos eta logos, edota beste ikuspegi batetik «zarata» eta «informazioa» (von Neumann), biak izanen lirateke gure gogo funtzionamenduaren bi ordezkariak, oinarriz sinbolikoa dena.

Platonek *Timaios*-en zioen bezela giza-kontzepzio oro —bereziki filosofian «kontzeptu» izenaz ezagutzen duguna— *hastapen pasibo* (matriarkal-material) eta *hastapen eginkor* (patriarkal-formal) baten arteko bizikidetzaren emaitza («semea») da. Abiapuntu hauexetatik ikusi nahi izan da antropologia bat metafisika klasikoan izkutaturik, zeinak pentsamendu grekoaren eredu sinboliko bezala funtzionatuko bait zukeen. Materia eta itxura, potentzia eta ekintza, esentzia eta esistentzia, elementu guzti hauek ez lirateke izango gauza-sorkuntzan osagai sinbolikoak baino. Kontzeptu horien ugalkortasuna, haien sinbologia Guadianaren antzera, behin eta berriz agertu eta desagertu bazen ere, antzaturik geldituko zen Europako monjeen —eskolastika— eskutan. Zenbait testu latinok agerpen sinboliko horien berri ematen du; haien artean berton aipa genezake Escoto Euriúgena-ren testu ospetsua, non intelekttoa gizonaekoari eta sentidoa (*sensus*) emakumezkoari atribuitzen bait zaie. Sartaldeko usadioan ikasi ahal izan da eguneko-patriarkal kategorien egoera mesedegarria gaueko matriarkalaren kaltean, halere tradizio horretatik hor hemenka ageri den lurpeko isuria hain zuzen ere Avizena, Abenarabi, Avicebron eta Giordano Bruno ordezkarrizatu dituen.

Giza sinboloen interpretazio kritikoa eta sinbolismoaren hastapenen interpretazioa filosofia hermeneutikoaren zeregina da. Lan honetan premiazkoa da diskurtso sinbolikoa eta diskurtso literal parasinbolikoa bereiztea, kontutan harturik sinbolismoak giza-ezagutzaren oinarritzko osakina dela eta horrexegaitik ez dago giza-ezagupen literal soilik (Urban). Sinboloak giza-kumearen bizitzan oreka eta sublimazio funtzio bat betetzen du (Jung). Beraz ez litzaioke sorkuntza sinbolikoari kendu beharko daukan balio osoa, sinboloan frogatu eta saiatzeko baita askatasun eta formaren bitartekotasuna. (Pasolini). Ezin baztertu ere geure sinbolismoen, klitxe eta estereotipoen etengabeko kritika garbitzailea, baina ez arrazoi hermetiko baten izenean, bai ordea arrazoi hermeneutikoarenean.

Geure sinboloen desmitifikazio zakar baten orde, geure irudi inkonsistente eta konsziente, geure ixileko mamu eta gauzeekiko aliantzen «desmitologizazioa» (Bultmann); eta guzti hori zertan gauden jakiteko.

Lorturiko sinbolo orok eros-etik (irudimenezkoa) logos-erako (lege sinbolikoa) (Rosalto), mugimendu librez edota kondentsazioz gertaturiko pausua adierazten du, geure oinarritzko desioen «organizazioa» errepresentatzen duelarik, bada Sade marquesak zioen bezalaxe ordena plazerraren sordun da. Giza lenguaia sinbolikoki eraikitzen da «eros» eta «logos»-en arteko elkarrizketa bezala.

(1) Las estructuras antropológicas de lo imaginario. Gilbert Durand. Ed. Taurus. Madrid 1982. Gaiaz interesaturik egonez gero benetan ezagu beharreko liburua.

BARRUTIAREN ACTO PARA LA NOCHE BUENA

Latzagaren edizioari kritika

Barrutiaren *Acto para la nochebuena*ren azken edizioari (1) buruzko berba pare bat idazteko asmotan nator. Pozgarri gertatu zitzaidan liburu hau kalean ikustea; izan ere lehenago lau bider argitaratua bazen ere (2), lehenengo aldiz argitaratzen zen Barrutiaren esku-izkribuaren erabiliz, urte luzeetan berau galdurik zegoelarik, Juan Carlos Guerra-k Azkueri bidaliriko esku-izkribuaren kopia erabiltzen baitzen *Acto*aren edizioak egiteko. Irakurtzen hasi, oster, eta, boskarren bertso lerrokadatik hasita, harridura larrituz joan zitzaidan, liburua amaitu nuenean, ezin handiagoa zitzaidalarik. Nola liteke halako akatsak egitea? Baina hobe dut, agian pausurik pausu joatea, hots, liburua zertan den azaldu eta akatsak non ikusten ditudan esatea.

Liburuak parte bi dauzka, hau da, edizioa, batetik, eta antzerki-lanaren azterketa, bestetik. Eman dezagun bakoitzaren berri, llabur-labur baino ez bada ere.

Transkribapenean bertan, eginiko akatsek erakarri zuten nire arreta lehendabizi. Ezkerretara, izan ere, esku-izkribuaren fotokopia bakar eta eskuin aldera transkribapena; eskertzekoa da horrelako gauzak egitea, hau bezalako edizioetan batez ere. Baina jarrai diezaiogun gure hariari: transkribapen hau, lehen esan legez, akatsez josirik dago. Horra hor adibide gisa, begi bistan aurki daitezkeen batzu:

esku-izkribuan

milauider
 milagraçia
 yzango
 donzella
 egungo leloa
 emon
 aicora
 salezoz

transkribapenean

mila bider
 mila gracia
 izango
 doncella
 eguingo beloa esa
 eman
 aicona
 salezozuz

Honelako akatsak 47 aldiz agertzen dira bederen, hau da, nik 47 akats aurkitu ditut; horrek ez du esan nahi gehiago ez dagoenik. Esku-izkribuan gauzak, gehienetan, argi-argi azaltzen direla kontutan harturik, azalpen bi burura dakizkidake, soilik, hainbeste akatsetarako, hots:

a) Latxagak ez du bizkaiera zaharra behar bezala ezagutzen eta, beraz bere ustez beharko lukeena jarri du zekarrenaren ordeztan (**milagrancia, doncella, eman** eta **dalezozuz** bezalako akatsetarako, hauxe izan liteke azalpena).

b) Latxagak ez du transkribapena, osorik behintzat Barrutiaren esku-izkributik egin, aurretik kopiaz baliatuz egin zirenetatik baizik (**izango, eguingo, Esa,** eta **aicona**, esaterako, honelaxe agertzen dira Lakarrak arestian, Guerra-ren kopiatik egin edizioan). Bururatzen zaizkidan azalpen bakarrak, berriz diot, bi hauexek dira, ulertezinak baitira, bestela transkribapenean egindako akatsak.

Antzerkiari buruz eginiko azterketaz ez naiz luze mintzatu, esaten direnak esaten direla, behar bezalako kritika egiteko, berak betetzen dituen 76 orrialdeak bete beharko baintuzke nik ere. Bakarrak esango dut, gauzak esateko arrazoirik eman behar da eta, nire ustez hiztegi bat egiten denean gutxienezko ordenaz antolatu behar dela —Latxagak ez du inondik inora ere, honela egiten— edota ezin har daitekeela pertsonaia nagusitzat hitzik ez ekintzarik batere egiten ez duena —nik ez diot eztabaidatuko Latxaga jaunari **Jesus** haurraren jaiotzak munduaren historian izan duen garrantzia; Jesus haurra, ordea, mezua da lan honetan, ez pertsonaia—.

Ondorio gisa, gauza bi esango nizkioke Latxaga jaunari: hone-lako lanak seriotasun handiagoz egin behar direla eta literatur azterketak ez direla sasiteologia egiteko leku aproposa.

Berba bi amaitzeko. Euskal filologook ezin poz handia goz hartu dugu liburu hau, Barrutiaren esku-izkribua dakar eta —«bein Gipuzkoatik urruti libu zarren billa nebillela antxen eskeñi zidaten paper bilduma bat», diosku Latxagak, esku-izkribua bere eskuetara zelan heldu zen azaltzeko; batzuri guztatuko litzaiguke, ostera, berreskurapen horren berri zehatzagorik jakitea—. Pena da, bestalde, hain lan handia hartu ondoren, ahaleginak, aparato kritiko eta testu-azterketarako metodologian zehatzago ez ibiliagatik, alperrik gertatzea.

- (1) LATXAGA, *Actto para la noche buena*. Pedro Ignacio de Barrutia, 1682-1759. Edizioa, dena den, 1983.eko dataz badator ere, 1985.aren azken aldean kaleratu zen, nik da-kidala.
- (2) Lehendabizikoz Azkuek argitaratu zuen, *Euskaltzale* aldizkarian, 1897. urtean; G. Arestik bi aldiz, 1960 eta 1965. urteetan eta, azkenik, J. A. Lakarrak 1981.ean.

GRAMÁTICA HISTÓRICA PROVENZAL

José Ramón Fernández González
OVIEDO, 1986. 556. orr. 5.000 pz.

Oviedoko Unibertsitatetik datorkigu, José Ramón Fernández-en eskutik, gramatika probentzal berri hau; historikoa dio izenburuak, baina korte sinkroniko biren —probentzera zaharraren (trobadoreen poesia, XII-XIV. mendekoa.)— eta probentzera modernoaren —Mistralen Mugimendutik aurrerakoa— deskribapenek osatzen dute liburua. Egileak berak aitortzen du ez, ordea, oraingo honetan prologista dugun A. Galmés de Fuentes erromanista entzutetsuak eta jakinaren gainean jartzen du trobadoreen hizkuntzaren bilakaeraren bila abia litekeena: «he pretendido exclusivamente poner en orden —en dos coordenadas principales— una serie de hechos». Ez dezala, hortaz, izenburuak inor engaina, eta liburuaren truke pagatu behar diren bost mila pezeta pagatu izana damuarazi.

Obraren egitasmoa azaldu eta, **probentzera** izendapenaren inguruko problemen nondik norakoa adierazten digu, segidan izenetan eta detailetan galtzen den sarrera historikoaz zortzi orrialde betetzeko. Eskasagoa gaurko Okzitaniari buruzko berri llaburra. Laburra bezain eskematikoa hurrengo datorren gaurko bost dialektoen sailkapena: Probenzal, Alpino-Delfinés, Languedociano-Guyenés, Aquitano (-Gascón), eta Auvergnat-Limousin (sic). Bakoitzaren isoglosa, ezaugarri bereizgarriak eta azpidialektoak aipatu egiten ditu mapa pare batez lagundurik, liburuan barreneko mapa guztiak bezala, gutxi ez direnak, A. L. F.ko datuez baliaturik paratuak.

Ondoko hizkuntzekiko harremanak ikutzen ditu hurrengo kapituluan. Gascoierarekikoa dugu, genuke, interes. berezikoa; «kaskoineraren kasua oso berezi, eta neurri batetan, katalanarena bezalakoa da» diosku J. R. Gonzalezek. Gaskoinera bide da dialekto berezitu xamarra, aspaldiko kontzientziaz ere izan. Aitzitik, orrialde bete ere ez du hartzen, dialektoen sailkapenean esandakoak errepikatzeo doi doi.

Sarrera moduko bat osatzen duten hauen ondoren sartzen da bete bete gramatika, beronen jatorri eta formazioan. Hiru kapitulotan zehar sustrato prerromanoa, erromanizazio garaia eta superestrato germaniar, greko eta arabiarrek dabilta berrogei bat orrialde osatuz. Sustrato prerromanoen artetik hiru aipatzen ditu: Iberoa —euskalduna izendatzearen antza—, Ligurra eta Galo-zeltikoa. Ligurraz orrialde erdia ere ez du betetzen, beti esaten dena berresanez; ezer gutxi dakigula, eta beharbada ligurrak direla **-ascu**, **-a** sufijoa eta **BALMA**, **BAUMA** ‘**koba...**’ hitza. Sustrato «iberikoaz» gehituago esaten du, baina liburuaren kapitulorik flojoenetarikotzat joko genuke. Sustrato vasco deitu nahi ez eta «ibero-vasco», «aquitano o ibero-vasco», «ibero-aquitano», «ibero-vasco (o euskera)» e.a. dira termino erabiliak, baina hau ezezik, euskal materiala ere funts handirik gabe darabil; hona adibide batzuk:

ARTIGA ‘campo recién roturado’, en vasco **ARTICUA**.
BATSARRE ‘disputa’, vasco **BATSARRA**.

ARTICUA ezezaguna da euskal lexikoan, eta toponimian agertzen den **ARTIKA**, **ARTIGA** formari jatorri gaskoina edo egotzi izan zaio beti.

EZKER formak sobran du asteriskoa, ez baita hipotetikoa, euskara orokorra dena baizik. **ESQUERRE**, bestaldetik, ez du grafiari dagokionez euskal itxurarik.

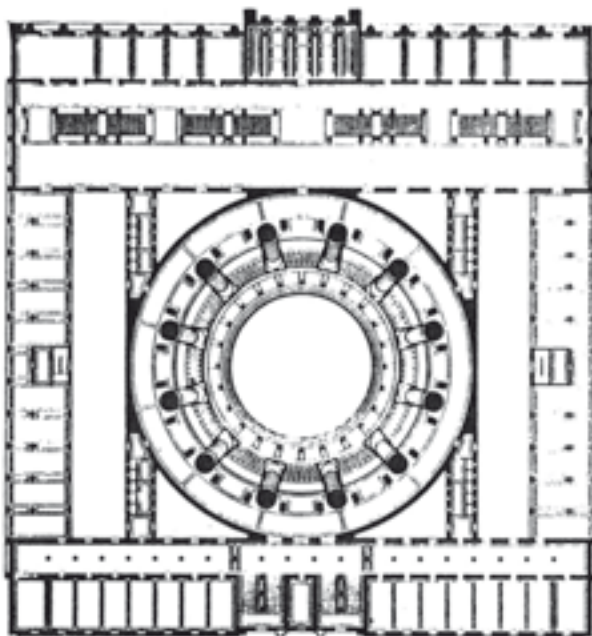
BATSARRA gabe, **BATZARRE** dugu euskaraz; **BATU** eta **MAITAZARRE**, **GORAZARRE**,... hitzetan agertzen den **-ZARRE** sufijoa dituela osagai.

Fonetika dator atzetik: hirurogei orrialde ematen dizkio bokalismoari, liburuko lerrorik mamitsuenak aurkitzen ditugu hemen, dudarik gabe; /u/ > /ü/ bilakaeraz, eta diptongazioaz batipat. Kontsonantismoari beste hogeitabost orri eskeintzen dizkio. Bi atalak mapak eta grafikoz ondo hornituak, benetako azalpen historikoa ematen zaigularik.

Morfologian sartu orduko, ortografiaz eta sistema fonologiko-aren bariante dialektalez aritzen zaigu Ovidoko irakaslea. Orduan ematen zaio hasiera, esan bezala, liburuaren mardulari, berrehun orrialde luze hartzen duen morfosintaxiari.

Kategoria gramatikal guztiak banan banan astintzen ditu, gorago aipatu enfoke kronologiko bikoitzetik hain zuzen ere; aditzari berebiziko tratamendu luzea eskaintzen diolarik.

Juntagailu, preposizio, adberbio eta interjezioari eginiko errepasutxuak osatzen du gramatika. Azkenik, koroatzen dute liburu interesgarri hau erabilitako hitz guztien index oso erabilgarri bat eta gure biblioteca xixtrinetan alperrik biltzen ariko ginen bibliografia, manual honek seinalatzen dituen puntuen desarroiola nahi duenarentzako egunean jarritakoa.

ander ros

